

Spolufinancováno
Evropskou unií

*NADĚJE

MLADÍ LIDÉ SE ZKUŠENOSTÍ S BEZDOMOVECTVÍM

Analytické pohledy a poskytovatelů a uživatelů služeb

HOUSING YOUTH

Bydlení pro mladé lidi
bez domova

OBSAH

ÚVODNÍ SLOVO	1
--------------------	---

ANALYTICKÁ ZPRÁVA Z VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ MEZI POSKYTOVATELI SOCIÁLNÍCH SLUŽEB CS NA ÚZEMÍ HMP	3
--	----------

1. ÚVOD	4
1.1. CÍLE	5
1.2. METODOLOGIE	5
VÝBĚR RESPONDENTŮ	6
SBĚR DAT, PRŮBĚH A LIMITY ŠETŘENÍ.....	7
2. ANALYTICKÁ ČÁST.....	9
2.1. VÝZKUMNÉ OTÁZKY.....	10
2.2. TEMATICKÉ BLOKY	11
POČET KONTAKTŮ, KAPACITA A TYPY SOCIÁLNÍCH SLUŽEB	11
PODMÍNKY PRO VSTUP DO SLUŽBY	16
POTŘEBY CS POHLEDEM POSKYTOVATELŮ SOCIÁLNÍCH SLUŽEB	18
SPOLUPRÁCE S OSTATNÍMI SUBJEKTY	20
CHYBĚJÍCÍ SPOLUPRÁCE A SLUŽBY	23
MOŽNOSTI ŘEŠENÍ.....	30
3. ZÁVĚREČNÉ SHRNUÍ	34

VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ ŽIVOTNÍCH STRATEGIÍ A POTŘEB MLADÝCH LIDÍ SE ZKUŠENOSTÍ S BEZDOMOVECTVÍM V PRAZE	37
1. ÚVOD	38
2. METODOLOGIE	39
3. ANALYTICKÁ ČÁST	46
3.1. DEMOGRAFICKÉ ÚDAJE	46
3.2. ŽIVOTNÍ STYL MLADÝCH LIDÍ BEZ DOMOVA	53
3.3. BYDLENÍ.....	62
3.4. RODINA, VZTAHY, ŽIVOTNÍ PŘÍBĚH	66
3.5. ZDRAVÍ A ZÁVISLOSTI.....	71
3.6. PRÁCE A PRACOVNÍ ZKUŠENOSTI.....	76
3.7. SOCIÁLNÍ SLUŽBY A JEJICH HODNOCENÍ	80
4. ZÁVĚR	87
 PŘÍLOHY	 96

**Spolufinancováno
Evropskou unií**

HOUSING YOUTH NADĚJE PRAHA BYDLENÍ PRO MLADÉ LIDI
BEZ DOMOVA REG. ČÍSLO PROJEKTU –
CZ.03.02.01/00/22_101/0001

ÚVODNÍ SLOVO

V oblasti poskytování sociální pomoci mladým lidem bez domova se v ČR stále nacházíme na často neprobádaném a neznámém území. Z hlediska profesionální, záměrné a koncepční činnosti představuje tato skupina v mnoha ohledech skrytou cílovou skupinu sociálních služeb – sociální služby a pomoc veřejně dostupných institucí často vůbec nevyužívají, o jejich potřebách a důvodech, proč žijí „dobrovolně“ na okraji společnosti, víme málo. I proto je tato CS¹ částí veřejnosti i institucí přehlížena s argumentem, že se jedná o mladé a relativně zdravé lidi, kteří sami nemají aktivní zájem a motivaci k řešení své obtížné sociální situace. Vzhledem k naplňování cílů aktivit projektu HY Naděje nám proto přišlo jako nezbytné zmapovat a zanalyzovat aktuální situaci na území Hlavního města Prahy jak z pohledu poskytovatelů sociálních služeb této CS, tak z pohledu samotných uživatelů sociálních služeb (klientů cílové skupiny projektu).

Tento dokument je souborem dvou samostatných analytických šetření, které společně nabízejí komplexní pohled na situaci mladých lidí se zkušeností s bezdomovectvím v Praze. První část se zaměřuje na analýzu dat získaných prostřednictvím výzkumu mezi poskytovateli sociálních služeb, kteří mají přímý kontakt s touto cílovou skupinou. Sleduje kapacity, dostupnost a kvalitu služeb, uvádí pohledy na potřeby klientů a odhaluje systémové bariéry i příležitosti pro zlepšení úsilí o jejich podporu. Druhá část přináší živý obraz každodenní reality, životních strategií i překážek, se kterými se mladí lidé bez domova setkávají, a zároveň odráží jejich motivace ke změně a návrat ke stabilnímu životu.

Toto uspořádání umožňuje vzájemné doplnění perspektiv poskytovatelů služeb i samotných klientů a přispívá k hlubšímu pochopení problematiky. I když jsou obě části

¹ Cílová skupina, dále v textu jako „CS“

analyzovány samostatně, společně tvoří ucelený rámec, kde se navzájem obohacují a poskytují kvalitní základ pro efektivní doporučení v oblasti sociální politiky i praxe. Tento přístup si zároveň udržuje jasnost a přehlednost dokumentu, přičemž jednotlivé úvody či závěry mohou obsahovat opakující se informace, které podporují pochopení z různých úhlů.

ANALYTICKÁ ZPRÁVA Z VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ MEZI POSKYTOVATELI SOCIÁLNÍCH SLUŽEB CS NA ÚZEMÍ HMP

Jakub Tesař, Kateřina Sehnoutková. Michaela Hykyšová

1. ÚVOD

Tato analytická zpráva shrnuje klíčová zjištění z provedeného kvalitativního výzkumu formou rozhovorů s poskytovateli sociálních služeb mladým lidem (18-26 let) bez domova (dále jen CS) na území hlavního města Prahy (HMP). Pro definici cílové skupiny lidí bez domova používáme typologii ETHOS².

Jsme rádi, že jsme měli příležitost oslovit zástupce jednotlivých organizací státní správy, samosprávy a neziskových organizací napříč různými typy poskytovaných sociálních služeb a dozvědět se od nich v rámci šetření cenné údaje z jejich bezprostředních zkušeností práce s CS. Zjištěné skutečnosti mohou být užitečné nejen pro další projekty cílené na pomoc CS, ale mohou být i podnětem pro efektivnější koncepci, koordinaci a strukturu sociálních služeb na území HMP do budoucna.

Realizovaný výzkum je součástí aktivit B4³ projektu Housing Youth (HY) NADĚJE Praha. Projekt HY NADĚJE Praha se primárně zaměřuje na pomoc CS na území HMP při zabydlování na základě principů Housing First.

² Dostupné na: <https://nadeje.cz/img-content/files/docs/odborne/2007dtbezdm.pdf>

³ *Podpora multidisciplinárních týmů při řešení bytové situace, case managementu, vytváření podpůrných sítí služeb:* CS – Mladí lidé bez domova ve věku 18-26 let na území hl. města Prahy, relevantní poskytovatelé sociálních služeb prevence působící na území hl. m. Prahy a pracující s CS mladých lidí bez domova, sociální pracovníci a vedoucí pracovníci obcí a příslušného odboru MHMP

1.1. CÍLE

Pro realizaci výzkumného šetření mezi poskytovateli sociálních služeb na území HMP jsme se rozhodli z důvodu naplňování cílů aktivit B4 projektu HY. Hlavním cílem vedení semistrukturovaných rozhovorů s poskytovateli se tak stalo **mapování a analýza aktuálního stavu podpory sítě sociálních služeb na území HMP** – mapování a analýza dostupnosti, rozsahu a kvality služeb pro tuto CS. Cílem bylo také **identifikovat specifické potřeby CS** z pohledu zástupců subjektů poskytujících sociální služby na území HMP. K realizaci hlavního cíle bylo dle dílčích cílů nutné vytvořit sadu otázek, jejichž zodpovězení by pokrylo komplexitu celé oblasti.

Zároveň jsme využili toto šetření k **vytváření sítě podpory projektu HY NADĚJE Praha** a zabydlování CS na principech HY mezi poskytovateli. Všichni oslovení zástupci byli seznámeni s principy a detaily projektu zabydlování HY NADĚJE Praha, byly jim předány detailní informace o projektu a s řadou z nich jsme díky šetření navázali oboustranně přínosnou spolupráci.

1.2. METODOLOGIE

Pro sběr dat byla použita technika rozhovoru pomocí návodu. Rozhovor s návodem umožňuje pokládat otázky v jakémkoli pořadí, současně umožňuje využít čas k rozhovoru co nejvýhodněji. Zároveň umožňuje využití určité struktury a ulehčuje srovnávání rozhovorů. Pomáhá s udržení záměru rozhovoru, ale umožňuje dotazovanému uplatnit vlastní zkušenosti a svůj pohled na věc. Návod k rozhovoru představuje seznam otázek nebo témat, jež je nutné v rámci interview probrat. Tento návod má zajistit, že se skutečně dostane na všechna pro tazatele zajímavá témata.

Na základě stanoveného hlavního cíle a dílčích cílů bylo třeba vytvořit sadu otázek, jejichž zodpovězení pokryje komplexitu celé oblasti. **Celkem bylo stanoveno 12 otázek.**

VÝBĚR RESPONDENTŮ

Pro výběr základního souboru respondentů, s nimiž bude rozhovor proveden, byl stěžejní předpoklad, že **zástupci poskytovatelů sociálních služeb poskytují sociální služby cílové skupině mladých lidí bez domova, a to na území hlavního města Prahy.** Pro zvolení reprezentativního vzorku a komplexního pokrytí sociálních služeb v celé oblasti bylo nejprve nutné provést vyhledávání všech organizací, u nichž existuje reálná možnost, že v rámci poskytování sociálních služeb tyto služby poskytují i cílové skupině. Účelem nebylo oslovit jen zástupce organizací, které výslovně pracují jen s touto cílovou skupinou, ale všechny organizace, u nichž existuje potenciál, že poskytují sociální služby mladým lidem a je možné, že u některých svých klientů monitorují i ztrátu střechy nad hlavou. Zároveň mělo tímto širokým záběrem dojít ke zjištění skutečně realizované sociální podpory cílové skupině projektu a k zmapování bílých míst na území HMP, tedy oblastí, ve kterých sociální pomoc cílové skupině chybí.

K zmapování a vytvoření seznamu všech relevantních poskytovatelů sociálních služeb v Praze bylo využito informací z dostupné sítě kontaktů na spolupracující organizace od koordinátorky projektu HY NADĚJE Praha, z jejích znalostí a dlouholetých zkušeností s poskytováním sociálních služeb mladým lidem bez domova. Zároveň jsme získali informace o organizacích prostřednictvím vyhledávání na internetu podle klíčových slov a z dostupného seznamu poskytovatelů sociálních služeb v základní a doplňkové síti HMP.

Jedna z otázek k rozhovoru zjišťovala u oslovených zástupců poskytovatelů sociálních služeb⁴ jejich spolupráci v této oblasti s jinými organizacemi. Tak byl seznam sítě podpory v této oblasti i postupně doplňován v průběhu sběru dat o další organizace, jejichž působení oblasti sociální pomoci CS nebylo zpočátku zřejmé. Doplňování sítě dostupných služeb probíhalo od začátku sběru dat až do doby realizace posledního rozhovoru.

⁴ Seznam všech oslovených organizací je k dispozici v příloze 1.1

SBĚR DAT, PRŮBĚH A LIMITY ŠETŘEN

Sběr dat byl naplánován na několik měsíců, přesný termín ukončení nebyl dopředu jasný, bylo třeba oslovit všechny vybrané zástupce relevantních poskytovatelů. Nakonec se podařilo všechny respondenty na seznamu oslovit **v termínu od 7. 11. 2023 do 18. 4. 2024**, tedy v délce pěti měsíců a jednoho týdne.

Vzhledem k převládající otevřené formulaci otázek byla dána přednost ústní formě rozhovorů před zasíláním otázek písemně e-mailem a očekáváním rozvětvených odpovědí. Ustoupit od písemné formy provedení samotných rozhovorů se ukázalo jako správné rozhodnutí: Několik respondentů chtělo na otázky odpovědět písemně, ale po několika dnech až týdnech raději svolili k ústní formě rozhovoru vzhledem k charakteru stanovených otázek. Odpovědi na otázky formou e-mailu se ukázaly jako nejstručnější.

Je třeba zmínit, že respondenti byli do průzkumu zařazeni na základě **úplné dobrovolnosti**, neobdrželi za rozhovor žádnou finanční odměnu, ani žádnou výhodu. K realizaci je nevázala ani žádná povinnost.

Dobrovolnost stála také na počátku volby, zda respondent bude odpovídat na dotazy osobně po sjednané schůzce nebo telefonicky. Ukázalo se, že řada respondentů vzhledem k pracovním povinnostem a jiným zájmům nemá tolik prostoru pro osobní setkání, které bylo upřednostňováno. Volba, zda rozhovor proběhne osobně nebo telefonicky, záležela na flexibilitě a ochotě respondentů, přičemž hlavním cílem bylo zajistit realizaci rozhovorů v dohledné době.

Také je nutné uvést, že paralelně a nedílně s realizací rozhovorů probíhala prezentace projektu HY Naděje Praha. Rozhovory probíhaly také s cílem získat klienty zástupců relevantních poskytovatelů sociálních služeb do projektu HY NADĚJE Praha, poskytnout jim podrobné informace o podmínkách vstupu do projektu a průběhu zabydlování a zjednodušit navázání spolupráce jejich pracovníků s pracovníky našeho projektu. Z těchto důvodů, i přes některé výhrady respondentů, bylo rozhodnuto nahrávky

hovorů nepořizovat, aby nedošlo k narušení důvěry a případné budoucí spolupráce v rámci projektu HY NADĚJE Praha. Z každého rozhovoru, ač v osobní či telefonické formě, byl pořízen záznam ve formě podrobných poznámek. Přímá řeč byla převedena do nepřímé, zaznamenány nebyly jen výpovědi respondenta, které nesouvisely s cílem rozhovoru, tedy odpovědi, které nesouvisely s tématem a neodpovídaly na zadané otázky. Analýza dat tedy probíhala na základě již interpretovaného a zkráceného textu. Tento postup představoval určitý limit analytického procesu.

Obvyklý průběh realizace rozhovorů vypadal takto: Telefonát s vedoucím sociální služby dané organizace. Představení projektu HY NADĚJE Praha. Žádost o rozhovor s připravenými otázkami a nabídka zaslání otázek předem na e-mail respondenta. Naplánování osobní/telefonické/online schůzky k realizaci rozhovoru. Realizace rozhovoru. Zaslání záznamu z rozhovoru respondentovi k autorizaci e-mailem – této možnosti využili pouze dva respondenti.

V případě, že se nepodařilo zástupce relevantních poskytovatelů kontaktovat opakovaně telefonicky, byl jim zaslán informační e-mail. V případech, kdy oslovení respondenti uvedli, že s cílovou skupinou vůbec nepřicházejí do kontaktu nebo že se v jejich službách dlouhodobě nenachází, nebyli do dalšího šetření zapojeni.

Celkem bylo osloveno 73 zástupců poskytovatelů s předpokladem přímé zkušenosti sociální práce s CS a 1 zástupce nepřímé, koncepční, metodické a koordinační činnosti pro CS na území HMP (Magistrát hlavního města Praha). Z celkového počtu 74 oslovených zástupců se podařilo získat odpověď od 73 z nich, jen 1 zástupce nereagoval ani na opakované telefonické a e-mailové výzvy (organizace K srdci klíč).

Ze 72 respondentů s možnou pracovní zkušeností přímého kontaktu s CS sdělilo 22 z nich (30,6 %), že v sociálních službách nemonitoruje ani jednoho klienta CS. 50 (69,4 %) respondentů potvrdilo přímou zkušenost minimálně s jedním klientem CS ve svých službách za poslední kalendářní rok. Analytická zpráva se zabývá zejména zjištěními z rozhovorů s těmito 50 respondenty.

2.ANALYTICKÁ ČÁST

Celkem 50 rozhovorů, v nichž respondenti odpovídali na otázky, bylo podrobena tematické analýze. Při aplikaci otevřeného kódování se analýza zaměřila na odpovědi na výzkumné otázky, čímž vznikl rozsáhlý soubor deduktivních kódů, které byly dále roztrženy do subkategorií. Na základě výpovědí respondentů byly rovněž vytvořeny induktivní kódy, vycházející z výpovědí respondentů, které představovaly srovnatelně rozsáhlý soubor dat (Novotná et al., 2021, s. 27).

Kódování bylo provedeno s využitím nástroje Taguette. Pro strukturování velkého objemu dat byla aplikována technika tzv. „duhové analýzy“, která umožnila grafické znázornění tematických okruhů a jejich průniku celkovým souborem.

Rozhovory nebyly anonymizovány, avšak řada respondentů si přála zůstat nejmenována. Proto jsou ve zprávě všichni označeni obecně jako respondenti, pracovníci nebo kurátoři,

bez rozlišení podle pohlaví. Ve zprávě jsou uvedeny jen názvy organizací, městských částí a typy poskytovaných sociálních služeb, za které respondenti jednali jako zástupci.

2.1. VÝZKUMNÉ OTÁZKY

Celkem bylo stanoveno 12 otázek: První čtyři otázky zjišťovaly četnost cílové skupiny (CS) v nabízených sociálních službách, rozsah aktuálně poskytovaných služeb, ve kterých oblastech je podpora této CS poskytována, a dostupnost těchto služeb, tedy podmínky, které musí CS splnit, aby mohla služba být poskytnuta. Pátá otázka zjišťovala, zda a jak vnímají potřeby mladých lidí bez domova zástupci poskytovatelů sociálních služeb – bez znalosti potřeb CS ze strany pomáhajících organizací lze obtížně poskytovat CS adekvátní podporu. Šestá otázka zjišťovala, zda sami zástupci poskytovatelů vnímají limity, nedostatky nebo úplnou absenci služeb pro CS. Sedmá otázka zjišťovala informace o existenci sítě podpory mezi organizacemi a o jejich často dobrovolné spolupráci. Osmá otázka pátrala po bílých místech a omezeních ve spolupráci organizací. Devátá otázka se zaměřila konkrétně na téma koordinace služeb na daném území a na to, zda ji poskytovatelé považují za efektivní. V případě negativní odpovědi desátá otázka zjišťovala, které kroky by podle poskytovatelů mohly vést k efektivnější podpoře CS. Otázka číslo jedenáct byla do seznamu doplněna v průběhu průzkumu – k úspěšnosti procesu zabydlování klientů projektu se ukázalo jako důležité zjistit z praxe poskytovatelů sociálních služeb příklady dobré praxe. Konkrétně šlo o to, co podle kvalifikovaných pracovníků z oboru může vést k efektivní pomoci této cílové skupině, co se osvědčilo práci s ní a co podle nich zafungovalo při motivaci klientů ke změně jejich sociálního fungování.

Každý rozhovor měl své vlastní tempo a dynamiku. Často z něj vyplynuly další příbuzná témata a podněty, které respondent považoval za důležité a které neměly zůstat nezaznamenány.

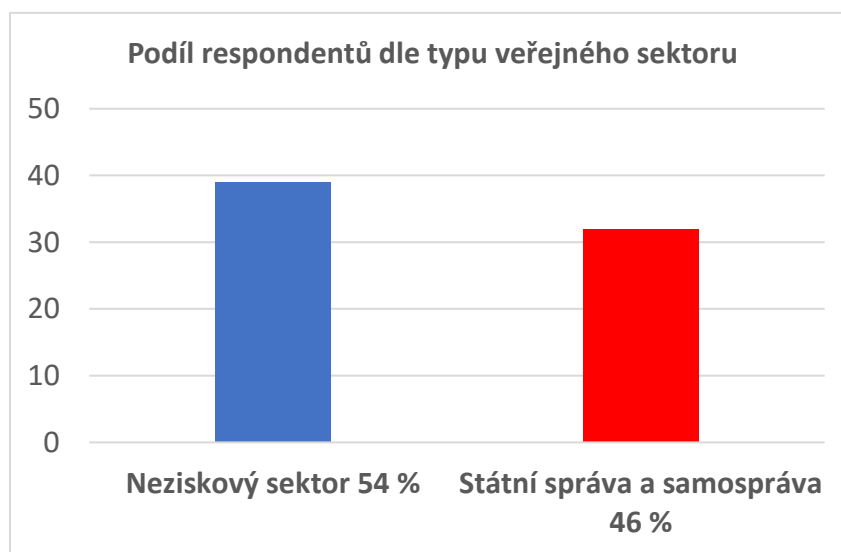
2.2. TEMATICKÉ BLOKY

Tato část je členěna do tematických bloků, které v souladu s výzkumnými otázkami zkoumají konkrétní odpovědi respondentů, přičemž zároveň zohledňují i data získaná prostřednictvím indukční metody.

POČET KONTAKTŮ, KAPACITA A TYPY POSKYTOVANÝCH SOCIÁLNÍCH SLUŽEB

Z vysokého počtu poskytovatelů služeb zapojených do výzkumu lze usuzovat, že na území hlavního města Prahy existuje rozmanitá nabídka řešení zaměřených na problematiku ztráty či rizika ztráty bydlení nebo na podporu mladých lidí v nepříznivé situaci. Organizace z oblasti státní správy a samosprávy i nestátního sektoru poskytují široké spektrum služeb zahrnujících azylové bydlení, adiktologické služby, sociální a materiální pomoc, poradenské služby, zdravotní, psychiatrickou a terapeutickou péči, nízkoprahové služby a podporované sdílené či samostatné bydlení.

Podařilo se oslovit poměrně vyrovnaný vzorek respondentů dle příslušnosti k typu veřejného sektoru: **Ze 72 respondentů 33 ze státní správy a samosprávy (celkem 46 %) a 39 respondentů z neziskového sektoru (54 %).**

A jak již bylo zmíněno, ze 72 oslovených respondentů třetina z nich v posledním kalendářním roce s cílovou skupinou vůbec nepřišla do kontaktu.

Je nezbytné uvést, že v některých oslovených sociálních službách pracovníci neevidují klientelu podle jejich věku, protože jsou jejich služby určeny všem dospělým (například sociální kurátoři), nebo jsou služby nízkoprahové a věk není s ohledem na anonymitu klientů zjišťován (například adiktologické služby). U některých služeb klienti vyhledávají pouze jednorázovou pomoc. Tito respondenti uváděli svůj kvalifikovaný odhad počtu kontaktů s CS dle svých letitých zkušeností z přímé práce s klienty.

„Je těžké přesně určit věk klientů, zda jim je 26, 27 nebo 30, klienti nemusí vypadat na svůj věk.“

„Sociální kurátor cíleně nemonitoruje věk klientů.“

„Služby jsou pro všechny bez rozdílu věku.“

„Věk klientů si v terénu neevidují, řada klientů nemá ani občanský průkaz.“

„V kontaktním místě se neptají na věk, ale odhaduje se na základě zkušeností“.

Někteří respondenti si v evidenčních systémech přesný věk klientů zaznamenávají (například NDC a jiné služby NADĚJE, pobočka Praha, Restart shop, Armáda spásy Charita a další).

Rozhovory s 50 respondenty, kteří uvedli alespoň jeden kontakt s CS za uplynulý kalendářní rok, byly podrobeny analýze. **Polovina těchto respondentů (25 z 50) uvedla počet kontaktů v rozmezí 1-10 za rok, z toho 22 zástupců uvedlo kontakt jen s 1-5 klienty CS ročně.**

Sedm organizací uvedlo, že ve svých službách ročně monitorují kontakt s **51 až 100 klienty z CS ročně**: Noclehárna Charita (100), terénní služby Sananim (100), terénní služby NADĚJE (93), NDC Armáda spásy (81), sociální kurátoři městských částí Prahy 4 (75) a Prahy 1 (75) a noclehárna Charita (60). Šest z nich poskytuje sociální služby přímo

lidem bez domova, kterým je minimálně 18 let, bez ohledu na věk. Proto je pochopitelné, že mají i vysoký počet kontaktů s mladými lidmi bez domova.

Nelze považovat za překvapivé, že mezi organizacemi s nejvyšším počtem CS se ukazuje **s 236 klienty CS služba NDC NADĚJE, pobočka Praha**. Ta se totiž jako jediná v Praze svými sociálními službami soustředí **výhradně na cílovou skupinu mladých lidí ve věku 18 až 26 bez domova**.

Překvapivě nejvyšší počet kontaktů za rok uvedlo Kontaktní centrum Sananim, a to 500 kontaktů s CS. Organizace se svými službami neorientuje na cílovou skupinu lidí bez domova, ale na adiktologické a harm reduction služby lidem se závislostmi. Toto číslo opakovaně zástupci organizace potvrdili, přestože služby poskytují nízkoprahově (anonymizovaně) a často poskytují služby bez nutnosti sociálního poradenství, při kterém by zjišťovali pobytový status klientů. Zástupci organizace také v průběhu rozhovoru nesdělili podrobnější informace o specifických potřebách CS. Navzdory těmto nejasnostem představuje takto vysoký počet kontaktů s adiktologickou službou významný indikátor toho, že CS v mladém věku může čelit závažným sociálním problémům spojeným s užíváním návykových látek (včetně léků na předpis).

Počty kontaktů s CS u respondentů, kteří ve službách CS monitorují

50 %

1-10 kontaktů

16 %

11-20 kontaktů

6 %

21-30 kontaktů

10 %

31-50 kontaktů

14 %

51-100 kontaktů

2 %

nad 200 kontaktů

2 %

nad 300 kontaktů

Respondenti uváděli počty kontaktů s CS v rámci svých služeb. Je však třeba vzít v úvahu, že stejní klienti mohou být zahrnuti v několika typech sociálních služeb poskytovaných jednou organizací. Klienti CS také mohou být v jeden čas zároveň uživateli sociálních služeb několika organizací na území HMP (například mohou využívat služby sociálního kurátora, využívat služby noclehárny Arcidiecézní Charity, zároveň docházet do NDC Armády Spásy a využívat adiktologické služby kontaktního centra Sananim). Z těchto důvodů nelze počty kontaktů s CS uvedené jednotlivými respondenty mechanicky sčítat, a proto ani neuvádíme absolutní počet klientů CS v sociálních službách na území HMP.

Z analýzy počtu kontaktů s CS vyplývá, že služby většiny organizací klienti CS nevyužívají v takovém množství, že by se dalo hovořit o nedostatečné **kapacitě služeb** pro tuto CS. Pouze 15 respondentů uvedlo maximální počty klientů pro jejich služby, ani jeden z nich však neuvedl potíže s kapacitou pro přijetí CS do jejich služeb nebo nedostatek času se věnovat všem zájemcům o poskytované služby.

Dvě azylová zařízení mohou klientům v jeden moment nabídnout 40-50 lůžek, součástí těchto azylových zařízení jsou také noclehárny s kapacitou 20-28 lůžek. Druhá noclehárna pojme 40 klientů. Součástí jedné neziskové organizace poskytující služby vykořisťovaným osobám je i možnost azylového bydlení pro 17 osob ročně.

Denní centrum U Bulhara organizace NADĚJE poskytující služby lidem bez přístřeší je, dle výpovědi respondenta, schopné obsloužit až 350 klientů denně. Nízkoprahové denní centrum Bolzanova NADĚJĚ cílící přímo na CS pak pojme 50 klientů denně.

Ostatní poskytovatelé nabízející sociální rehabilitaci, podpůrné služby a pomoc pro lidi s duševním onemocněním uváděli maximální počty 15-30 klientů denně.

Poslední respondent z řady sociálních kurátorů uvedl, že pro jejich služby není stanoven žádný maximální limit.

Jelikož byli respondenti zástupci různorodých služeb, **uváděli i pestrou paletu služeb**, které jejich klienti využívají. Nejčastěji bylo zmiňované **sociální poradenství**. Klienti dle respondentů využívají možnost poradenství v tématech týkajících se bydlení, dluhů, dávek hmotné nouze, hledání vhodného zaměstnání či vyřízení osobních dokladů. Zástupce terénních služeb Sananim také uvedl úspěšnost *e-poradenství*.

Dále respondenti ve výpovědích zmiňovali služby týkající se osobní hygieny, propojení klienta s jinými službami, terénní pomoc, psychiatrické a terapeutické intervence, zajištění ošacení, pracovní a sociální rehabilitaci, podporované a tréninkové bydlení, doprovod na úřady, zajištění stravy a služeb potravinových bank, a nocleh.

PODMÍNKY PRO VSTUP DO SLUŽBY

Podmínky pro vstup i čerpání služeb se u respondentů odvíjely od typu nabízených služeb.

Zástupci **azylových zařízení** ve výpovědích uváděli jak nulovou toleranci (k alkoholu, návykovým látkám apod.) tak benevolentnější přístup, který toleruje klienty pod vlivem návykových látek, případně podmiňuje čerpání pobytových služeb snahou o abstinenci a udržení zaměstnání. V souvislosti s nulovou tolerancí je nutné zmínit, že uvedené azylové zařízení poskytuje služby ženám s dětmi, a z tohoto důvodu je nulová tolerance pochopitelná. Benevolentnější přístup uváděl respondent zastupující azylové zařízení pro muže a také zástupce azylového domu, který ubytovává muže i ženy. Dlouhodobé poskytování služeb je však podmíněné chováním nově příchozích klientů. Nový klient nejprve obdrží smlouvu na zkušební dobu jednoho měsíce, která slouží k prevenci potenciálních problémů při soužití s ostatními uživateli. Pokud se klient osvědčí, smlouva se standardně prodlužuje na tři měsíce, což odpovídá běžné době poskytovaného ubytování v azylovém domě.

Služby **nocleháren** jsou poskytovány bez vstupních podmínek. Klienti se nemusí prokazovat žádnými doklady. Pouze v případě, kdy chtějí využít poradenských služeb, jsou po nich doklady vyžadovány. V případech, kdy klient žádný doklad nemá, ale potřebuje využít sociálního poradenství, je po něm požadovaná aktivní spolupráce při vyřizování nového dokladu totožnosti (často nutná spolupráce se sociálními kurátory). Některá zařízení vyžadují vyřízení občanského průkazu a následně musí klient disponovat i financemi na úhradu pobytu.

Různé typy **podporovaného bydlení**, tedy sociální bydlení a jiné formy podporovaného pobytu (například domy na půl cesty) vyžadují po klientech spolupráci v oblasti zajištění a udržení zaměstnání, udržení si nových životních návyků a respektování daného režimu. Jeden respondent uvedl, že služby pobytu v domě na půl cesty mohou klienti využívat až dva roky; přiznává však, že větší část klientů takto dlouhý pobyt bohužel nezvládne a v programu končí. Důvodem často bývá nezvládnutí nároků právě na zaměstnání,

případně nedodržování pravidel. Ostatně respondent z jiné služby podporovaného bydlení poznamenal, že vstupní podmínky do takovéto služby jsou relativně přísné.

I ostatní typy služeb v tomto bloku vyžadují podle respondentů vyvinutí úsilí ze strany klienta. Někteří sociální kurátoři se k této otázce vyjadřovali podobně. Jako zajímavost lze uvést, že jeden z kurátorů (i za předpokladu stejných metodických pokynů) uvedl, že jejich služba nemá žádné vstupní podmínky. Pokud bychom shrnuli výpovědi sociálních kurátorů, je pro vstup do jejich služeb pro klienty obecně stanovena podmínka místa trvalého pobytu v městské části Prahy, ve které sociální poradenství poskytují. Někteří sociální kurátoři však vypověděli, že i tato podmínka pro ně není nepřekročitelná, a pokud dorazí klient v sociální nouzi, snaží se pomoci i tomu, který se trvale zdržuje v jiné části Prahy. V případě služeb sociálních kurátorů se ukázalo, že velmi záleží na přístupu daného pracovníka. Někteří mají pro CS „dveře stále otevřené“, někteří vyžadují pro dlouhodobou spolupráci s klientem CS jeho aktivní zapojení a určité kroky, které musí klient učinit, aby spolupráce dále pokračovala.

Největší počet klientů cílové skupiny sledují nejen sociální kurátoři, ale také služby s nízkoprahovým přístupem, které kladou minimální vstupní požadavky na klienty: nízkoprahová denní centra obecně pro lidi bez domova (NADĚJE, Armáda spásy, Charita), terénní služby a noclehárny pro lidi bez domova (opět jmenované organizace), také terénní služby a kontaktní centra adiktologických služeb (Sananim).

Jaká jsou tedy specifika této cílové skupiny a jak ji respondenti vnímají? Respondenti využili příležitosti popsat, jak vnímají z pohledu svých pracovních zkušeností potřeby mladých lidí bez domova, což ukazuje, že toto téma vyvolává zájem a diskusi. Následující kapitola se věnuje analýze tohoto tématu.

POTŘEBY CS POHLEDEM POSKYTOVATELŮ SOCIÁLNÍCH SLUŽEB

Tato kapitola se zaměřuje na zodpovězení výzkumné otázky týkající se specifických potřeb CS. Tento tematický blok byl informačně bohatý, na otázku „*Jaké potřeby u cílové skupiny identifikujete?*” respondenti uváděli směs vlastních zkušeností, jejich vnímání a představ o charakterových vlastnostech CS a jejich přístupu k nabízeným službám. Někteří respondenti dokázali specifické potřeby cílové skupiny popsat jednoznačně.

Na základě získaných kódů byl tento tematický blok rozdělen do tří kategorií podle emocionálního zabarvení: **neutrálně-popisná**, **pozitivní** a **negativní**.

Neutrálně-popisná kategorie mezi respondenty výrazně převažovala a jejich výpovědi se soustředily na sociální prostředí, z něhož cílová skupina pocházela. Respondenti uváděli emočně nezabarvená fakta týkající se jejich zkušeností s CS, přičemž mnozí z nich zmiňovali jejich dysfunkční až zcela afunkční základní rodinné vztahy (včetně týrání, zneužívání a syndromu CAN) nebo jiné patologické vztahy, nevhodně vybrané pěstounské rodiny a vliv ústavní péče:

„...v některých případech je pro mladé lepší věznice, než pobyt ve výchovném ústavu, kde je institucionální násilí.”

„Pěstounská péče je dnes větší problém než ústavní výchova. Z toho se pak generují tito mladí lidé.”

Sociálně patologické vzorce, jež tvořily součást vývojové anamnézy CS, byly respondenty často spojovány s představami o jejich specifických potřebách. Podle respondentů vyžadují vzdělávání v oblastech finanční a digitální gramotnosti, stejně jako podporu při rozvoji běžných návyků (pracovních, společenských a spojených s chodem domácnosti), protože mnozí z nich neměli příležitost tyto dovednosti získat z přirozeného prostředí.

Pozitivní vnímání a představy o CS mírně převažovaly nad negativními, ačkoli mezi těmito kategoriemi byla patrná výrazná polarizace. Poskytovatelé služeb, kteří vyjadřovali

pozitivní názory na cílovou skupinu, zdůrazňovali jejich svědomitost, snahu, silnou vnitřní motivaci ke změně a řešení problémů, a obecnou slušnost. Zajímavé je, že tyto pozitivní postřehy byly častěji spojovány s klienty ženského pohlaví:

„...jsou to mladé dívky, samostatné. Ty jsou třeba schopné spolupracovat i delší dobu a má to i výsledky.”

„...se například podařilo klientce zaměstnat se jako sanitářka, ta to zvládla, ale ostatní v programu většinou brzy končí.”

Negativní kategorie se vyznačovala silnými emocemi a popisovala přesný opak pozitivních dojmů. Respondenti uváděli nespolehlivost, obtížnou spolupráci, tvrdohlavost, nízkou motivaci ke změně, bohémský životní styl a zneužívání návykových látek. Jeden z respondentů popsal klienty jako „*rozmazlené*“ a uvedl případ klienta, který „*vypadá lépe než ona sama*“ díky skvělému oblečení. Podobnou zkušenost sdílel i další respondent, který se domnívá, že CS „*nosí značkové oblečení, chtějí žít na vysoké úrovni, ale nevykazují žádnou aktivitu.*“ Toto téma bylo často spojováno s představou, že služby by měly být „*zásluhové*“, tedy že klienti by měli vykazovat aktivitu stanovenou poskytovatelem, jako je dochvilnost, plnění úkolů, abstinence a dodržování pravidel. Tito respondenti zároveň přiznávali, že plnění těchto požadavků je pro jejich klienty náročné, ne-li nemožné. Tato negativní kategorie byla zaznamenána zejména u poskytovatelů služeb ze sektoru státní správy a samosprávy.

Odpovědi respondentů, které **explicitně vyjadřovaly potřeby** CS, zahrnovaly témata spojená s bezpečným zázemím pro naplnění základních potřeb, zajištěním a udržením zaměstnání a dostupností zdravotní (zejména psychiatrické) péče. Objevil se zde důraz na potřebu stabilního bydlení, neboť k tomu, aby si cílová skupina mohla osvojit pracovní návyky, je nezbytné nejprve tuto základní potřebu naplnit. Nicméně se objevily i názory, že CS nemají žádné specifické potřeby, že „*je tento život baví, jsou spokojení s životem na ulici*“ a že „*nepotřebují pracovat*“. Zkrátka, že CS nemají jiné potřeby než osoby nad 26 let čelící problematice bezdomovectví.

Silným momentem v rozhovorech bylo zmiňování potřeby důvěry, bezpečí a autentického zájmu, zejména ve vztahu mezi klientem a pracovníkem: „...*protože možná v životě nikdy neměli nikoho, na koho by se mohli s důvěrou obrátit.*“ Současně byla podpořena představa o nutnosti odlišného přístupu k CS, tedy „*s mladými by se mělo pracovat odlišněji a přijímat je takové, jací jsou.*“ Tato introspektivní úvaha se v rozhovorech ukázala jako výjimečné téma, které bylo zmíněno pěti respondenty z různých sektorů. V souvislosti s tím jeden z respondentů dodal, že je „...*obzvláště důležité při práci s těmito klienty pečlivě hlídat hranice.*“

Je pochopitelné, že poskytovatelé vnímají potřeby CS optikou svých vlastních sociálních služeb. Významnou reflexi přinesl zástupce adiktologické služby, který spatřuje obtížnost práce s touto skupinou v „*skrytosti*“ jejich potřeb. Zároveň přiznal, že jejich služby jsou pro mladé dospělé „*neatraktivní*“ a že tito klienti odmítají s pracovníky navázat hlubší komunikaci. Toto zjištění je zvláště zajímavé ve světle výpovědi jiného zástupce obdobné adiktologické služby, který naopak uvedl bohatou zkušenost s touto cílovou skupinou.

SPOLUPRÁCE S OSTATNÍMI SUBJEKTY

Většina subjektů, jejichž zástupci se zúčastnili výzkumu, spolupracuje v různé míře s ostatními službami a jejich poskytovateli. Motivací ke spolupráci je snaha o efektivnější řešení problémů prostřednictvím využití dalších zdrojů, neboť poskytovatelé často nemají k dispozici všechny prostředky potřebné k uspokojení potřeb svých klientů. Z respondentů, kteří uvedli nějaký kontakt s cílovou skupinou, se 31 % nevyjádřilo, zatímco zbývajících 69 % zmínilo různé organizace a služby z veřejného sociálního sektoru a veřejného zdravotnictví, ale i soukromého sektoru (např. zdravotnické služby domácí péče). Nejvíce respondentů uvedlo spolupráci s méně než pěti dalšími subjekty, a to napříč veřejným sektorem sociálních a zdravotních služeb. S méně subjekty spolupracují často organizace, které nabízí různé typy služeb a mohou odkazovat klienty na navazující služby své domovské organizace (NADĚJE Praha, Charita nebo Armáda spásy). I tyto organizace ale považují za nezbytnou spolupráci například se sociálními kurátory z jejich městských částí, třeba při vyřizování dokladů totožnosti nebo rodného

listu, nebo s úředníky z Úřadů práce. Naopak sociální kurátoři uváděli jako nezbytnou spolupráci s neziskovými organizacemi v jejich příslušné městské části, obvykle mají vybudovanou dlouholetou síť kontaktů na zástupce neziskových organizací, na které klienty odkazují (poskytování materiální pomoci, azylového bydlení atd). Společně pak jak sociální kurátoři, tak zástupci neziskových organizací považují pro své klienty za nezbytnou a zároveň bohužel za obtížně dostupnou spolupráci se službami veřejného zdravotnictví (pediatr, psychiatr, praktický lékař, zubař, zdravotnická zařízení pro klienty se zdravotním postižením nebo akutním zdravotním problémem). Podobné zkušenosti vyjádřila také skupina, která spolupracuje s více než pěti subjekty.

Druhou největší skupinu tvořili respondenti, kteří uvedli spolupráci s deseti a více subjekty. Tito respondenti zastupovali organizace jako sociální kurátoři, charitativní noclehárny, adiktologické služby, kontaktní místa pro bydlení a organizace zaměřené na prevenci obchodování s lidmi. Tato skupina se však konkrétněji nevyjadřovala k potřebám CS. Přesto je zřejmé, že tito poskytovatelé jsou více než schopni a připraveni čelit výzvám spojeným s uspokojováním potřeb svých klientů.

Respondenti uváděli širokou škálu organizací, se kterými spolupracují. Nejčastěji byla jmenována organizace **NADĚJE** a její různé typy služeb, **Sananim**, **Armáda Spásy**, **Progressive**, **Drop-in** a **Rubikon**. Dále respondenti méně frekventovaně uváděli spolupráci s **pražskými noclehárnami** (například noclehárna pro muže Skloněná) a **ubytovny**, **Centrem sociálních služeb Praha**, organizacemi **Maják**, **Bona**, **Charita**, **Člověk v tísni**, **Acorus** a **ADOS**. Zmíněny byly i jiné subjekty, avšak většinou se vázaly jen na jednoho poskytovatele. Jednalo se o následující subjekty: *metodické služby MPSV, Proxima Sociale, Kamino centrum, dluhové a občanské poradny, Magistrát HMP, Locika, OSPOD, Medici na ulici, Semiramis, sociální kurátoři, PPI, Meta, Místní místním, Lighthouse, dětské domovy, 7U, Fosa, Krizové centrum Diakonie SOS, K-centrum, Ano Ano, Letní Dům, Jako doma, K srdci klíč, Dům otevřených možností, komunitní a doléčovací služby Karlov, psychiatrická nemocnice Bohnice, městská policie, Prak, nespecifikované azylové domy, RIAPS, Kompas, Střep, SOS Vesničky, Neposeda, ADOS, La Strada, Romodrom, Cestou necestou, ProFem, Bílý kruh bezpečí, Magdalena, Baobab, Rosa, In Iustitia, Česká asociace streetwork, probační a mediační služba, vězeňská služba.*

Ačkoli respondenti nebyli v rozhovorech explicitně vyzváni k hodnocení spolupracujících subjektů, obecně se k otázce spolupráce vyjadřovali pozitivně. Někteří respondenti však využili příležitost k vyjádření negativních zkušeností. Jeden ze zástupců sociálního kurátora popsal nepříjemnou spolupráci s Magistrátem hlavního města Prahy, která byla pro něj natolik zásadní, že se budoucí spolupráci raději vyhýbá, kdežto jiný zástupce sociálního kurátora si naopak chválil podporu Magistrátu v otázkách metodického vedení. Další zástupce téže služby vyjádřil kritiku směrem k neziskové organizaci:

„Spolupráce [s touto organizací] je neefektivní. Potřebujeme, aby ti lidé fungovali, ne aby si s nimi pracovnice jen hezky povídaly. Musí se začlenit, měla by tam být vidět změna.“

Tento respondent vyjádřil pochybnosti o účinnosti práce neziskových organizací v oblasti bezdomovectví, domnívající se, že tento sektor dostatečně neaktivizuje cílovou skupinu.

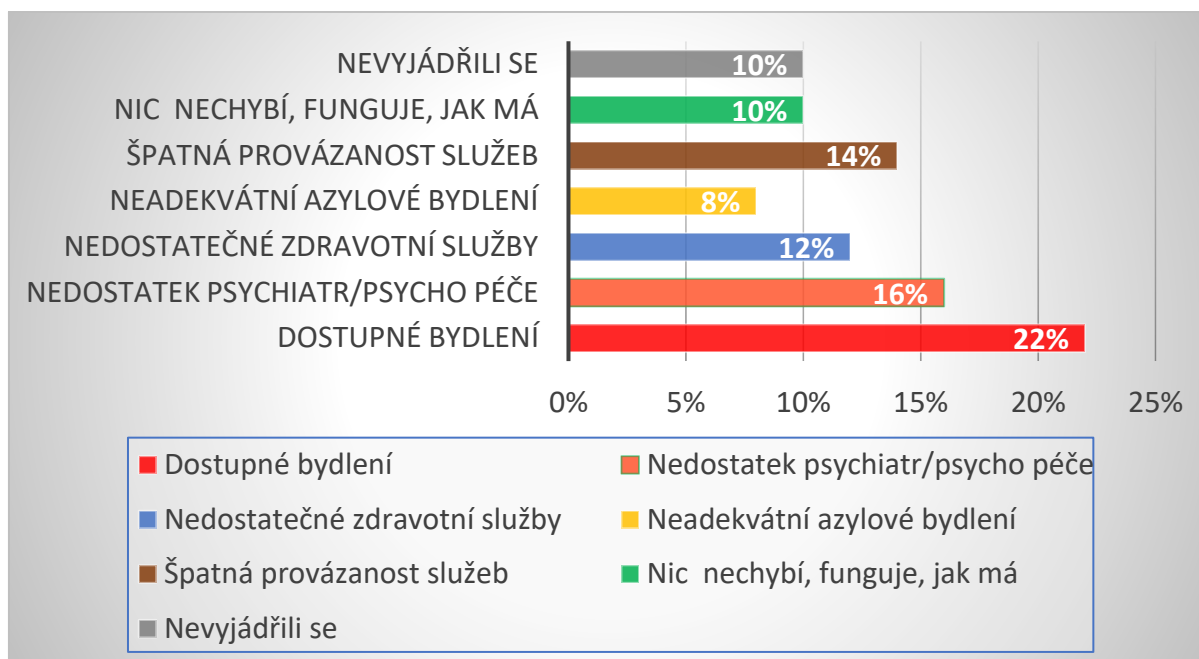
Podle něj jsou pak klienti nevhodní pro umístění do magistrátních bytů, protože je během krátké doby „vybydlí“.

V souvislosti s tímto tématem a výrazně odlišnými zkušenostmi zástupců sociálních kurátorů zde vzniká dojem, že spolupráce s Magistrátem je zřejmě kvalitativně nekonzistentní. Je otázkou, jestli je tento stav způsoben personálním zajištěním, kvalitou podpory nebo osobními problémy.

Tento tematický blok úzce souvisí s následujícím, který se zabýval nedostatečnou nebo chybějící spoluprací mezi jednotlivými subjekty. Respondenti zde vyjadřovali své potřeby jako poskytovatelé, mezi které zahrnuli například dostupnost bytů či adekvátní zdravotní péči.

CHYBĚJÍCÍ SPOLUPRÁCE A SLUŽBY

V tomto tematickém bloku bylo nejčastěji zmiňováno téma **nedostupného bydlení (22 %)** a **nedostatku psychiatrické/psychologické péče (16 %)**. Respondenti dále uváděli **nedostatečné zdravotní služby (12 %)**, **neadekvátní azylové bydlení (8 %)** a **špatnou provázanost a návaznost jednotlivých služeb (8 %)**. Rovněž prezentovali témata **specifická pro typ služby, kterou poskytují (14 %)**. Někteří respondenti se domnívali, že služby fungují tak, jak mají, a **nic podstatného jim nechybí (10 %)**. Zbývajících **10 %** respondentů se k těmto otázkám **nevyjádřilo**.

Blok věnovaný **nedostupnému bydlení** inklinoval ke kritice vnějších faktorů ovlivňujících nedostatečnou spolupráci a chybějících služeb. Respondenti zmiňovali současnou bytovou politiku na území hlavního města Prahy, která upřednostňuje jiné skupiny obyvatel, například seniory. Klienti CS jsou dle jednoho respondenta „*lidé s komplikovanými životními příběhy*,” což může vést k tomu, že se pozornost zaměřuje na jiné skupiny obyvatel, které čelí podobným problémům, jako je ztráta bydlení či obtíže s jeho získáním, ale jejich anamnéza nepředstavuje tak komplexní problém. Respondenti rovněž vyjadřovali obavy ohledně budoucí funkčnosti zákona o podpoře bydlení. Bydlení není vnímáno jen jako zajištění střechy nad hlavou, ale jako komplexní proces s mnoha překážkami; CS často propadá vstupními podmínkami a požadavky spojenými s nárokem na standardní bydlení. Současná bytová situace navíc díky tržním mechanismům nepříspěvá k dostupnosti bydlení, a to se ještě více akcentuje v případě této cílové skupiny. Ostatně i tuto domněnku potvrzuje jiný zástupce s tím, že priority se mění v závislosti na aktuálně vládnoucích politických zástupcích.

Výpovědi respondentů naznačují, že si uvědomují potřebu stabilního bydlení pro CS, avšak současná situace nenabízí adekvátní řešení. CS „...*potřebují stabilní bydlení, nikoli*

přechodné nebo krizové. Potřebují se naučit strukturovat svůj čas a osvojit si nezbytné dovednosti."

Nedostatečně rozvinutá síť podporovaného bydlení může výrazně přispívat k tomu, že se klienti CS ocitají v pasti komerčních ubytoven, což pro ně představuje zásadní překážku v úspěšném začátku samostatného života. Komerční ubytovny se v tomto kontextu mohou stát prostorem pro vykořisťování a manipulaci ze strany jejich provozovatelů či spolubydlících, přičemž mladým lidem chybí podpora sociálního pracovníka či poradce, která by jim umožnila efektivně řešit případné konflikty. Toto zjištění je obzvláště relevantní vzhledem k tomu, že respondenti uváděli ubytovny jako spolupracující subjekt. Lze předpokládat, že mezi jednotlivými ubytovnami v Praze existují významné rozdíly v kvalitě poskytovaných služeb, což otevírá prostor pro další výzkumnou úvahu a analýzu.

Téma **nedostatečně** saturované a **obtížně dostupné psychiatrické a psychologické péče** se ukázalo být druhým nejčastěji zmiňovaným problémem v rámci provedené studie. Tento problém byl nejvíce akcentován zástupci neziskového sektoru, avšak apel na zlepšení situace zazněl i od sociálních kurátorů. Respondenti nejčastěji zmiňovali obecnou nedostupnost odborné psychiatrické a psychologické péče a časté komplikace ve spolupráci s poskytovateli těchto služeb. Podle výpovědí respondentů lze tento stav částečně přičíst nezvládnuté reformě psychiatrické péče, stejně jako nedostatku odborných pracovníků a ambulantních služeb, které aktuálně nejsou schopny uspokojit potřeby klientů. Síť psychiatrické a psychologické péče je tedy nejen fyzicky nedostupná, ale pro tuto cílovou skupinu rovněž finančně nedosažitelná, což vytváří jen další překážky v přístupu ke službám.

Respondenti z kontaktního a terénního programu Sananim, z terénního programu NADĚJE Praha nebo NDC Arcidiecézní Charity zdůrazňovali ve svých výpovědích u klientů CS často vyskytující se problematiku tzv. duálních diagnóz. Duální diagnózy, zahrnující psychiatrické onemocnění v kombinaci s abúzem návykových látek, traumata, schizofrenii, hraniční poruchu osobnosti či další blíže nespecifikovaná onemocnění, spolu s hrozící nebo aktuální bytovou nouzí, představují pro CS podle nich enormní zátěž.

Pouze tři zástupci organizací uvedli, že mají v rámci svých služeb k dispozici psychiatra, přičemž pouze jeden z nich uvedl, že psychiatr je stabilním členem jejich týmu. Navzdory silnému apelu na zlepšení dostupnosti psychiatrické péče však někteří respondenti upozorňovali na nezáměr CS o terapeutické služby. Pokud je jim setkání s terapeutem domluveno, často na schůzku nedorazí. Tento jev lze do jisté míry vysvětlit přetrvávající stigmatizací duševních onemocnění, což ovšem neznamená, že by si tato problematika nezasloužila hlubší výzkumnou pozornost.

Témata **specifická pro typ služeb** poskytovaných jednotlivými organizacemi se částečně překrývala s výpověďmi respondentů týkajícími se celkové nedostatečné provázanosti služeb, případně ne zcela efektivního systému, ve kterém jako poskytovatelé služeb nejsou dostatečně mocní. Jako příklad bylo uvedeno spojení několika poboček Úřadu práce, což výrazně prodloužilo administrativní procesy související například s doprovodem klientů. Konkrétně byly zmíněny dlouhé čekací lhůty na některých Úřadech práce, doprovázené neosobním přístupem. Jeden respondent poukázal na neprofesionální přístup zaměstnance Úřadu práce, který od klienta vyžadoval citlivé informace, jež nesouvisely s poskytovanou službou. Zoufalou situaci v komunikaci s Úřadem práce dokresluje skutečnost, že na pobočky již není možné se dovolat, jelikož neexistuje telefonní seznam kontaktů. Někteří respondenti navíc považovali za problematické, že při doprovodu klientů na Úřad práce musejí čekat ve frontě jako ostatní žadatelé.

Další překážkou byla opakovaně zmiňována příslušnost klienta k určité městské části (např. trvalé bydliště), což pro sociální pracovníky městských částí HMP představuje metodologickou výzvu. Přestože by se městské části měly řídit stanovenými pokyny, často poskytují služby i klientům, kteří nemají trvalé bydliště v dané městské části.

Zastupitelé jednotlivých pražských městských částí mají také odlišný pohled na zřizování a podporu některých sociálních služeb v jejich správních obvodech. Sociální kurátor Prahy 13 například zmínil, že v jeho obvodu není žádná nabídka nízkoprahového denního centra pro lidi bez domova a bytový fond nedisponuje skoro žádnými byty. Zástupci organizace Progressive zase prozradili, že Praha 5 se staví odmítavě k poskytování

terénních služeb lidem se závislostmi na území jejich správního obvodu a snížili finanční podporu z veřejného rozpočtu na jejich služby. Skladba poskytovaných sociálních služeb je tedy v každé z městských částí Prahy ovlivněná přístupem zvolených zastupitelů například k problematice bezdomovectví nebo k lidem se závislostmi. Nedostatečně informovaná část veřejnosti je přesvědčená, že odstraněním preventivních sociálních služeb z ulic jejich městské části odstraní i samotný problém s lidmi bez domova nebo se závislostmi, a někteří zastupitelé této poptávce vychází vstříc. V některých městských částech, například na Praze 3 naopak spolupráce neziskových organizací a sociálních kurátorů funguje velmi dobře a pracovníci napříč veřejným sektorem se navzájem podporují a odkazují na své služby.

Související téma týkající se špatné provázanosti a návaznosti služeb vyvolalo kritiku z obou sektorů poskytovatelů. Kritika byla zaměřena zejména na práci Magistrátu hlavního města Prahy, který podle respondentů není v dané oblasti dostatečně angažovaný, nebo je jeho činnost ovlivněna aktuální politickou reprezentací. Jeden praktický příklad překážky ilustroval respondent takto:

„S těmi nejmladšími to není jednoduché. Problémem je taky smlouva na bydlení, kterou klient neuzavírá s organizací, ale s Magistrátem. Pokud nastane problém, organizace o byt přijde a nový od města již nedostane.“

Tento výrok upozorňuje na složitost procesu zabydlování CS, přičemž lze předpokládat, že respondent narážel na specifický životní styl této cílové skupiny. V případě komplikací je práce s CS přerušena a není jasné, na jaký bod se lze následně vrátit. Tento problém potvrzuje i další respondent, zástupce organizace La Strada, který upozorňuje na obtíže při hledání neinstitucionalizovaného ubytování vhodného pro hladký a podporovaný přechod do standardního typu bydlení. Podle některých respondentů nejsou jednotlivé kroky směřující k úspěšnému dokončení tohoto procesu dostatečně efektivní.

Zajímavým tématem v tomto bloku byla **nepřehlednost v čerpaných službách jedním klientem**, tedy situace, kdy klient paralelně čerpá služby od dalších poskytovatelů. Jednotlivé subjekty mezi sebou nemohou sdílet informace ať už z důvodu toho, že jsou

poskytovány anonymně nebo kvůli ochraně osobních údajů. Dle některých respondentů chybí case management a také provázanost sociální péče s následnou zdravotní péčí. Téma trvajících propastí mezi sociálním a zdravotním sektorem bylo zmíněno řadou respondentů, z jejichž výpovědí byla cítit určitá zoufalost

Ostatně následný blok, který se věnoval nedostatečné zdravotní péči, jen dále rozvíjel vnímání respondentů o katastrofálním stavu provázanosti sociálního a zdravotního sektoru.

Téma **nedostatečně dostupných zdravotních služeb** se u respondentů pojilo s výraznou kritikou stavu rozpolcenosti zdravotních a sociálních služeb. Respondenti marně hledají návazné zdravotní služby, mezi které patří např. služby praktického lékaře a zubaře. Pro jejich klienty (a mezi nimi i CS) absence této základní zdravotní péče neznamená jen komplikace při řešení zdravotních problémů, bývá to i překážka praktická; pro získání zaměstnání totiž mnohdy jejich klienti potřebují vstupní lékařskou prohlídku. Smutným výsledkem vyjednávání poskytovatelů s praktickými lékaři je pak odmítnutí spolupráce, jelikož lékař nemá zájem poskytovat péči této CS.

Stabilita zdravotního stavu je však důležitou součástí sociální rehabilitace a vzhledem k tomu, že skupina osob bez přístřeší často trpí chronickými zdravotními problémy, je touha pro větší provázanost sociálního a zdravotního sektoru zcela pochopitelná. Ačkoliv je potřeba zdravotních služeb pro klienty jednoznačná, poskytovatelé sociálních služeb často nemají dostatečný přístup k potřebným odborníkům. Legislativa také svazuje ruce některým poskytovatelům, kteří z důvodu absence zdravotních služeb navázaných na nabízené sociální služby nemohou svým klientům podat ani lék na bolest.

Zoufalost situace jen dokresluje výpověď jednoho z respondentů, který hovořil o následné psychiatrické péči:

„...není kam klienty odkázat. Berou je jen v případě, že si chtějí ublížit nebo se zabít.“

Sociální služby jsou schopné se přizpůsobovat momentální situaci, to však nelze říct o těch zdravotních:

„V zimních měsících Praha otevře více lůžek v noclehárnách, v březnu je zase zruší a klienty vypustí na ulici. Zdravotnická zařízení ale taktiku nemění.“

Rigidita, neefektivnost, neochota – pro tyto respondenty je propast mezi zdravotními a sociálními službami momentálně tak hluboká, že nevěří v možnou změnu.

Azylové bydlení jako jedno z možných řešení otázky ztráty bydlení by také, dle respondentů, zasloužilo bližší pozornost. V tomto bloku respondenti zmiňovali obecný problém přeplněnosti azylových zařízení a dlouhé čekací lhůty pro nové klienty. Nejen počet azylových míst neuspokojuje poptávku na území HMP, problémem je také snížení vstupní práhu u některých zařízení. To má za následek vpuštění např. silně podnapilého klienta do služby, který pak svým agresivním chováním obtěžuje své okolí. Azylové bydlení také není dostatečně upravené uspokojovat potřeby klientů, kteří mají nějaký hendikep či duševní onemocnění. Tento typ klientů má pak v dostupnosti azylového bydlení výrazně více ztížené podmínky.

Přestože je v Praze dostupné diferenciované azylové bydlení, které cílí na uspokojování potřeb např. matek s dětmi, dle jednoho respondenta bohužel zcela chybí zařízení, které by přijalo rodiny cizinců s dětmi. Jiný poskytovatel pak uváděl, že mladí klienti bez domova nechtějí být ubytováni společně se staršími klienty. Věkový průměr klientů v jednom azylovém zařízení pro muže je výrazně vyšší než 26 let a dle respondenta mladí dospělí staršími klienty „opovrhují“. CS touží po jiném typu bydlení a spíše azylové bydlení a služby nocleháren nevyhledávají.

Poskytovatelé zmiňují, že azylová zařízení nejsou v Praze rovnoměrně umístěna a některé městské části žádné zařízení ani nemají k dispozici.

Nespokojenost však nebyla jedinou kategorií, která se v tomto bloku objevila. Řada respondentů je se **stavem provázanosti a návaznosti služeb spokojená**. Nejvíce spokojení se současným stavem pokrytí služeb na území HMP jsou někteří sociální kurátoři z různých městských částí. Dle těchto respondentů vše funguje, jak má, a to také díky spolupráci s neziskovým sektorem. Pokud je klient motivován, dostane se mu adekvátní pomoci a nepropadne sociální síti nabízených služeb. Jeden sociální

kurátor se domnívá, že je naopak síť služeb a spolupráce lepší, než bývala. Jako příklad uvedl navyšující se kapacitu v ubytovnách a noclehárnách.

MOŽNOSTI ŘEŠENÍ

Nejzajímavější a informačně nejbohatší blok přinesl možnosti řešení jak jednotlivých klientských zakázek, tak koordinovaného úsilí na území hlavního města. Respondenti se věnovali příkladům dobré praxe v klientské práci a rovněž prezentovali mnoho rozličných způsobů a přístupů k řešení problémů týkající se nabízených služeb.

Tento tematický blok byl rozdělen na řešení **externí** a **interní**.

Kategorie týkající se **externího řešení** sledovala především výpovědi týkající se stavu nabízených sociálních služeb na území HMP a jak by si respondenti představovali ideální řešení, pokud jsou se stavem nespokojení. Blok zkoumal vztah poskytovatele a systému, ve kterém jsou služby poskytovány.

Odpovědi respondentů částečně refletovaly kapitulu věnující se absenci některých služeb; špatná provázanost jednotlivých služeb nutila respondenty k úvahám týkajícím se efektivnějšího case managementu a systému evidence. Někteří respondenti vyjadřovali potřebu tuto situaci řešit častějšími schůzkami s jednotlivými poskytovateli služeb pro osoby bez přístřeší, obecnou decentralizací služeb a posílením role neziskového sektoru. Otázka propojenosti je v této souvislosti navíc akcentovaná faktem, že jeden zástupce služby sociálního kurátora uvedl, že není propojen s vůbec žádnými návaznými službami. Tato diskrepance, byť napříč souborem malá, otevírá otázku míry schopnosti a vůle jednotlivých subjektů navazovat a rozvíjet spolupráci.

V tomto bloku se také objevilo téma týkající se financování; mezi některými respondenty rezonovalo řešení cílící na rozvinutí správné strategie, jehož součástí je právě i financování sociálních služeb. Nejen to, objevil se zde i komentář směrem k finančnímu podhodnocení mezd sociálních pracovníků a „*přemrštěných*“ nároků na jejich vzdělávání. Jako jedno z možných řešení uvedl jeden z respondentů, že by se nároky na vzdělávání

sociálních pracovníků měly výrazně snížit a připojil názor, že dnešním vysokoškolsky vzdělaným sociálním pracovníkům beztak chybí empatie a schopnost svědomitě pracovat v oboru. V souvislosti se vzděláním ale se objevil i názor, že mnoho kvalifikovaných pracovníků bohužel kvůli nízkým platům obor stejně nakonec opustí.

Respondenti také zmiňovali problematiku nedostatečně zvládnuté prevence vzniku bezdomovectví. Dle nich je strůjcem tohoto stavu také, kromě nedostatečně rozvinuté strategie a nedostačující primární prevence, obecná nedostupnost bydlení. Některé návrhy řešení se týkaly nových přístupů v podporovaném bydlení – tedy možnost života v prostředí, které se nejvíce podobá tomu přirozenému. Zmírnění podmínek a snížení prahu pro získání bydlení ostatně bylo téma, které tímto blokem rezonovalo. Bydlet by si, dle jednoho respondenta, zasloužili klienti CS také ve specializovaném azylovém zařízení pouze pro ně – pro mladé dospělé.

Fokus na tuto věkovou skupinu vyjádřil také jeden zástupce, který by si představoval navýšení kapacit nízkoprahových denních center po hlavním městě. Tuto vizi doplnil jiný respondent, který by tato denní centra především rovnoměrně umístil po celém městě, aby nedocházelo ke kumulaci osob na jednom místě (v jedné městské části Prahy). Je také nutné, aby tato centra měla „partácký“, tedy přátelský přístup. Přístup založený na přívětivém a akceptujícím prostředí ostatně respondenti uváděli i v souvislosti s představami o práci s celou komunitou, nejen s jednotlivci. Jeden z respondentů uvedl příklad klienta, který takto řídí celou komunitu. Z výpovědí je možné usuzovat, že část CS žije život v semknutějších skupinách, což ostatně potvrdil i jeden z respondentů, který uvedl, že na Úřad práce tento typ klientů občas chodí společně, právě v menších skupinách. Komunitní aspekt sociální práce s CS je svěžím vhladem do problematiky. Zazněly nápady jako „komunitní centrum“ pro CS, případně „komunitní bydlení“. V tomto nastavení by, dle respondentů, mohla probíhat sociální pomoc přirozeně a zároveň by zde byl prostor pro strukturování volného času.

Odvážnou vizi představil jeden sociální kurátor, který by si představoval komunitní práci přímo v jakémsi squatu, kde by se klienti CS přirozeně pohybovali. Částečně byla tato vize podpořena jinými výpovědi, které směřovaly k řešení situace vytvořením specializované

služby, která by byla šitá na míru této věkové skupině. Praktickým příkladem by mohl být jakýsi kurátor pro mladé dospělé, který by ve své kompetenci měl zajišťování vhodných a správně navazujících služeb.

V bloku zabývajícím se externími faktory, které v respondentech vyvolávaly úvahy o možném řešení, se výrazně objevovalo slovo **podpora**, a to v různých souvislostech: podporované (chráněné) zaměstnání, podporované bydlení, podporované zaměstnání pro matky samoživitelky, vzájemná podpora mezi poskytovateli služeb, podpora identity mladých dospělých, podpora EU, systémová podpora a stabilní podpora. Je tedy zřejmé, jakým směrem by se řešení neutěšené situace této CS mohlo ubírat.

Část, která se zaměřovala na **interní řešení**, umožnila získat od respondentů vhled do struktury vztahu poskytovatel – klient. Respondenti uváděli příklady ze své praxe, které se jim v práci s klienty (nejen CS) osvědčily a zároveň zmiňovali obtíže, se kterými se jako poskytovatelé potýkají.

Tento blok byl provázaný s tématem struktury klientů dané organizace. Respondenti sami uváděli složení klientů, se kterými pracují, a to se odráželo v úvahách o jejich představách dobré praxe a rozvíjení dalších možností řešení. I zde se opakovalo téma náročných anamnéz, tedy zkušeností klientů s týráním, zneužíváním, posttraumatickým syndromem, opuštěním rodiči, které výrazně ovlivnilo jejich emocionální a sociální vývoj aj. I tyto zkušenosti mohou vést k umístění ve výchovných a diagnostických ústavech (či jiných institucionalizovaných zařízeních). Tito klienti pak, dle jednoho respondenta, opouští zařízení nepřipraveni na běžný život a nejsou vybaveni důležitými společenskými návyky. Stále prý panuje zvyk za klienty v ústavním prostředí vše vyřizovat. Mladý člověk poté opouští zařízení s vidinou větší svobody a míří rovnou „na ulici“. Ocítá se pak bez dokladů, bez financí a bez adekvátní evidence na úřadech. Jeden zástupce organizace poskytující pomoc lidem s duševním onemocněním dodal, že zástupci CS se často nacházejí v latentní fázi psychického onemocnění a nechtějí si přiznat, že u nich onemocnění již propuklo. Dle výpovědí zástupců adiktologických služeb se cílová skupina potýká s užíváním alkoholu v kombinaci s benzodiazepiny či ritalinem (případně s jinými léky), nitrožilním užíváním pervitinu a různých substitucí heroinu.

Kontinuita práce s touto CS je pro poskytovatele také ztížená tím, že klienti často ztrácejí a střídají mobilní telefony a není je možné kontaktovat a včas informovat. Pokud přicházejí například s žádostí o dávky, je spolupráce o to náročnější.

I přes náročnost práce s touto cílovou skupinou respondenti uváděli postupy, které se jim osvědčují. Opět zde byl kladen důraz na bezpečný prostor pro vytvoření dobrého vztahu poskytovatel – klient.

Komunitní aspekt práce s CS byl doplněn i nápady týkajícími se práce s přímou rodinou klienta. Byl zde opět akcentován rovný přístup ke klientům, který nic nepředstírá a na nic si nehraje. Co to konkrétně dle některých respondentů znamená, není zcela jasné, nicméně jeden respondent uvedl, že tato taktika může přinést prostor pro vytvoření chápajícího a motivujícího prostředí. Klient pak lépe pochopí, že vyvinout činnost teď pro něj v budoucnu může mít mnoho benefitů. Využití moderních komunikačních technologií jako např. aplikace WhatsApp umožnilo některým respondentům udržovat se svými klienty kontakt. Osvědčují se také časté doprovody klientů na úřady, k lékařům aj. I zde byla akcentována podpora, i v těch nezákladnějších dovednostech. Nástroji jsou trpělivost, dostatek času, individuální přístup, prohlubování vztahu poskytovatel – klient a ocenění za každý malý krůček.

3. ZÁVĚREČNÉ SHRNUÍ

Práce s CS vyžaduje velkou míru oddanosti a motivace. I malý krok, který klienta podpoří, může být významným motivačním faktorem pro poskytovatele sociálních služeb dále tyto služby rozvíjet. Avšak z rozhovorů s poskytovateli sociálních služeb této CS vyplývá, že naráží na mnoho překážek, a to nejen metodických, ale i systémových.

Šetření ukázalo, že sociální služby na území HMP se nepotýkají s nedostatkem kapacity pro práci s CS. Třetina oslovených organizací nepřišla do kontaktu s CS vůbec, polovina z těch, kteří kontakt s CS ve službách monitorovali, uváděli maximálně 10 kontaktů ročně. Rozhovory s poskytovateli rozkryly, že většina organizací pracuje se zletilými klienty bez ohledu na jejich věk, respektive že se v sociální pomoci nesoustředí záměrně na mladé klienty 18-26 let, často nerozlišují, zda je klientovi 25 nebo 35 let, ve své práci tuto věkovou skupinu nijak neupřednostňují nebo jim nevěnují zvláštní pozornost. V tomto kontextu vynikají určitě sociální služby NADĚJE NDC⁵ Bolzanova pro mladé lidi bez domova ve věku 18-26 let, které také vykazují jeden z nejvyšších počtů kontaktů s CS. Poskytovatelům sociálních služeb na území HMP bychom proto doporučili více zohledňovat i věk klientů a služby jim více přizpůsobit. Dalším poznatkem z šetření totiž je skutečnost, že pro klienty CS jsou často podmínky a pravidla vstupu do služeb příliš vysoko-prahové. Například pravidla podporovaného bydlení v domech na půl cesty pro klienty velmi striktní (nulová tolerance k užívání psychoaktivních látek, pracovní smlouva), čekací lhůty na místo v azylovém zařízení velmi dlouhá. I podle zjištěných zkušeností pracovníků s CS mladí lidé často odmítají i přechodný azyl v noclehárnách kvůli věkovým rozdílům mezi nimi a staršími klienty (nad 40 let). Nejpočetnější kontakty

⁵ Nízkoprahové denní centrum

s CS evidují organizace s nízkoprahovým a anonymizovaným přístupem klientů do služeb: Nízkoprahová denní centra, terénní služby, kontaktní centra pro lidi se závislostmi.

Koncepční činnost zaměřená na rizikové skupiny mladých klientů ve věku 18-26 let a s ní související otevřenost a variabilita sociálních služeb přiměřená jejich věku na území HMP chybí. Zdá se, i podle nízké obsazenosti služeb touto věkovou skupinou, že pro ně nejsou sociální služby poskytované bez rozdílu věku atraktivní.

Jak se dívají poskytovatelé na specifické potřeby CS? Jejich pohledy se různí, ukazuje se, že záleží hodně na jejich individuálním přístupu k sociální práci – na paradigmatu, z kterého ať už záměrně nebo nezáměrně ve své profesi čerpají a vycházejí z něho. Někteří jsou přesvědčení o nezbytnosti zásluhového přístupu ke klientům CS, a například přístup k bydlení nebo sociálním službám podmiňují určitými aktivními a dlouhodobými kroky a činnostmi ze strany CS. Klienti CS by se měli podle nich zapojit do sociálního fungování společnosti, pokud chtějí například získat příležitost stabilně bydlet nebo čerpat finanční příspěvky a dávky ze strany státu. A tato motivace podle nich klientům CS často chybí. Někteří poskytovatelé naopak hovořili o potřebách CS v souvislosti s jejich dysfunkčním nebo zcela chybějícím rodinným zázemím, a jejich složitou sociální situaci připisovali i nefungujícímu systému ústavní péče a náhradní rodinné výchovy, kterou klienti CS často prošli.

Ve vztahu pracovník-klient někteří pracovníci zdůrazňovali důležitost navázání důvěry, bezpečí a autentického zájmu, dle nich jsou tyto potřeby u klientů CS velmi silné, protože možná v životě nikdy neměli nikoho, na koho by se mohli s důvěrou obrátit. Tento postoj podpořili představou o nutnosti odlišného přístupu k CS, protože podle nich by se s mladými mělo pracovat odlišněji a přijímat je takové, jací jsou.

Ve výzkumu se také ukázalo, že hlavním problémem, který respondenti identifikovali, je nedostupné bydlení, jež bylo zmíněno 22 % z nich. Tento faktor byl doplněn nedostatkem psychiatrické a psychologické péče, na který upozornilo 16 % respondentů. Dále se objevily obavy z nedostatečných návazných zdravotních služeb, které vyjádřilo

12 % respondentů, a z neadekvátní kvality azylového bydlení, jež kritizovalo 8 % účastníků. Dalších 8 % respondentů poukázalo na slabou provázanost a návaznost jednotlivých služeb, což naznačuje potřebu lepší koordinace v poskytování pomoci.

Otázka řešení klientských zakázek a koordinace sociálních služeb v Praze byla pro respondenty platformou pro sdílení různých poznatků a doporučení. Respondenti diskutovali externí i interní aspekty fungování sociálních služeb a navrhovali zlepšení týkající se celkového systému, financování služeb i práce s klienty. Hlavním přínosem bylo poukázání na potřebu systémové podpory a propojení jednotlivých sociálních služeb, zvýšení dostupnosti bydlení, a zároveň na význam individuálního přístupu a podpory klientů. Klíčová je také prevence bezdomovectví a vytvoření podmínek, které umožní lepší integraci klientů do běžného života.

**VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ ŽIVOTNÍCH STRATEGIÍ
A POTŘEB MLADÝCH LIDÍ SE ZKUŠENOSTÍ
S BEZDOMOVECTVÍM V PRAZE**

Jakub Tesař, Kateřina Sehnoutková. Mariana Nová

1. ÚVOD

Analytická zpráva, kterou předkládáme, je výstupem kvalitativního výzkumu realizovaného v rámci aktivity B4 projektu Housing Youth NADĚJE Praha. Tento projekt se zaměřuje na podporu v zabydlování mladých lidí se zkušeností s bezdomovectvím na území hlavního města Prahy prostřednictvím principů Housing First. Cílem aktivity B4 je identifikovat a analyzovat specifické potřeby mladých lidí bez domova na území HMP a jejich hodnocení podpory ze strany subjektů poskytujících sociální služby na území HMP.

Zatímco předchází „Analytická zpráva z výzkumného šetření mezi poskytovateli sociálních služeb pro cílovou skupinu na území HMP“, rovněž vzniklá v rámci aktivity B4, přinesla pohled poskytovatelů služeb na cílovou skupinu. Tento výstup z kvalitativního šetření s deseti mladými lidmi přináší pohled těch nejdůležitějších aktérů – samotných mladých lidí se zkušeností s bezdomovectvím.

Tato analýza, stejně jako všechny výstupy aktivity B4 projektu, reaguje na nedostatek aktuálních informací o cílové skupině. Odlišnost potřeb mladých lidí bez domova oproti starším generacím je známým fenoménem, na který již v roce 1997 reagovala organizace NADĚJE založením specializovaného „střediska pro mladé bezdomovce“. Přesto však v českém prostředí stále chybí dostatek studií a výzkumů, které by se detailněji věnovaly specifikům této cílové skupiny.

Klíčovým počinem v této oblasti je studie „Bezdomovectví jako alternativní existence mladých lidí bez domova“ (Vágnerová, Csémy, Marek, 2013), která podrobně zkoumala potřeby a zkušenosti mladých lidí bez domova. Jelikož se jedná o jedinou studii takového rozsahu v českém prostředí, je vhodné porovnat, zda a jak se potřeby a zkušenosti mladých lidí bez domova za uplynulou dekádu proměnily.

Hlavní město Praha vydalo v roce 2022 „Strategii prevence, snižování negativních dopadů a ukončování bezdomovectví v Praze do roku 2030“. Tato strategie se mimo jiné věnuje specifickým potřebám lidí bez domova, které vycházejí především z dokumentu „Analýza situace bezdomovectví v Praze“ (Median, 2020). Potřeby jsou zde definovány jak samotnými členy cílové skupiny, tak poskytovateli sociálních služeb. Zjištění této analýzy však nejsou rozlišována podle věku respondentů, a proto z nich nelze identifikovat specifické potřeby mladých lidí ve věku 18 až 26 let ani rozsah a úroveň jejich podpory ze strany poskytovatelů služeb. Samotná Strategie nikterak nepracuje se specifiky cílové skupiny mladých lidí se zkušeností s bezdomovectvím.

Tato analytická zpráva si proto klade za cíl přinést detailní vhled do životních situací, potřeb a perspektiv mladých lidí bez domova v Praze. Výsledky tohoto šetření mohou přispět k lepšímu zacílení podpory a intervencí, které reflektují skutečné potřeby této specifické a zranitelné skupiny.

2.METODOLOGIE

SBĚR DAT: KVALITATIVNÍ ROZHOVOR SE SCÉNÁŘEM

Kvalitativní rozhovor se scénářem představuje polostrukturovanou metoda sběru dat, ve které má výzkumník předem připravenou sadu otázek, ale zároveň může v průběhu rozhovoru flexibilně reagovat na odpovědi respondenta a navazovat na jeho vyprávění. Tento přístup umožňuje výzkumníkovi získat hlubší a komplexnější informace než strukturovaný rozhovor, v němž jsou otázky pevně stanovené.

Sada otázek byla sestavena podle jednotlivých oblastí specifických potřeb cílové skupiny. Při tvorbě tematických okruhů výzkumných otázek byla využita jako vodítko „Analýza situace bezdomovectví v Praze“ (Median, 2020)¹

- **Demografické údaje**
- **Životní styl:** Otázky zaměřené na to, jak respondent žije, co ho baví, s čím se v životě potýká a jak hodnotí svůj současný životní styl.
- **Bydlení:** Zjišťujeme, s jakými formami bydlení má respondent zkušenosti, jak vidí svou budoucí bytovou situaci, jaké má potřeby v oblasti bydlení a jaké vnímá překážky pro vstup do standardního bydlení.
- **Rodina, vztahy a životní příběh:** V tomto okruhu se zaměřujeme na rodinné zázemí respondenta, formu výchovy, ve které vyrůstal, a jeho hodnocení výchovy i současných vztahů.
- **Zdravotní stav a závislosti:** Zjišťujeme, zda se respondent potýká s fyzickými či psychickými potížemi, zda tyto potíže aktivně řeší a jak se ho dotýká problematika závislostí.
- **Práce:** Otázky směřují k tomu, jaký má respondent vztah k zaměstnání, jaké má potřeby v této oblasti a jak definuje bariéry pro získání stabilního zaměstnání.
- **Hodnocení podpory ze strany poskytovatelů sociálních služeb na území HMP:** Prostor pro respondenta zhodnotit dostupnost a kvalitu potřebných služeb, identifikovat limity a bariéry poskytovaných služeb a sdílet osobní zkušenosti se sociálními službami.

Uvedené tematické okruhy a otázky byly v rozhovorech využívány flexibilně – jejich pořadí se mohlo měnit podle průběhu rozhovoru a některé otázky mohly být s ohledem na situaci

¹ Jednotlivé otázky viz příloha 2.1.

respondenta vynechány některé otázky naopak doplněny. Cílem bylo zachovat otevřený a bezpečný komunikační prostor, který umožní respondentovi sdílet své zkušenosti co nejautentičtěji.

VÝBĚR RESPONDENTŮ, PRŮBĚH ŠETŘENÍ

Výzkumný vzorek čítá 10 respondentů, 8 mužů a 2 ženy.

Na základě Analytické zprávy z výzkumného šetření mezi poskytovateli jsme získali přehled o organizacích, které na území hlavního města Prahy pracují s nejvyšším počtem členů cílové skupiny. Tyto organizace jsme se rozhodli oslovit pro spolupráci na uskutečnění rozhovorů. S organizací Sananim, která z předchozího šetření vyplynula jako organizace s nejvyšším počtem uživatelů z řad mladých lidí se zkušeností s bezdomovectvím, se bohužel nepodařilo domluvit na spolupráci a zprostředkování rozhovorů s jejich klienty. Další v pořadí počtu klientů byla služba NDC² Bolzanova NADĚJE. S NDC Bolzanova se podařilo dojednat poskytnutí prostoru pro realizaci rozhovorů, a to díky skutečnosti, že stejně jako projekt Housing Youth je i NDC součástí stejné organizace – NADĚJE, pobočka Praha. Dva respondenti byli vybráni z již zabydlených klientů projektu Housing Youth, abychom získali zpětnou vazbu i o průběhu tohoto projektu.

Konkrétní respondenti byli vybíráni prostřednictvím personálu NDC a týmu Housing Youth, kteří vytipovali a oslovili vhodné klienty. Hlavním kritériem výběru byla ochota odpovídat na často osobní a citlivá témata. Všichni respondenti byli předem seznámeni s tematickými okruhy a konkrétními otázkami, na které se mohl výzkumník v průběhu rozhovoru ptát. Za účast v šetření byla nabídnuta finanční odměna ve výši 500 Kč,

² NDC - nízkoprahové denní centrum

poskytnutá formou darovací smlouvy. Tato odměna představovala důležitý motivační prvek pro zapojení do výzkumu.

Všichni respondenti byli před samotným zahájením rozhovoru seznámeni s pravidly ochrany svých osobních údajů. Byli také informováni, že jejich osobní údaje budou zpracovávány v souladu s platnou legislativou na ochranu osobních údajů, výzkum nebude pracovat s jejich pravými jmény a všechny výstupy z šetření budou anonymizovány. Respondenti byli také předem informováni o předpokládané délce rozhovoru (cca 1 hodina) a o skutečnosti, že budou rozhovory nahrávány a poté doslovně přepsány.

Samotné šetření proběhlo v termínu od 26. 6. 2024 do 17.2. 2025. Celkem bylo realizováno deset rozhovorů, z nichž sedm proběhlo v NDC Bolzanova v kanceláři vedoucí služby, jeden v zázemí týmu projektu Housing Youth a dva v bytech, ve kterých jsou dotazovaní respondenti zabydlováni v rámci téhož projektu. Všechny rozhovory byly předem domluvené a účastnili se jich pouze výzkumník a respondent. Všem respondentům byla předem nabídnuta možnost podílet se na výběru vhodného místa pro rozhovor, včetně možnosti realizace rozhovoru na veřejném místě mimo prostory služby.

REFLEXE VÝZKUMNÍKA

Výzkumníkem byl zvolen metodik projektu Housing Youth NADĚJE Praha Mgr. Jakub Tesař. Výzkumník ve své reflexi uvádí jako výhodu, že před zahájením výzkumu nebyl v žádném osobním ani pracovním kontaktu s klienty, nepracoval s nimi přímo a o respondentech věděl pouze to, že patří do cílové skupiny projektu nebo jsou klienty služeb NDC v pražské pobočce NADĚJE Bolzanova. To mu umožnilo ke každému respondentovi přistupovat bez jakýchkoliv předsudků, předchozích informací nebo očekávání. Mohl tak zaručit objektivní přístup ke každému z respondentů a mohl se tak přímočaře a otevřeně ptát na otázky, které by například pro klíčového nebo sociálního

pracovníka byly z důvodu znalosti kontextu a budování vztahu s respondentem problematické. Nicméně, respondenti věděli, že výzkumník je zástupcem (zaměstnancem) organizace NADĚJE, pobočka Praha.

Je nezbytné zmínit, že v případě otázek týkajících se hodnocení podpory sociálních služeb na území HMP mohly být názory respondentů ovlivněny tím, že osm z nich bylo aktivními uživateli služeb NDC v pražské pobočce NADĚJE Bolzanova a dva byli zabydleni v projektu Housing Youth NADĚJE Praha.

Mohli tak k hodnocení podpory ze strany služby, které právě využívají, přistupovat méně kriticky, než by přistupovali v případě, že by byl rozhovor veden bez jakékoli návaznosti na organizaci, a to i přesto, že byl tento limit výzkumu znám předem a respondenti byli opakovaně před začátkem i v průběhu rozhovoru ubezpečeni, že rozhovory s nimi budou řádně anonymizovány.

ZPRACOVÁNÍ DAT

Do procesu zpracování dat byli zapojeni odborníci s dlouholetou praxí v oblasti sociální práce. Aby se minimalizovalo riziko subjektivní interpretace, byla data nejprve zpracována analytičkou Bc. Marianou Novou, která nebyla přímo zapojena do výzkumu. Následovala odborná diskuse s Mgr. Jakubem Tesařem, výzkumníkem, a Kateřinou Sehnoutkovou, DiS., expertkou na problematiku mladých se zkušeností s bezdomovectvím a koordinátorka projektu Housing Youth NADĚJE, během níž byly navrženy potřebné úpravy a doplnění. Tento postup zajistil jak objektivitu, tak vysokou kvalitu výsledků studie.

Pro analýzu odpovědí z rozhovorů bylo zvoleno ruční kódování v programu Excel, které se ukázalo jako nejvhodnější vzhledem ke specifickému a často nestandardnímu jazyku respondentů, jenž by automatizované nástroje nemusely správně interpretovat. Vzhledem k malému rozsahu výzkumného souboru nepředstavovalo ruční kódování neúměrnou časovou zátěž. Zakódovaná data byla navíc podrobena kontrole dalších členů týmu

zapojených do procesu tvorby analýzy, což přispělo ke zvýšení spolehlivosti a objektivity výsledků. Reprezentativní ukázka kódování z kódovacího souboru je přiložena v příloze³.

INTERPRETACE DAT

Výsledky tohoto šetření je třeba interpretovat s ohledem na velikost a složení výzkumného vzorku. Zjištění odrážejí především zkušenosti a perspektivy skupiny respondentů zapojených do výzkumu, přičemž jejich výpovědi mohou být ovlivněny jak výběrem respondentů, tak jejich aktuálním vztahem k poskytovaným službám. Pro posílení možnosti širší interpretace a ověření zjištěných výsledků byly klíčové závěry tohoto šetření porovnány s poznatky ze studie ze studie Bezdomovectví jako alternativní existence mladých lidí (Vágnerová, Csémy, Marek, 2013). Toto srovnání umožnilo zasadit výsledky do širšího kontextu problematiky bezdomovectví a napomohlo identifikovat, do jaké míry jsou zjištění v souladu s předchozími poznatky v dané oblasti.

STRUKTURA PREZENTACE

Pro přehlednost byly analytická interpretace dat (tedy výklad významů a souvislostí vycházejících z rozhovorů) a následná diskuze (zasazení výsledků do širšího odborného a společenského kontextu) spojeny v jeden celek. Rozdíl mezi těmito částmi je v textu zvýrazněn odlišným formátováním.

- Čistá interpretace dat a přímé citace respondentů v textu jsou prezentovány *kurzívou*
- Následná diskuze, včetně komparace s literaturou a širšími souvislostmi, je uvedena standardním písmem.

³ příloha 2.2 ukázka kódovacího souboru

Toto formátování umožňuje čtenáři jasně rozpoznat, kdy se text věnuje přímé analýze výpovědí respondentů a kdy přechází k širší odborné reflexi a implikacím šetření.

PROHLÁŠENÍ

Prohlášení o využití umělé inteligence

Při jazykových a stylistických úpravách tohoto textu byly využity nástroje umělé inteligence, konkrétně Perplexity PRO. Za obsah a odbornou správnost textu odpovídá výhradně autor.

Prohlášení o naplnění standardu COREQ

Výzkum byl navržen a realizován v souladu s mezinárodním standardem COREQ (Consolidated criteria for reporting qualitative research), který zajišťuje transparentnost a úplnost kvalitativního výzkumu. Klíčové oblasti (popis týmu, reflexe vztahů, metodologie, výběr vzorku, sběr dat, etika, analýza a prezentace výsledků) byly podrobně popsány. Otevřeně přiznáváme, že pro naplnění všech standardů COREQ, ve výzkumu chybí participant checking, který je relativně běžný u menších studií s citlivou cílovou skupinou. I přes toto omezení je výzkum metodicky robustní a splňuje požadavky COREQ.

3. ANALYTICKÁ ČÁST

3.1. DEMOGRAFICKÉ ÚDAJE

Věkové rozložení

■ *Respondenti ve výzkumném souboru se pohybují ve věku 20–27 let, přičemž většina z nich je ve věku 20 – 24 let.*

Samostatný výzkum byl původně plánovaný pro věkovou kategorii 18–26 let. Výjimečně byl zařazen i respondent ve věku 27 let, jelikož je dlouhodobým uživatelem služeb pro mladé lidi bez domova a do projektu Housing Youth⁴ vstoupil v době, kdy spadl do zkoumané věkové skupiny. Zařazení respondenta do výzkumného souboru reflektuje realitu přechodových období, kdy mladí lidé často překračují formální věkovou hranici služby (NDC v pražské pobočce NADĚJE Bolzanova), ale jejich potřeby a životní situace zůstávají obdobné.

Období rané dospělosti (cca 18–26 let) představuje klíčovou fázi hledání životní stability, dokončování vzdělání, vstupu na trh práce a často i zakládání rodiny. Právě v této etapě se ukazuje, že zkušenost s náhradní výchovnou péčí či narušeným rodinným zázemím

⁴ Housing Youth NADĚJE Praha (CZ.03.02.01/00/22_101/0001055) - Cílem projektu je umožnit mladým lidem bez domova, žijícím na území hl. m. Prahy, sdílené bydlení ve standardním nájemním bytě a poskytnout jim takovou míru podpory, aby si bydlení dlouhodobě udrželi. Do projektu mohou vstoupit dospělé osoby ve věku do 26 let, přičemž podpora je nadále poskytována i po dovršení této věkové hranice.

je významným rizikovým faktorem sociálního vyloučení a bezdomovectví. Tyto zkušenosti se opakovaně objevují v životních příbězích respondentů a potvrzují, že selhání podpůrných systémů v tomto období má zásadní dopad na další životní dráhu mladých lidí bez domova.

Tato zjištění jsou v souladu se staršími výzkumy, například se studií *Bezdomovectví jako alternativní existence mladých lidí* (Vágnerová, M., Marek, J., Csémy, L., Karolinum, 2013)⁵, která stejně zdůrazňuje význam rané dospělosti pro vznik a průběh bezdomovectví a roli selhání rodinného zázemí, často spojeného s ústavní nebo náhradní rodinnou péčí.

Zásadní rozdíl oproti *Analýze situace bezdomovectví v Praze* (Median, s.r.o. pro Centrum sociálních služeb Praha, 2020)⁶ spočívá v tom, že tato analýza pracuje pouze se souhrnnými údaji a nevěnuje dostatečnou pozornost specifickým potřebám a životním trajektoriím mladší věkové skupiny. Právě proto vznikla naše analýza, která reaguje na tuto absenci detailnějšího pohledu na cílovou skupinu mladých lidí. Domníváme se, že zaměření na mladé osoby je zásadní, protože jejich potřeby a zkušenosti s bezdomovectvím se často výrazně liší od celkové populace osob se zkušeností s bezdomovectvím a vyžadují specifický přístup.

Genderová identifikace a specifické potřeby

■ *Ve vzorku převažují muži, ženy jsou zastoupeny dvěma respondentkami. Ženy z výzkumného souboru se ocitají v jiných životních situacích než jejich mužské protějšky (např. těhotenství, péče o děti), což je v datech patrné. Z rozhovorů s ženami na ulici*

⁵ Csémy, Ladislav; Vágnerová, Marie. *Bezdomovectví jako alternativní existence mladých lidí*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2013. 339 s. ISBN 978-80-246-2209-5

⁶ Median, s.r.o. *Analýza situace bezdomovectví v Praze* [online]. Praha: Centrum sociálních služeb Praha, 2020 [cit. 2025-04-24]. Dostupné z: <https://www.csspraha.cz>

vyplývá, že jejich zkušenosti jsou často spojeny s potřebou specifické podpory, například možností využít azylové domy pro matky s dětmi. V individuálních příbězích se objevuje téma ztráty bezpečí a složitých partnerských vztahů.

Na úvod je třeba zdůraznit, že primárním cílem tohoto výzkumu nebylo mapování genderových specifik, ale zachycení obecné zkušenosti mladých lidí se zkušeností s bezdomovectvím v kontextu dostupných služeb.

Genderové rozvržení výzkumného vzorku v našem výzkumu spíš odráží realitu NDC v pražské pobočce NADĚJE Bolzanova, kde převažují muži (3:1). Tento poměr odpovídá nejen složení klientely centra, ale i oficiálním statistikám o bezdomovectví.

S ohledem na nezáměr o zapojení do výzkumu ze strany oslovených žen z cílové skupiny, nebylo možno dosáhnout větší genderové proporcionality. Reflektujeme, že toto nízké zastoupení žen ve výzkumném souboru s sebou nese určité omezení, jelikož výsledky nejsou schopny postihnout plnou šíři potřeb žen bez domova. Jak ukázaly i oba rozhovory s respondentkami, ženy kladly důraz zejména na témata mateřství, potřebu bezpečí, ochranu před násilím a složité partnerské vztahy – tedy oblasti, které se zásadně liší od výpovědí mužů. Výsledky tohoto šetření proto mohou sloužit jako podklad pro budoucí výzkumy, které by mohly navázat na metodologii kvalitativních rozhovorů a cíleně se zaměřit na další specifika, jež se ve výzkumu ukázala jako významná – například specifické potřeby žen bez domova, či rodičovství osob bez domova. K hlubšímu pochopení těchto témat by bylo vhodné realizovat samostatné, tematicky zaměřené šetření.

Oficiální analýzy a statistiky, jako je například Analýza situace bezdomovectví v Praze (Median, s.r.o. pro Centrum sociálních služeb Praha, 2020), dále jen „Analýza HMP“, konstatují převahu mužů mezi osobami bez domova, avšak systematicky nezohledňují specifika žen a jejich zvýšenou míru ohrožení. Starší studie, Bezdomovectví jako alternativní existence mladých lidí (Vágnerová, M., Marek, J., Csémy, L., Karolinum, 2013), dále jen „studie“, upozorňuje na vyšší potřebu chráněného bydlení a specifickou

podporu žen; v jejich výzkumném souboru bylo genderové rozložení respondentů 60:30 ve prospěch mužů, což umožnilo detailnější analýzu ženských potřeb.

Komplexní pohled na potřeby žen bez domova v Praze nabízí studie Zpátky ze dna: Zaostřeno na ženy (Jako doma, 2013)⁷. Výzkum záměrně zaměřený na příběhy a potřeby žen bez domova ukazuje, že ženské bezdomovectví je výrazně odlišné a často skryté – ženy častěji setrvávají v nevyhovujících či násilných vztazích, přespávají u známých nebo volí jiné strategie, které je činí méně viditelnými.

Subjektivní vnímání příčin bezdomovectví

■ Respondenti subjektivně připisují vznik jejich zkušenosti s bezdomovectvím široké škále faktorů. Významnou roli hraje rodinné zázemí – naprostá většina respondentů popisuje dětství poznamenané konflikty, nestabilitou, závislostmi nebo násilím, případně vyrůstání v ústavní péči či náhradní rodinné péči.

Část respondentů uvádí, že na ulici skončili po odchodu z domova z vlastní iniciativy, nejčastěji kvůli konfliktům v rodině nebo touze po samostatnosti – R1: „Moje vlastní blbost. Já jsem se totiž zamilovala, do přítele, a to mně bylo 17... mamce to vadilo, tak mě prostě jednoho dne řekla, ať si sbalím věci a jdu do prdele...“; R5: „To byla moje iniciativa... Už teď tam byl takovej ten pohár toho, že to fakt jako přeteklo, že vlastně z těch všech stran to šlo jako do mě, jakože prostě že máma se hádala a říkala to mě, táta se hádal a říkal to mě, brácha z toho byl s prominutím v prdeli, tak to říkal mně. A jako už to začalo být takový, že jsem jim říkal, hele, dobrý, já jsem už řekl svoje, tak si to vyřešte mezi sebou. Já nejsem žádněj prostředník, jakože, abych vám tady urovnával vztahy. A to jako nedokázali pochopit, tak už pak jako jednou to bouchlo, že jsem se vlastně domluvil s tátou, že si najdu byt“; R7: „...vypadnul prostě a jakože strašně dospělej

⁷ Jako doma. Zpátky ze dna: Zaostřeno na ženy [online]. Praha: Jako doma, 2013 [cit. 2025-04-27]. Dostupné z: https://jakodoma.org/wp-content/uploads/2014/04/zprava_final.pdf

a namachrovanej, že jo, tak jsem vypadnul. A jakože se tady o sebe postarám, no nepostarál.“

Část respondentů jako příčinu hodnotí ztrátu bydlení v důsledku ekonomických problémů, neuhrazeného nájmu, podvodné smlouvy nebo ztráty zaměstnání – R4: „...nedohodli jsme se, jsme si vynadali, jim se to nelíbilo, tak mě právě vyhodili.“; R5: „...ten člověk, co mi pronajímal ten byt, tak mi vlastně poslední 2 měsíce nebo měsíc furt zvyšoval nájem...“; R6: „Když jsem byl poprvé na ulici, tak to byla moje vina, že jsem prostě byl i línej obíhávat agentury...a ve finále mi peníze došly...“

Někteří respondenti uvádějí, že po dosažení plnoletosti a opuštění ústavní péče neměli kam jít. R8: „...matka přišla o bydlení. A můj táta už byl jakoby v Anglii a já jsem neměl kam jít, tak jsem šel do pastáku a tam jsem nevydržel bejt. Takže jsem šel na útěk...“

Z rozhovorů s respondenty vyplývá, že ačkoli někteří z nich uvádějí jako příčiny vzniku bezdomovectví „osobní rozhodnutí“ či „vlastní iniciativu“, v analytickém kontextu se tato volba jeví spíše jako reakce na neudržitelnou situaci v původním prostředí. Ve většině případů bylo opuštění domova motivováno snahou uniknout napětí, absenci podpory, konfliktům nebo touhou po samostatnosti, často i za cenu vysokého rizika. Po opuštění původního prostředí následně vzniklo bezdomovectví jako důsledek nedostatku alternativ či podpory po odchodu. Rozhodnutí odejít z domova tak nebylo motivováno úmyslem žít na ulici, ale snahou změnit podmínky subjektivně vnímané jako neúnosné, jejichž důsledky nebyly předem plně domyšleny.

Na základě analýzy výpovědí lze tedy interpretovat, že bezdomovectví v těchto případech nevzniklo jako vědomá volba životního stylu, ale jako důsledek předchozích životních okolností.

Z rozhovorů je patrné, že mladí lidé, kteří v dětství a dospívání nezažili stabilní bydlení a opakovaně se pohybovali mezi ústavní péčí, příbuznými nebo přechodným ubytováním, převážně postrádají dovednosti potřebné k udržení standardního bydlení v dospělosti. Bez dostatečné podpory, například ze strany institucí či sociálních služeb, je velmi obtížné tyto dovednosti získat.

Ke stejným závěrům dospívá také studie Bezdomovectví jako alternativní existence mladých lidí bez domova (Vágnerová, Csémy, Marek, 2013), která potvrzuje, že mladí lidé vnímají ztrátu bydlení především jako důsledek dlouhodobé nestability, rodinných konfliktů a absence podpůrného zázemí. Výsledky našeho šetření ohledně subjektivního hodnocení příčin bezdomovectví jsou v souladu i se zjištěním Analýzy HMP (Median, s.r.o. pro CSSP, 2020), která konstatuje, že významná část osob se zkušeností s bezdomovectvím (bez ohledu na věk) uvádí, že jejich potíže s bydlením a první zkušenosti se ztrátou domova začaly již v dětství nebo dospívání, často v kontextu nestabilního bydlení a pohybu mezi ústavní péčí, příbuznými či přechodným ubytováním.

Typy přespávání a dynamika bydlení

■ Respondenti popisují široké spektrum aktuálních forem přespávání:

- *Ulice, squatting, opuštěné objekty, pod mostem, soukromý pozemek, stan a jiný přístřešek: naprostá většina respondentů (7 respondentů) v době rozhovoru přespává v těchto improvizovaných podmínkách, často v neformálních komunitách nebo o samotě, dle osobních preferencí.*
- *Azylový dům s tajnou adresou: specifická forma chráněného bydlení (1 respondent).*
- *Projekt Housing Youth NADĚJE Praha: stabilnější forma bydlení v rámci sociálního projektu (2 respondenti).*
- *Přespávání u známých, v MHD, na veřejných místech, v noclehárnách: doplňkové strategie, často v kombinaci s výše uvedenými (zkušenost s těmito formami přespávání zmiňuje nadpoloviční většina respondentů).*

Rozmanitost forem přespávání ukazuje na vysokou míru nestability a improvizace v životě mladých lidí bez domova. Pro většinu z nich je typické střídání různých forem „bydlení“ podle ročního období, aktuální dostupnosti služeb, vztahů s ostatními a osobních preferencí. Někteří preferují samotu a izolaci, jiní vyhledávají komunitu nebo partnerské

soužití (zejména v případě žen). Stablnější formy (projekty pro podporu bydlení, azylové domy) jsou ve výzkumném souboru v menšině a často jsou časově omezené.

Analýza HMP (Median, s.r.o. pro CSSP, 2020) sice mapuje kapacity a limity služeb, ale nezachycuje dynamiku střídání a individuální preference mladých lidí. Náš výzkum tak doplňuje oficiální data o důležitý pohled na každodenní realitu a potřebu flexibilních, dostupných a individualizovaných služeb.

Porovnání s daty ze studie (Vágnerová, M., Marek, J., Csémy, L., Karolinum, 2013), ukazuje, že způsoby přespávání a jejich nestabilita se v čase téměř nemění. Nově se však v našem výzkumném souboru objevuje zkušenost s projektem na podporu bydlení, což odráží aktuální posun v možnostech podpory mladých lidí se zkušeností s bezdomovectvím v Praze. Projekt Housing Youth NADĚJE Praha je vůbec první svého druhu v České republice a v době starších studií, včetně roku 2013, taková možnost neexistovala.

Odhady počtu mladých lidí na ulici

■ *Respondenti mají velmi rozdílné představy o počtech mladých lidí bez domova v Praze: Někteří odhadují desítky (R4: „přes 20 jich bude určitě“), jiní stovky až tisíce (R10: „každý rok by mohlo přibývat dalších 5000“; R8: „tak deset, dvacet tisíc“).*

Většina respondentů nedokáže počet mladých lidí bez domova odhadnout – pohybují se v různých skupinách a nemají přehled o celé populaci. Jejich odhady, pokud jsou, jsou proto velmi subjektivní. Tato nejistota není dána pouze izolovaností a omezeným okruhem známých, ale souvisí také s tím, že život na ulici vytváří *svébytný svět s vlastními pravidly a perspektivami*. Každodenní realita respondentů je výrazně oddělená od běžné společnosti a jejích informačních toků, což může vést ke zkreslenému vnímání rozsahu tohoto problému.

3.2. ŽIVOTNÍ STYL MLADÝCH LIDÍ BEZ DOMOVA

Popis běžného dne a noci

■ Data ukazují, že běžný den mladých lidí bez domova je určován především nutností zajistit základní potřeby – jídlo, bezpečné přespání, hygienu, někdy i práci nebo peníze na přežití. Někteří výslovně uvádějí, že dny tráví čekáním, nudou nebo pocitem monotónnosti – R1: „Tak jsme ráno vstali ze stanu, šli jsme krást, abychom měli co jíst. A pak jsme si šli koupit ty drogy...no a pak jsme se furt hádali, takže běžnej den.“; R8: „Můj den na ulici vypadá tak, že bych jako by celej den třeba čekal. Vlastně čekal jakoby na peníze, který mi buď někdo pošle, anebo který si třeba asi na někoho řeknu, jakoby od lidí, ale spíš jakoby volat známým a takhle, takže nějak tak no...Fetuju, fetuju že jo.... takže spíš se úplně cejtím, že se nudím, celý dny se nudím.“

Popis každodenního života je charakterizován absencí stability a bezpečí a v odpovědích se opakovaně objevují pocity vyčerpání, beznaděje a rezignace. Spánek respondentů je často nepravidelný a nekvalitní, což polovina respondentů sama zmiňuje jako významný problém – R5: „V posledních týdnech můj běžnej den vypadá tak, že teď chodím třeba na plazmu na odběr... lítám po pohovorech, snažím se někde uchytit...Ten spánkové deficit... to nejde řešit. To je hrozný, tam jste furt vzhůru a prostě spíte úplně minimálně, třeba jako hodinu denně, což je pro to tělo extrémní.“

Tyto poznatky jsou v souladu s předchozími výzkumy, které rovněž potvrzují, že každodenní život osob bez stabilního domova/přístřeší je monotónní, naplněný čekáním a zajišťováním základních potřeb. Zajímavé však je, že přibližně polovina respondentů v našem šetření spontánně a bez přímého dotazu výzkumníka explicitně zmiňuje problematiku nepravidelného a nekvalitního spánku a jeho vliv na psychickou i fyzickou pohodu, což podtrhuje, jak zásadní dopad má spánkový deficit na každodenní fungování v podmínkách života na ulici.

Zájmy a volnočasové aktivity

■ Většina respondentů popisuje velmi omezené možnosti trávení volného času. Pouze někteří si i v těžkých podmínkách udržují zájmy z dětství, například sport nebo hudbu, nebo na ně alespoň vzpomínají jako na činnost, ke které by se rádi vrátili – R2: „Hokej. Miluju hokej. Hraju ho od 6 let. Pak hraju na kytaru, na klávesy.“; R5: „Já ještě chodím do fitka vlastně... pondělí, úterý, středa, pátek a sobota chodím prostě do fitka.“. Pro část mladých je volný čas spojený s komunitou na ulici, partnery nebo blízkými přáteli. Naplňování volného času se s ohledem na společenskou exkluzi u většiny respondentů prolíná s popisem náplně běžného dne a noci.

Podle zkušeností profesionálů, kteří s cílovou skupinou pracují, může zapojení do smysluplných volnočasových aktivit podpořit motivaci ke změně a posílit psychickou odolnost mladých lidí bez domova. Nicméně popis udržení zájmových aktivit se vyskytuje ve výzkumném souboru výjimečně, a to u respondenta, který explicitně zmiňuje podporu blízké osoby. Pro většinu respondentů je volný čas spojený s nudou a nečinností, což obecně může vést ke zhoršení psychického stavu a zvýšenému riziku vzniku sociálně patologických jevů. Nabídka volnočasových aktivit pro tuto cílovou skupinu je velmi omezená až prakticky žádná, což představuje významnou bariéru pro širší využití potenciálu volnočasových aktivit.

Pozitivní vliv aktivního trávení volného času na motivaci ke změně nelze v rámci tohoto výzkumu považovat za ověřený, ale otevírá potenciální prostor pro další zkoumání.

Analýza HMP (Median, s.r.o. pro CSSP, 2020) vztah mezi nudou, absencí aktivit a rizikovým chováním detailně nerozpracovává, stejně jako nezmiňuje význam zájmů jako ochranného faktoru psychické pohody. Studie (Vágnerová, M., Marek, J., Csémy, L., Karolinum, 2013) shodně potvrzuje, že volnočasové aktivity mladých osob bez domova jsou omezené, zájmy z dětství často upadají, ale pro některé mladé zůstávají důležitým zdrojem identity a motivace. Vztah mezi motivací, aktivním trávením volného času a rizikovým chováním však ani tato studie jednoznačně neprokazuje.

Vztahy a izolace

■ Vztahy respondentů s ostatními lidmi jsou často ambivalentní a odráží osobní preference. Někteří respondenti preferují život v páru nebo malé skupině, jiní se snaží být co nejvíce sami – buď z vlastní volby, nebo kvůli špatným zkušenostem s ostatními na ulici. R1: „Nás k sobě vzali taková partička lidí...taková menší komunita lidí taky pod stanama.“; R10: „Samozřejmě mám kamarády, ale jako prostě sám, vždycky vnitřně sám jo. Tady může být sto lidí, ale i v tom jsem sám jako prostě...“ Důvěra v lidi, zejména v další lidi bez domova, je mezi respondenty nízká, často v důsledku opakovaných zkušeností s krádežemi, zneužitím důvěry nebo násilím v komunitě.

Sociální izolace se zdá z výpovědí jako častý obranný mechanismus, který má chránit před dalším zklamáním nebo ohrožením. Tam, kde se podaří, i přes obtíže, které život na ulici přináší, navázat důvěrný vztah (například partnerský, přátelský), může být tento vztah důležitým zdrojem podpory a motivace ke změně, v některých případech však může také oddalovat rozhodnutí změnit současnou situaci. Pro ilustraci ambivalence blízkého partnerského vztahu v kontextu života na ulici uvádíme zkušenost respondentky:

Respondentka R1 je žena, která se ocitla na ulici v důsledku konfliktu s matkou a touhy být se svým partnerem. Partnerský vztah pro ni představuje zásadní zdroj podpory, ale zároveň ji v některých obdobích vedl k setrvání v nestabilní situaci: „Já jsem prostě chtěla být s ním“. Respondenta současně přiznává zkušenost s násilím ve vztahu. Tato zkušenost je v kontextu celého rozhovoru relativizována: „Musím říct, že byly doby, kdy jsme se tak s přítelem kdysi mlátili. Jako že jsme se spolu mlátili fakt fest... Když jsme brali drogy, tak jsme se s přítelem nenáviděli a furt se hádali, ale když nebereme, tak se milujeme“.

Analýza HMP (Median, s.r.o. pro CSSP, 2020) sice zmiňuje význam sociálních vazeb, ale nepopisuje tuto ambivalenci, obranné mechanismy ani roli partnerských/přátelských vztahů jako hlavního zdroje podpory. Studie (Vágnerová, M., Marek, J., Csémy, L., Karolinum, 2013) stejně jako naše setření potvrzuje nízkou vzájemnou důvěru

mezi mladými lidmi se zkušeností s bezdomovectvím, vztahy jsou často povrchní a založené na momentální výhodnosti. Izolace je častá, někteří mladí se záměrně vyhýbají větším skupinám, partnerské vztahy jsou důležité, ale často nestabilní.

Pozitiva a negativa života na ulici

■ Většina respondentů vnímá život na ulici jako extrémně náročný, spojený s bojem o přežití a zajištění bezpečí, se spánkovým deficitem, ztrátou kontaktu s rodinou a přáteli, s nudou a rizikem závislostí – R4: „Ale nic moc dobrého to není, spíš to člověku vezme, než dá, ta ulice... Ty lidi některý. Ty, který i na squatu jo dokážou okrást bezdřák bezdřáka. To se mi taky nelíbí“; R3: „Pozitivního určitě ne... Nejmiň příjemný? No, jako že jsem vlastně bez těch dětí. Ne fakt jako prostě jako mě je úplně nanic bez nich. Já se cítím úplně jako taková prázdná.“; R10: „Je to boj prostě, tam bojujete sám jakoby se sebou, a ne jenom sám se sebou, že jo, tam jako dělá hodně to okolí, že jo, jako prostě nepůjdete jako smradlavej jo, dva dny se nekoupete nebo tak...“; R6: „Za mě určitě nic pozitivního... Nejmiň příjemný? Prostě dá se říct, že feťáci, zloději, podvodníci“; R5: „Ten spánkový deficit prostě pak už je jako, jako ... a na tý ulici nemůžete nikomu věřit...“; R9 „Když chcete spát, nemůžete v klidu doma na posteli, umýt se můžete tady vždycky jenom v Naději, ale nemáte peníze vždycky na jídlo a na různé věci, co chcete, někam chodit na zábavu a takhle...“

Pozitivní stránky života na ulici jsou zmiňovány výjimečně (pouze dva respondenti). R7: „Svoboda, ale je to těžká daň, ale jste svobodnej, netáhne vás čas...“; R1: „Dobrý je, že ten člověk, když si tím projde, tak dokáže pochopit ostatní lidi, kteří na tom jsou tak špatně.“

Převažující negativní zkušenosti respondentů ukazují, že život na ulici většinou nevnímají jako vlastní volbu, ale spíše jako důsledek okolností, selhání systému nebo osobních krizí.

Je důležité doplnit, že i když je „svoboda“ respondenty někdy uváděna jako pozitivum života na ulici, z pohledu výzkumníka je toto tvrzení vnímáno spíše jako forma racionalizace náročné životní situace. Respondenti si tímto způsobem ospravedlňují

nebo zmírňují negativní dopady „života na ulici“, ačkoliv by většina z nich dala přednost stabilitě, bezpečí a možnosti návratu do běžného života, pokud by taková možnost existovala.

Tato výzkumníková interpretace je v souladu i s výsledky Studie (Vágnerová, M., Marek, J., Csémy, L., Karolinum, 2013), kde je sice svoboda, jako pozitivum „života na ulici“ zmiňováno, ale zároveň je zdůrazněno, stejně jako mezi respondenty tohoto výzkumu, že cena za tuto svobodu je příliš vysoká a většina mladých by tento životní styl ráda opustila.

Doporučení nově příchozím na ulici

■ Respondenti často radí těm, kdo se na ulici ocitnou, aby co nejrychleji vyhledali pomoc, zařídili si doklady a snažili se situaci aktivně řešit. Upozorňují také na rizika spojená s užíváním návykových látek a doporučují vyhýbat se problematickým lidem. R5: „Zařídít si doklady a najít si práci.“ R2: „Ať se z toho co nejrychleji dostane.“

V odpovědích je patrná snaha předat vlastní zkušenost a varovat před chybami, kterých se sami respondenti dopustili. Doporučení typu „zařídít si doklady“, „najít si práci“, „vyhledat pomoc“ a „vyhýbat se drogám“ explicitně zmiňuje sedm z deseti respondentů.

Výzkumník považuje za klíčové zjištění, že většina respondentů zdůrazňuje nutnost vlastní aktivity i vnější podpory – bez kombinace osobní iniciativy a dostupné pomoci je změna situace téměř nemožná. Obě roviny, osobní aktivita i vyhledání vnější podpory, se v odpovědích většiny respondentů opakovaně objevují. Přestože je respondenti obvykle nespojují do jednoho explicitního doporučení, v kontextu celého rozhovoru vyplývá, že pro zvládnutí situace je důležité, jak aktivně jednat, tak mít i reálný přístup k potřebné pomoci.

Stejné tvrzení vyplývá i z výpovědi účastníků videa „Way to Go“ organizace NADĚJE, pobočka Praha⁸. Sami mladí lidé zde popisují, že samotné osobní odhodlání nestačí a zásadní je podpora zvenčí: *„Sami od sebe bysme to nezvládli... potřebujeme posrčit tím správným směrem, jako prostě to – práce, bydlení... Dneska vidím, že díky vám a díky takovej organizacím to jde, a hlavně díky tomu, že to člověk chce opravdu.“* Tento autentický výrok potvrzuje, že zásadní změna v životě na ulici je možná právě díky propojení vlastní motivace a podpory organizací nebo okolí.

Doporučení, která uvádějí respondenti tohoto výzkumu, jsou v souladu se závěry autorů studie (Vágnerová, M., Marek, J., Csémy, L., Karolinum, 2013), kteří rovněž kladou důraz na aktivitu, rychlé řešení a vyhýbání se rizikům. Tento soulad ukazuje, že zkušenosti a rady mladých lidí bez domova odpovídají odborným doporučením formulovaným na základě předchozích výzkumů.

Sny, cíle a představy o budoucnosti

■ R1: *„Chtěla bych začít chodit do práce. Chtěla bych si brát děti na víkendy. A postupně si šetřit...přítel nikdy nebyl u moře, takže bych chtěla, aby se tam podíval někdy, k moři... chtěla bych se občas udělat krásnou, udělat si nehty a takhle...“*; R8: *„Normálně žít, chodit do práce, najít si třeba jednu holku.“*; R6: *„Chci to bydlení prostě klasický, už udržet si práci a časem si, najít si i nějakou normální ženskou a žít dobrý život.“*; R7: *„Cestovat po celém světě...“*; R2: *„Jasný. Chci mít byt. Chci mít zpátky moje děti - je to moje vlastní krev... Ideálně bych byl asi v práci a dělal bych zedničinu.“*; R5: *„Tak určitě bych chtěl pracovat v nějakém tom grafickém kruhu. Chtěl bych se určitě věnovat tomu natáčení znova na Youtube. A vlastně i ty nějaký videotvorbě a to bych chtěl právě spojit i pak nějak*

⁸ NADĚJE, pobočka Praha. (2021, May 13). Way to Go z projektu No One Sleeps On The Street podporovaného International Visegrad Fund v provedení NDC v pražské pobočce NADĚJE Bolzanova [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=FeHZ37aCiWo>

s cestováním, právě protože já miluju prostě třeba thajskou, čínskou kuchyni. Takže bych chtěl se prostě podívat do nějakých takovýhle, prostě Bangkok a tak. ... No a pak samozřejmě jako vlastní bydlení, jako nějaký byt.“; R3: „Vím, že to tady furt melu dokola, no ale budoucnost vidím s těma dětma.“; R4: „Do budoucna? Bydlení a práce. ... Bylo by to asi v bytě, co bych dělal? Kdybych vstal, tak bych si uvařil kafe... Posnídal bych, kdybych měl volno, tak bych byl doma s přítelkyní nebo s kamarádem. A kdyby nebylo volno tak bych šel do práce potom.“; R7: „Cestovat po celém světě, ideálně pracovat za barem někde v tropech“; R9: „Určitě udělat si občanku. Hezky normální práce... No právě jsem říkal, že když jsou ty peníze, tak za ty peníze si nekoupím hned bydlení, to bych šel hned do toho housing housu... pak v nějakém bytě, s mojí holkou, přítelkyní a mít maximálně jedno dítě a spoustu psů.“

Sny, cíle a představy jsou často zaměřené na dosažení základní stability, ale i na realizaci vlastních zájmů. Představy respondentů o budoucnosti jsou konkrétní a realistické – představují si stabilitu, vlastním bydlení, zaměstnání a obnovení vztahů s rodinou nebo dětmi. Většina respondentů vnímá svou současnou situaci jako přechodnou a má silnou chuť ke změně.

U těch, kteří mají děti, se představy o budoucnosti výrazně pojí právě s rodičovstvím a s velkou touhou být součástí života svých dětí. Například respondentka R1 uvádí, že by si přála začít chodit do práce a brát si děti na víkendy, zatímco respondent R2 zdůrazňuje, že by chtěl mít zpět své děti, protože jsou jeho vlastní krev. Podobně respondentka R3 opakovaně zmiňuje, že svoji budoucnost vidí především s dětmi.

Ačkoliv se výzkum detailně nezaměřuje na aspekty mateřství a rodičovství, právě tato oblast se v odpovědích několika respondentů ukazuje jako klíčová pro jejich vnímání budoucnosti. To otevírá prostor pro další zkoumání tématu rodičovství a jeho významu v životech lidí bez domova.

Šetření dále ukazuje, že mladí lidé se neidentifikují s představou dlouhodobého života bez domova a nepřipouštějí si, že by mohli v budoucnu „dopadnout stejně“ jako starší

osoby bez domova. V rozhovorech je patrné výrazné rozlišování mezi „námi“ (mladými, kteří chtějí změnu) a „jimi“ (staršími lidmi bez domova), přičemž starší osoby jsou často vnímány s odstupem nebo i despektem. Tento generační odstup je v datech zřetelný a souvisí pravděpodobně s tím, že mladí respondenti vnímají svou situaci jako dočasnou a věří v možnost změny, zatímco starší osoby bez domova jsou pro ně spíše varovným příkladem.

Tyto motivace a představy o budoucnosti jsou konkrétní, realistické a v rozhovorech zaznívají opakovaně. Výpovědi respondentů odpovídají výsledkům studie (Vágnerová, M., Marek, J., Csémy, L., Karolinum, 2013), kde mladí respondenti rovněž uváděli touhu po stabilitě, práci a návratu k rodině nebo k rodičovství.

Na představy, cíle a budoucí aspirace mladých lidí bez domova se zaměřuje kanadská studie I want purpose in my life (Wood et al., 2024)⁹. Tato studie přináší velmi podobný pohled na sny, cíle a budoucí aspirace mladých lidí bez domova jako naše výzkumná data. I v kanadském prostředí jsou představy mladých se zkušeností s bezdomovectvím zaměřené na dosažení stability, samostatného bydlení, zaměstnání i naplnění v osobních vztazích a návratu k běžnému životu. Většina respondentů popisuje svůj současný stav jako dočasný a má jasné, konkrétní a realistické plány do budoucna.

Studie přináší srovnání dvou skupin respondentů – mladých lidí, kteří získali stabilní bydlení a podporu v rámci programu Housing First for Youth (HF4Y), a tzv. kontrolního vzorku (TAU, treatment as usual), tedy těch, kteří nadále využívali běžně dostupné služby. Studie ukazuje, že mladí lidé v programu HF4Y byli schopni plánovat konkrétní kroky

⁹ Wood, M., Manoni-Millar, S., David, A., MacDonald, C., Rochon, V., Sylvestre, J., & Gaetz, S. (2024). “I want purpose in my life”: A qualitative exploration of how homeless youth envision their futures. *Journal of Prevention & Intervention in the Community*, 52(1), 54–72. <https://doi.org/10.1080/10852352.2024.233027>

ke splnění svých cílů a měli jasnější představy o budoucnosti, zatímco u kontrolní skupiny (TAU) výrazně převažovala nejistota, odkládání plánů, přežíváním ze dne na den a chyběla jim možnost strukturovaně uvažovat o dlouhodobějších cílech. I v této studii se objevuje motiv generačního rozlišování – mladí se neztotožňují s představou trvalého bezdomovectví a jsou výrazněji odhodláni ke změně, podobně jako to zaznívá u českých respondentů.

Zkušenost s porušováním zákona

■ *Naprostá většina respondentů přiznává zkušenost s drobnou kriminalitou, zejména s krádežemi jídla nebo oblečení. Tyto činy jsou respondenty popisovány a vnímány především jako důsledek nouze a krajní prostředek k zajištění základních potřeb, nikoli jako promyšlená strategie nebo životní volba. Závažnější trestná činnost je přiznávána výjimečně – R5: „No bohužel ta ulice udělá svý takhle. Já jsem byl vždycky jako slušnej, ale vlastně jakmile se dostanete na ulici... Kdybych to měl popsat, tak ve vás se spustí takovej pud. Prostě sežeň si jídlo, sežeň si tohle, sežeň si tamto, za každou cenu. A vlastně pak už to přebije i takový ty etický hranice slušnosti.“; R10: „No jasný, však člověk si něco musí přivlastnit.“ Explicitní zkušenost s drobnou kriminalitou přiznává 7 z 10 respondentů, zatímco závažnější činnost zmiňují pouze 1–2 respondenti, a to s určitým odstupem nebo bagatelizací.*

Výzkumník vnímá, že otevřenost respondentů v této oblasti, zejména ohledně závažnější trestné činnosti, je omezená – otázky týkající se porušování zákona mohou vést k uzavření komunikačního prostoru a snížení důvěry. Zejména témata spojená s poskytováním sexuálních služeb za úplatu vyvolávala u respondentů silně negativní reakce, a proto se jim v dalších rozhovorech výzkumník záměrně vyhýbal, aby neohrozil bezpečné prostředí pro sdílení zkušeností.

Analýza HMP (Median, s.r.o. pro CSSP, 2020) uvádí, že lidé bez domova mají zkušenost s drobnou kriminalitou, avšak nerozlišuje motivace a vnitřní dilemata. Studie (Vágnerová, M., Marek, J., Csémy, L., Karolinum, 2013) potvrzuje, že drobná kriminalita je v této

skupině běžná a je vnímána především jako prostředek přežití, nikoli jako vědomá volba nebo strategie.

3.3. BYDLENÍ

Současná situace

■ *Většina respondentů v době rozhovoru přespává v improvizovaných podmínkách – na ulici, v opuštěných budovách, squatech, pod mostem, ve stanu nebo na soukromých pozemcích. Jen malá část využívá stabilnější formy bydlení, například v ubytovacích sociálních službách (jeden respondent) nebo ubytování v rámci sociálních projektů – v případě výzkumného souboru se jedná o projekt Housing Youth NADĚJE Praha (2 respondenti). R5: „Teď aktuálně se nejvíc pohybuji na letišti, protože tam je nějaké zázemí, dá se tam sednout, nabít mobil a tak...“; R10 „Jsem na soukromém pozemku, kde prostě to mám oplocené, mám tam psa...“; R8: „Včera jsem byl na noclehárně, protože jsem byl fakt těžce nemocnej.“ Současné bydlení je pro většinu respondentů nestabilní a dočasné, míra stability se liší podle toho, zda využívá respondent ubytovací sociální služby nebo bydlení v rámci sociálních projektů.*

Respondenti mají zkušenost s různými formami přespávání. Většina z výzkumného souboru střídá více možností přespávání podle aktuální dostupnosti, bezpečnosti, počasí nebo vztahů v okolí – R7: „Mám vytvořenej jakoby pokoj, squat... nefunguje tam elektřina...když si nemám kam jít lehnout, tak si jdu lehnout tam.“; R1: „Předtím jsem žila v takovém areálu ... zůstali jsme na ulici, byli jsme pod stanem“; R4: „Chvilku karavan, pod mostem nebo ve stanu, v noclehárně jsme chvilku byli s tím kámošem...zimu jsem na ulici nebyl“

Preference společnosti k přespávání se ve výzkumném souboru liší. Někteří respondenti upřednostňují přespávání pouze s partnerem/partnerkou nebo blízkým kamarádem, jiní samotu, další větší skupinu. Výběr společnosti je ovlivněn osobnostním nastavením, potřebou bezpečí, důvěry nebo minimalizace konfliktů. Samotu nebo společnost jedné

blízké osoby zmiňují čtyři respondenti, spaní ve větší skupině nebo preferenci společnosti popisují tři respondenti, u tří respondentů preference z rozhovoru nevyplývá – R9: „No, ale často se mi stává, že prostě třeba někdy jedeme někam na privát, s více lidma tam pak spíme... Ne, samotář ne. Já jsem extrémní extrovert.“; R2: „Jenom s partnerkou.“; R8: „Já jsem hrozně takovej introvert, takže mi vadí lidi, když na mě někdo kouká, takže jsem radši sám.“

Zkušenosti s pobytovými službami (noclehárny, azylové domy, ubytovny) jsou převážně problematické¹⁰. Někteří respondenti je využívají v zimě nebo v nouzi (např. při nemoci), se jim vyhýbají kvůli špatným hygienickým podmínkám, přítomnosti lidí pod vlivem alkoholu či drog, krádežím a pocitu nebezpečí – R3: „Byli jsme na těch noclehárnách. To byly ty zimní noclehárny...“; R9: „Byl jsem dvakrát v noclehárně ... nechci, fuj, krade se tam, plno feťáků, pání...“; R10: „Nedávám to tam, jsou tam prostě vši, šatovky a takovýchle věci.“

Výzkumný soubor byl záměrně doplněn o mladé lidi zapojené do projektu Housing Youth NADĚJE Praha, což odráží aktuální posun v možnostech podpory mladých lidí bez domova v Praze. Nicméně bydlení v rámci podobných projektů je v českém kontextu stále výjimečné a jejich kapacita omezená¹¹. Většina mladých lidí bez domova proto žije v improvizovaných podmínkách, jako jsou ulice, opuštěné objekty, squaty, stany nebo hromadná doprava.

¹⁰ Některé zkušenosti s azylovými domy uvedené v rozhovorech nebyly explicitně hodnoceny. Jediné výslovně pozitivní hodnocení se vztahuje k malému azylovému domu, který svou velikostí a formou připomíná spíše podporované bydlení než velkokapacitní zařízení, jež je obvykle cílové skupině k dispozici.

¹¹ V kontextu projektu Housing Youth NADĚJE Praha se jedná o max. okamžitou kapacitu 14 míst/osob k zabydlení. Další projekty na podporu bydlení pro mladé lidi ohrožené bezdomovectvím poskytuje například organizace Letní dům nebo Portavita. V kontextu podpory mladých osob se zkušeností s bezdomovectvím je projekt Housing Youth NADĚJE Praha zatím jediný svého druhu v ČR.

Zajímavé je, že se v tomto výzkumném souboru neobjevila současná zkušenost s užíváním komerčních ubytoven, přestože jsou tyto ubytovny obecně velmi často využívány osobami vážně ohroženými ztrátou bydlení a sociální exkluzí. Absence této zkušenosti v odpovědích respondentů zároveň naráží i na specifický problém: chybí data o počtu mladých osob v komerčních ubytovnách a výzkumy zaměřené na tuto oblast, například „Česko na křižovatce: Zpráva o vyloučení z bydlení 2024¹², se na skupinu mladých lidí nezaměřují. To potvrzuje tendenci nepřihlížet na mladé lidi bez domova či ohrožené sociálním vyloučením jako na specifickou cílovou skupinu s vlastními specifickými potřebami.

Časté jsou negativní zkušenosti¹³ s pobytovými službami, které vedou mladé lidi k preferenci alternativních strategií přespávání a k požadavku na oddělené služby pro mladé. Tento požadavek souvisí s vnímáním vlastní situace jako odlišné od starších osob bez domova, kteří pobytové služby využívají častěji. V rozhovorech silně zaznívá potřeba oddělení služeb pro mladé, což souvisí s vnímáním své situace odlišně od starších osob bez domova, kteří převážně služby využívají.

Důležitost a představy o standardním bydlení

■ *Pro většinu respondentů je nalezení stabilního bydlení zásadní prioritou, jelikož stabilní zázemí vnímají jako klíčový předpoklad pro možnost získat zpět děti do péče, najít si práci, zlepšit životní podmínky nebo obnovit vztahy s rodinou – R2: „Chci mít byt. Chci mít zpátky moje děti, je to moje vlastní krev...udělám pro to všechno, abychom prostě jsme měli*

¹² Za bydlení. Česko na křižovatce: Zpráva o vyloučení z bydlení 2024 [online]. Praha: Platforma pro sociální bydlení, 2024 [cit. 2025-04-22]. Dostupné z: https://cdn.prod.website-files.com/5ef4ac1cc5dd69384a10c66e/67051b21b2774f44ad64218a_zprava2024_compr.pdf

¹³ Některé z popisovaných zkušeností s pobytovými sociální službami jsou popisovány negativně, bez konkrétní osobní zkušenosti – negativní pověst těchto zařízení často předchází samotnou zkušenost a od využití služeb potenciální zájemce odrazuje.

ty děti u sebe co nejdřív.“; R8: „Teď bychom se měli jít podívat na prohlídku, takže doufám, že se to v nejbližší době vyplní...Chtěl bych se dát do kupy konečně.“

Představy o bydlení jsou většinou realistické – malý byt, vlastní pokoj, možnost soukromí, základní vybavení, bezpečí – R2: „No obvykle prostě 2+1, aby měly děti pokoj, my pokoj a hotovo. Kuchyň se záchodem a koupelnou, to stačí.“; R8: „Stačilo by mít byt, takový krásný byt. Vybavený. A u toho normální postel, velká. A u toho, aby byla třeba normální hodná holka. To by mi asi úplně stačilo, víc bych si asi nepřál.“ Představy o bydlení jsou konkrétní a zaměřené na základní potřeby.

Respondenti podnikají různé kroky: hledání práce, žádosti o sociální bydlení, účast v projektech, snaha našetřit na kauci a nájem, využívání pomoci sociálních pracovníků – R2: „Teď si přítelkyně najde práci, budeme chtít být aspoň chvíli na ubytovně a až nějaké výplatě třeba dvou, najdeme si nějakou ubytovnu, pak spojíme peníze a zaplatíme ten nájem, kauci a tak.“; R6: „Udržet si hlavně práci. A jelikož na tom azylovým bytě můžu být nejdýl rok, tak si našetřit na nějaký nájem zase.“

Nejčastěji zmiňované překážky jsou: nedostatek financí na kauci a nájem, absence stabilní práce, složitá administrativa, dlouhé čekací doby na azylové domy a sociální byty, špatné zkušenosti s pobytovými službami – R1: „Trpělivost. třeba vyběhat si ty úřady... jsme si je vždycky vyběhali do poloviny a pak jsme se na to vykašlali... protože chtěli po nás tamhlety papíry, tamhlety papíry, a to jsme neměli ... nikdo nám nepomohl, jako teďka paní sociální.“

Někteří respondenti na otázku na bariéry pro vstup do standardního bydlení reagovali identifikací překážek vstupu do ubytovací sociální služby nebo ubytovny. Což je zajímavé v kontextu vnímání „standardního bydlení“ samotnými respondenty.

Většina respondentů z kontextu rozhovorů vnímá standardní bydlení jako nedostupné, zejména kvůli vysokým nákladům, nedostatku volných kapacit a složité administrativě. I ti, kteří se dostanou do projektu nebo azylového domu, často vnímají tuto situaci jako dočasnou a nejistou. R10: „Jediné, co se tady objevilo, byl ten projekt, to je jediný, a to je taky omezené, to má jen čtyři byty...“

Respondenti v textu napříč otázkami zmiňují potřebu větší podpory, dostupnější sociální bydlení, rychlejší vyřizování žádostí, snížení administrativní zátěže, možnost získat alespoň malý pokoj nebo sdílené bydlení, pomoc s financováním kauce.

Z kontextu výzkumník vnímá, že je stabilizace bydlení vnímána jako zásadní krok k pozitivní změně a základní předpoklad pro dosažení dalších životních cílů, například nalezení zaměstnání, obnovení vztahů s rodinou nebo získání dětí zpět do péče.

Respondenti jsou schopni reflektovat současné bariéry. Přesto mezi mladými lidmi bez domova převládá optimismus a víra, že standardní bydlení je pro ně ve více či méně dohledné době dosažitelné a tvoří stabilní bydlení tvoří přirozenou součást jejich plánů do budoucna.

Studie (Vágnerová, M., Marek, J., Csémy, L., Karolinum, 2013) z roku potvrzuje obdobné bariéry a navíc zdůrazňuje, že čím déle je mladý člověk bez domova, tím obtížněji tyto bariéry překonává. Studie zároveň upozorňuje, že samotné získání bydlení nestačí, pokud nejsou současně řešeny i další oblasti života. Což potvrzuje i pozorování odborníků podporujících mladé osoby se zkušeností s bezdomovectvím v rámci projektu Housing Youth NADĚJE Praha.

3.4. RODINA, VZTAHY, ŽIVOTNÍ PŘÍBĚH

Vzpomínky na dětství a rodinné prostředí

■ *Většina respondentů má z dětství alespoň částečnou zkušenost s původní biologickou rodinou. Typicky se jedná o období, kdy vyrůstali s jedním z rodičů, u prarodičů, nebo v prostředí, které bylo nějakým způsobem poznamenáno konflikty, nestabilitou či závislostmi. Přesto je patrné, že ústavní nebo náhradní rodinná péče zasáhla do života většiny z nich. Pouze 2 respondenti nikdy nezažili žádnou formu ústavní výchovy a vyrůstali výhradně v rodinném prostředí, 1 respondent nemá žádnou vzpomínku na původní rodinné prostředí a celé dětství strávil v ústavní výchově*

a 1 respondent popisuje zkušenost s pěstounskou péčí, kdy byl od útlého věku vychováván mimo biologickou rodinu.

R3: „Jsem vyrůstala u matky, ale prostě tam mezi náma, s mámou jsme spolu hrozně dlouho měli problémy, takže jsem byla u babičky a pak u tety...Otec nejevil zájem a v podstatě byl alkoholik.“; R4: Tak o mým dětství vím, že jsem byl v kojeňáku, vzali si mě prostě pěstouni, od tří let, vychovávali mě pěstouni do mých 17, pak jsem skončil v pasťáku.“; R6: „Takže já popravdě mamku vůbec nepamatuju. Táta žil až do mých skoro 6 let, ale nebylo, nebylo to krásný dětství...otec byl nonstop opilej.“; R7: „Táta vypadl v mých 12, protože byl gambler.“; R10: „V základu, od píky, v kleci.... V kojeňáku od tříčtvrtě roku.“ Respondenti často uvádějí, že vyrůstali v prostředí poznamenaným konflikty, nestabilitou, závislostmi nebo násilím. Někteří uvádějí, že se v dětství cítili odstrčení nebo byli svědky či oběťmi domácího násilí. Pouze jeden respondent popsal dětství jako bezproblémové a nebyla jím identifikována žádná dysfunkce či patologie.

Stejný obraz přináší i Studie (Vágnerová, M., Marek, J., Csémy, L., Karolinum, 2013), která potvrzuje převahu negativních vzpomínek na dětství, konfliktní a neúplné rodiny, časté závislosti rodičů, násilí, psychické potíže nebo nezaměstnanost.

Nejisté rodinné zázemí mladé lidi se zkušeností s bezdomovectvím často nenaučilo základním vzorcům a dovednostem, které si jejich vrstevníci odnášejí z podpůrného prostředí. Chyběla jim možnost rozvíjet samostatnost, sebevědomí a schopnost řešit běžné životní situace. Zejména ústavní výchova není dostatečně zaměřená na podporu samostatnosti, což je přitom základní předpoklad pro to, aby mladí lidé dokázali v dospělosti naplňovat své potřeby a zvládali nároky samostatného života.

Rodinné vztahy v současnosti

■ Rodinné vztahy jsou často komplikované, poznamenané konflikty, odcizením nebo přerušením kontaktů. Někteří mají s členy nukleární rodiny pouze formální nebo minimální kontakt, jiní se s někým z rodiny nestýkají vůbec – R3: „S matkou v kontaktu být bohužel musím, protože tam u ní skončilo v pěstounské péči mé dítě.“; R5: „Táta mě podporuje... když potřebuju nějakou radu, nebo něco, můžu k němu vždycky zajít... s tátou se vídám fakt jako třeba jednou tejdne.“; R9: „S mámou jsem v kontaktu málo... jednou, dvakrát měsíčně si zavoláme, napíšeme...“; R6: „Se ségrama jsem byl v chvilku v kontaktu, ale pak jsem zjistil, že se se mnou chtějí bavit kvůli penězům, tak jsem dal od nich ruce pryč.“ Výjimkou je případ, kdy je vztah s jedním z rodičů vnímán jako podpůrný.

Z rozhovorů vyplývá, že vztahy jsou často udržovány spíše z nutnosti (například kvůli dětem), než z vnitřní potřeby. Šetření ukazuje, že rodinné vztahy jsou často zdrojem dalšího stresu, nikoli podpory, a i v rozhovorech se opakovaně objevují pocity, že se mladí lidé cítí být rodinou „odkopnutí“ nebo využíváni. R1: „No já si myslím, že spíš jakože prostě, že nás odkopla, že jsme jako nepovedený, tak vy máte svůj život, tak se zaopatřete.“; R8: „Táta mě nenáviděl. ... Nevim, už od narození mě odsuzoval, že prej nejsem jeho.“; R10: „No ale pak přišla zrada. Od jakoby, ze strany rodiny, a to byla prostě taková zrada. Když jsem přišel v tu chvíli jakoby o peníze, o byt, dítě jako, zraněno a jako v tu chvíli jsem se rozhod, že prostě chci skončit se životem... Se neobracím na nikoho, prostě tam přijde zrada a už prostě neotočíte.“

Analýza HMP (Median, s.r.o. pro CSSP, 2020) uvádí, že rodinné vztahy osob bez domova bývají narušené, ale nerozpracovává aktuální dynamiku ani motivaci. Studie (Vágnerová, M., Marek, J., Csémy, L., Karolinum, 2013) potvrzuje komplikované, často přerušené vztahy s rodiči a rodinou, přičemž studie klade důraz na ambivalentnost vztahu s matkou, kterému se tento výzkum detailněji nevěnuje.

Zkušenost s ústavní výchovou nebo náhradní rodinnou péčí

■ 8 z 10 respondentů má zkušenost s ústavní výchovou¹⁴ nebo s pěstounskou péčí. V jednom případě respondent uvádí, že byl rodiči osvojen. Hodnocení těchto zkušeností je různorodé – někteří vnímají ústavní péči jako bezpečnější než rodinné prostředí, jiní naopak tuto zkušenost hodnotí jako traumatizující – R3: „Stoprocentně jsem tam byla radši než doma.“; R10: „Na to se dívám jako katastroficky... oni to tam dneska házejí jak ponožky do pračky... To byla jak basa tehdy.“; R8: „Tak jsem šel do pastáku a tam jsem nevydržel být. Takže jsem byl na útěku.“

Překvapivě převažuje spíše neutrální až pozitivní hodnocení ústavní péče, což je v rozporu s obecně rozšířeným přesvědčením, že ústavní výchova je pro děti a mladé lidi převážně traumatizující zkušeností a zásadním rizikovým faktorem vzniku patologických jevů a sociálního vyloučení. Toto hodnocení může být ovlivněno i tím, že respondenti ústavní výchovu srovnávají s ještě horšími a traumatizujícími zkušenostmi z původního rodinného prostředí, které bylo poznamenáno konflikty, násilím nebo zanedbáváním. V tomto kontextu může být ústavní zařízení vnímáno jako relativně bezpečnější či stabilnější varianta, což posouvá hodnocení směrem k neutralitě či dokonce pozitivnímu vnímání. Výzkumník i odborné zdroje se ale shodují, že hlavním problémem ústavní výchovy je spíše nedostatečná podpora rozvoje samostatnosti než samotná traumatizující zkušenost.

Analýza HMP (Median, s.r.o. pro CSSP, 2020) zmiňuje, že část osob bez domova má zkušenost s ústavní výchovou, ale nerozlišuje její subjektivní vnímání ani dlouhodobý dopad na jejich životní dráhu. Studie „Bezdomovectví jako alternativní existence mladých lidí“ ((Vágnerová, M., Marek, J., Csémy, L., Karolinum, 2013) potvrzuje, že ústavní výchova nebo náhradní rodinná péče a je v této cílové skupině častá, přičemž zkušenosti

¹⁴ Dětský domov, dětský domov se školou, diagnostický ústav, výchovný ústav, ZDVOP – zařízení pro děti vyžadujících okamžitou pomoc

jsou smíšené, a především v souvislosti s ústavní péčí často chybí vzorce sociálního chování a připravenost na samostatný život.

Blízké, důvěrné, podporující osoby v současnosti

■ Většina respondentů má omezenou síť blízkých osob, kterým důvěřují a na které se mohou obrátit. Nejčastěji nezmiňují jako osobu blízkou nikoho, případně uvedou jako osobu blízkou partnera/partnerku, někdy sourozence nebo rodiče – R1: „Důležitý je pro mě přítel. Jsme spolu 8 let.“ R6: „Kámoška z Plzně...No voláme si... občas přijedu na návštěvu.“ R7: „Ne. Není na koho, moje máma byla jediný člověk, co mi rozuměl.“

Z kontextu rozhovorů i dlouhodobého pozorování odborníků poskytujících podporu mladým lidem se zkušeností s bezdomovectvím vyplývá, že kontakt s rodinou (například se sourozenci) je v některých případech spíše snahou o udržení kontaktu než skutečnou oporou blízké osoby. To potvrzuje, že mladí lidé bez domova mají jen velmi omezenou nebo žádnou podporu ze svého okolí.

Důvěra v další lidi je obecně nízká¹⁵, často v důsledku opakovaných zklamání nebo zrady. Výzkum ukazuje, že absence podpůrné sítě je zásadní překážkou v překonání krizí a že partnerské vztahy často suplují chybějící rodinné zázemí.

Analýza HMP (Median, s.r.o. pro CSSP, 2020) uvádí, že lidé bez domova mají často omezené sociální sítě, ale nerozlišuje, jak konkrétně respondenti vnímají své vztahy a jaké jsou jejich potřeby v oblasti podpory. Studie² z roku 2013 potvrzuje, že síť blízkých osob je omezená a klade důraz na zjištění, že blízká/podporující osob je často osobou mimo komunitu osob bez domova.

¹⁵ Souvisí s kapitolou Životní styl mladých lidí bez domova – Vztahy a izolace

3.5. ZDRAVÍ A ZÁVISLOSTI

Fyzický stav

■ Respondenti v naprosté většině subjektivně hodnotí svůj fyzický zdravotní stav jako dobrý. Někteří respondenti konkrétně uvádějí, že jsou v pořádku, jiní zmiňují konkrétní zdravotní potíže, například zkažené nebo praskající zuby (R1), šelest na srdci (R10), žaludeční potíže (R8), zkušenost s chronickými nemocemi (např. VHC¹⁶) nebo následky úrazů.

Zmíněné zdravotní komplikace přímo souvisejí s životem na ulici, užíváním návykových látek nebo absencí pravidelné lékařské péče. Preventivní prohlídky a pravidelná léčba jsou zmiňovány respondenty zcela výjimečně; což odpovídá obecné zkušenosti ze spolupráce s mladými lidmi na ulici, kteří vyhledávají lékaře až v krajní nouzi.

Analýza HMP (Median, s.r.o. pro CSSP, 2020) uvádí obecně špatný zdravotní stav většiny osob bez domova, častý výskyt infekčních a chronických nemocí, špatnou dentální hygienu a vyšší úmrtnost. Ve srovnání s obecnými závěry Analýzy HMP vnímají respondenti našeho výzkumu své fyzické zdraví daleko optimističtěji, což pravděpodobně souvisí s nižším věkem výzkumného vzorku. Studie (Vágnerová, M., Marek, J., Csémy, L., Karolinum, 2013) potvrzuje pestrost zdravotního stavu a zanedbání prevence.

Psychický stav

■ Psychická nepohoda je častá, v datech se objevují jak období zhoršení, tak období zlepšení stavu. Někteří popisují zkušenosti s obdobím úzkostí, deprese, panických záchvatů, stresu nebo traumatické vzpomínky. Někteří uvádějí zlepšení psychického

¹⁶ Virová hepatitida C

stavu po ukončení užívání drog nebo díky podpoře blízkých, jiní přiznávají, že psychická nepohoda je běžnou součástí života na ulici – R1: „Donedávna ještě, kdy jsme brali drogy, tak jsem na tom byla psychicky hodně špatně. Ale od té doby, co vůbec nebereme a máme se rádi, tak ta psychika je úplně jiná.“; R4: „Psychicky jak kdy, někdy člověka přepadne takový to, na té ulici, špatný nálady nebo tak...Sebepoškozování. Ale to není jenom ruka, to jsou i stehna, hrudník, břicho. Docházel jsem k psychologce ve výchovném ústavu.“

Z kontextu vyplývá, že někteří respondenti své psychické potíže bagatelizují, jiní je přiznávají otevřeně – včetně sebepoškozování, traumat z dětství nebo potřeby terapie. Zhoršený psychický stav (například popisem “špatných nálad”) u sebe rozpoznává naprostá většina respondentů. Někteří respondenti spojují v rozhovorech zlepšení psychického stavu s obdobím abstinence. Odbornou pomoc aktivně vyhledávali v minulosti spíše výjimečně, často se k odborné pomoci dostali v souvislosti s pobytem v instituci nebo řešením akutních záležitostí.

Zkušenost s odbornou psychologickou nebo psychiatrickou pomoc respondenti popisují spíše výjimečně – většinou v souvislosti s pobytem v institucionální péči nebo při řešení akutních krizí. Psychické obtíže často bagatelizují nebo problémy řeší jinak – zejména prostřednictvím sdílení s blízkými osobami nebo vrstevníky – R6: „Poslouchám smutný písničky, kolikrát i brečím u toho... v tomhle tom mi dokáže pomoci kámoška, která naštěstí už po pár zkušenostech ví, jak na mě v tomhle tom.“; R7: „Snažím se si to vyřešit sám nebo s někým, komu věřím. Odborníka k tomu nepotřebuju.“; R4: „Tak buď se někomu vykecám, nebo si pustím písničky, nebo se jdu vyspat z toho.“; R5: „Já jsem se se vším vždycky popral sám...“; R9: „Mám jako lidi, který mi pomůžou... Na instagramu známý.“

Jeden respondent zmiňuje, že nechce opakovaně sdílet své traumatické zkušenosti s novými odborníky – R3: „Tak jsem to docela i blbě snášela, jakoby furt to říkat někomu od začátku, takže to pro mě byl docela problém se jako úplně otevřít...“

Obecně platí, že i pro osoby s pravidelnými příjmy může být terapeutická podpora finančně náročná, pokud má být poskytována pravidelně a dlouhodobě. Bezplatné formy terapeutické podpory, které některé organizace i jednotlivý odborníci nabízejí, jsou často časově omezené a zaměřené spíše na krátkodobou podporu nebo řešení aktuálních obtíží, nikoli na dlouhodobou práci s traumatizujícími zkušenostmi.

Z výše uvedeného vyplývá i zásadní nesoulad mezi tím, jak jako odborníci vnímají potřebu psychologické podpory u cílové skupiny, a tím, zda a jak se tato nabídka pomoci skutečně setkává s jejich aktuálními potřebami či možnostmi využití. Existující nabídka odborné psychoterapie není cílovou skupinou dostatečně využívána – a to ani v rámci projektu Housing Youth. Jako perspektivní cestu, která by mohla nabídku a poptávku lépe propojit, lze vnímat zážitkové formy terapie – zejména ty, které kombinují intenzivní prožitek, neformální sdílení a bezpečné prostředí.

Analýza HMP (Median, s.r.o. pro CSSP, 2020) zmiňuje, že duševní onemocnění a psychická nepohoda jsou u osob bez domova časté, ale často zůstávají nedignostikované a neřešené. Studie (Vágnerová, M., Marek, J., Csémy, L., Karolinum, 2013) zdůrazňuje vysokou potřebu psychoterapeutické podpory, která je však mladými lidmi bez domova využívána minimálně.

Užívání návykových látek

■ *Zkušenost s užíváním návykových látek je mezi respondenty rozšířená - 9 z 10 respondentů popisuje zkušenost. Nejčastěji popisují užívání konopí, pervitinu, alkoholu, méně často extáze, LSD nebo léků na předpis. Naprostá většina respondentů uvádí, že užívá návykové látky pouze občasné nebo se v době rozhovoru snaží o omezení či abstinenci. V některých případech se respondentům vztah k návykovým látkám mění v průběhu hovoru – R2: „Jo, občas si dáme piko...Ne to fakt ne, nic neberu.“; R1: „Jo pervitin...Občas, občas...no hele, teďka jsme dva týdny čistý... Hulení? Jo, jako hodně často. Ale toho se upřímně ani nechci zbavit.“ Typické je také razantní odmítání zkušeností s nitrožilní aplikací drog – většina respondentů tuto formu užívání buď popisuje*

jako cizí, nebo ji v rozhovoru explicitně neguje – R4: „Ne, proti tomu jsem zásadně.“; R5: „Já se od malička bojím jehel, takže jako já jsem se stranil jehel, tohle to ale prostě, když jsem viděl i ty rozpíchaný ruce těch lidí, tak jako jsem si říkal, no fuj, ty vole, s prominutím no, takže jako nose, a to období podle mě mohlo být jako měsíc a půl, dva měsíce...“ K tématu užívání návykových látek přistupovala naprostá většina respondentů s určitou odměřeností.

Někteří respondenti uvádějí, že závislost negativně ovlivňuje jejich vztahy, zdraví a životní situaci. Jiní popisují, že psychoaktivní látky používají k překonání stresu, úzkosti nebo nudy. Vztah k závislosti je často spojován s partnerskými vztahy a motivací ke změně, zejména kvůli dětem nebo blízkým – R1: „Protože my když bereme, tak se s přítelem nenávidíme a furt se hádáme, ale když nebereme, tak se milujeme.“ Pro ilustraci vztahu k návykovým látkám uvádíme zkušenost jednoho z respondentů:

Příběh respondenta je charakteristický výraznou ambivalencí ve vztahu k drogám, kdy na jedné straně deklaruje snahu mít vše pod kontrolou a udržovat si vztah k látkám v mezích: „Sice nehulím, nefetuju, ale já jsem zastáncem toho, že člověk si v tom životě projít vším...“, na straně druhé však přiznává, že bažení stále vevnitř cítí a že ho tato problematika negativně ovlivnila i v pracovním životě. Respondent uvádí, že se snaží užívání omezovat a vyhýbat se místům, kde by mohl být vystaven pokušení. Přesto však připouští, že občas „neodolá“ a látky si vezme, což ilustruje jeho výrok: „Furt to tam ve mně je. Protože sice dokážu odmítnout, ale kolikrát si občas i dám.“ Tato vnitřní rozpolcenost se odráží i v jeho pracovních zkušenostech. Respondent dostal kvůli problematickému užívání látek v jednom zaměstnání výpověď. Respondentův vztah k drogám není z rozhovoru jednoznačný – na jedné straně je si vědom negativních dopadů užívání na svůj život a snaží se abstinovat, na druhé straně je pro něj obtížné se zcela od návykových látek oprostit. Tato ambivalence je typickým projevem závislosti.

Většina respondentů neuvádí závažné abstinenční příznaky. Někteří popisují pouze „dojezdy“ nebo krátkodobou nepohodu při vysazení látky. Abstinenční příznaky tedy nejsou většinou respondentů vnímány jako zásadní problém.

Zdrženlivé odpovědi respondentů k tématu užívání návykových látek nekorrespondují s obecným předpokladem, že problematické užívání drog je mezi mladými lidmi se zkušeností s bezdomovectvím běžné. Tato zdrženlivost pravděpodobně vychází z obavy, aby případné přiznání aktuálního užívání nekomplikovalo přístup k sociálním službám nebo potřebné podpoře.

Analýza HMP (Median, s.r.o. pro CSSP, 2020) uvádí vysoký výskyt užívání návykových látek v populaci osob bez domova, přičemž klade důraz zejména na problematické užívání alkoholu. Ve srovnání s touto Analýzou však mezi našimi respondenty alkohol nefiguruje jako nejčastěji uváděná užívaná látka a případné užívání alkoholu není vnímáno jako zásadní problém. Naopak, respondenti kladou větší důraz na užívání konopí a pervitinu, což odpovídá i zkušenostem pracovníků z NDC v pražské pobočce NADĚJE Bolzanova.

Studie (Vágnerová, M., Marek, J., Csémy, L., Karolinum, 2013) potvrzuje rozšířenost užívání drog, zejména pervitinu a alkoholu, a upozorňuje na vysokou míru kombinovaného užívání. Drogy podle Studie často slouží jako copingová strategie pro zvládání stresu a psychické zátěže.

■ Respondenti v rozhovorech popisují, že užívání návykových látek je běžné a tato skutečnost ovlivňuje jejich každodenní život – R1: „Na tom hlaváku, tam se všichni scházej. Všichni spolu fetujou a tohleto.“ R6: „Většina lidí na ulici je, jsou závislí na drogách.“ R2: „úplně mě nejvíc štve, když za mnou přijde já nevím uživatel, kterej užívá pervitin a nemá něco na prodej, přímo za mnou, který to nikdy v životě neměl, ani neví, jaký tam jsou potom stavy... Páč všichni tady fetujou a to mě to nikdo nezapře...“ R5: „Na ulici je problém, že lidi kradou, jsou závislí na různých drogách, chodí, čapou mobily... Ale já si myslím, že ze začátku ty lidi vám dávaj jako zadarmo a pak si vás jako namotaj tak jako, že prostě si vás namotaj. A pak jako chtějí, jako chtějí už jako něco za to.“ R9: „No většina fetuje... jsem vždycky právě viděl tolikrát ty lidi dávat sklenku prostě v tramvaji ty vole. Já říkám, ty vole. ...Nechci fuj je to hnus. Ničí vás to, stojí vás to, závisí na tom, budete za to utrácet peníze...“

Problémové užívání návykových látek je v komunitě mladých lidí bez domova respondenty popisováno jako všudypřítomné a do značné míry normalizované. Toto prostředí výrazně komplikuje snahu o abstinenci nebo změnu životního stylu. Někteří respondenti naznačují, že jsou tímto prostředím silně ovlivněni, zatímco jiní se aktivně snaží od komunity, kde je užívání běžné, distancovat.

V kontextu samotného šetření se objevuje zajímavý paradox, kdy respondenti zcela otevřeně popisují rozšířenost užívání návykových látek na ulici, ale k popisu své vlastní zkušenosti přistupují daleko zdrženlivěji. Tento aspekt (problematické užívání návykových látek v komunitě a jejich vliv na členy komunity) je v dalších výzkumech, se kterými je v rámci diskuze prováděno srovnání, spíše opomíjen nebo zmiňován pouze okrajově.

3.6. PRÁCE A PRACOVNÍ ZKUŠENOSTI

Způsoby získávání příjmů

■ Respondenti uvádějí různé způsoby získávání finančních prostředků. Typické je pro respondenty časté střídání zdrojů příjmů podle aktuální situace. Někteří mají legální zaměstnání na dohodu¹⁷ (krátkodobé brigády, často přes agentury, gastro), většinově ovšem respondenti uvádí zkušenost s prací „na černo“, která je vnímána jako rychlý způsob získání peněz. Práce je převážně manuálního charakteru (například úklid, práce ve skladech, technické služby, gastro) a bývá fyzicky náročná, někdy nedostatečně placená vzhledem k potřebě zajištění stabilního bydlení. Někteří mají zkušenost s tím, že jim nebyly vyplaceny všechny odpracované hodiny. Jeden z respondentů si přivydělává darováním plazmy. Respondenti často střídají zaměstnavatele a pracovní příležitosti. R4: „Dřív jsem pracoval u koní a poslední tři měsíce jsem zpět na ulici.“;

¹⁷ dohoda o provedení práce nebo dohoda o provedení činnosti – konkrétní formu dohody se kterou mají zkušenost respondenti v rozhovorech nezmiňují

R10: „No, ale ne každý vás vyplatí prostě.... Vy potřebujete dělat pod živnostníkem, který prostě platí na ruku a ne měsíčně.“ Aktuální zkušenost s prací na hlavní pracovní úvazek nemá ani jeden z respondentů, ale z kontextu je práce na hlavní pracovní poměr vnímána jako určitá „meta“, které by chtěli dosáhnout.

Většina respondentů nelegální činnosti jako hlavní zdroj příjmů popírá, ačkoli někteří připouštějí drobné krádeže jídla, oblečení nebo žebrání v nouzi k zajištění základních potřeb¹⁸. Pouze jeden respondent připustil nelegální činnost jako hlavní způsob získání příjmu a dalších výhod. R2: „Já chodím normálně klasicky do práce. V PPLku. Noční směny a vždycky já mám ještě náhradní brigádu a tam tě platí na ruku.“; R4: „Já jsem totiž stydlivej, jako somrovat umím, ale dělá mi problém přijít za člověkem... když jsem si dal třeba dva tři panáky, tak už jsem somroval.“; R6: „Já jsem vyzkoušel jednou dealovat trávu, protože jak člověk neměl peníze... tak jsem říkal hele, to zkusím.“.

Jen menší část respondentů pravidelně využívá sociální dávky, a to respondenti zapojeni do projektu Housing Youth NADĚJE, kteří reflektují, že jim s dávkami pomohla podpora sociálních pracovníků/pracovnic. Někteří respondenti o dávky nežádají kvůli složité administrativě nebo dávají přednost vlastnímu výdělku. Někteří respondenti byli v minulosti na úřadu práce, ale byli vyřazeni nebo je odradila náročná administrativa.

Při hledání práce narážejí respondenti na překážky jako absence dokladů, špatné zkušenosti s agenturami, diskriminaci, nízkou kvalifikaci, nebo nestabilní bydlení. Někteří uvádějí, že je obtížné skloubit práci s životem na ulici, například kvůli nepravidelnému spánku nebo hygieně. Někteří mají zkušenost s tím, že jim nebyly vyplaceny všechny odpracované hodiny. R4: „Je těžké chodit do práce z ulice, když ještě není budík a takový, no mám strach právě chodit do práce z ulice, že se nevzbudím, zaspím a vyhodí mě.“; R9: „Dvakrát mě okradli o peníze. ... No, chybělo mi třeba 20, 30 hodin a byla tam manažerka, co si na mě zasedla.“; R10 „Nevydržíte tejdén fyzicky dělat bez toho,

¹⁸ Viz kapitola Životní styl – Zkušenost s porušováním zákona

abyste se najedli, to nejde. Já to mám vyzkoušený, vydržíte 2 dny a další den jste rád, že jste rád...Je to boj prostě...jako prostě nepůjdete jako smradlavej jo, dva dny se nekoupete nebo tak..."

Analýza situace bezdomovectví v Praze (Median, s.r.o. pro CSSP, 2020) popisuje obdobnou kombinaci zaměstnání na nekvalifikovaných pozicích, žebrání, brigád, práce „na černo“, sběru druhotných surovin a příležitostného prodeje časopisů. Mezi respondenty našeho výzkumu sběr druhotných surovin a prodej časopisů nefigurují. Studie „Bezdomovectví jako alternativní existence mladých lidí“ (Vágnerová, M., Marek, J., Csémy, L., Karolinum, 2013) potvrzuje širokou škálu způsobů obživy, důraz na manuální práci a rizika nevyplacení mzdy. Nelegální činnost je, stejně jako v našem výzkumu, vnímána jako krajní řešení, nikoli jako strategie.

Na základě výpovědí respondentů hodnotí výzkumník jako klíčové rozšíření možností podporovaného zaměstnávání pro mladé lidi bez domova. Respondenti popisují obtíže s udržení práce v důsledku nestability bydlení, špatných zkušeností s agenturami, nízké kvalifikace a z kontextu i absence pravidelného režimu. Podporované zaměstnávání by mohlo nabídnout bezpečnější a stabilnější pracovní prostředí, individuální podporu a větší šanci na dlouhodobé uplatnění. V současnosti je nabídka těchto možností pro mladé lidi bez domova v Praze velmi omezená, což je v kontrastu s potřebami této skupiny.

Překvapivě nebyl v šetření častěji zmiňován vliv exekucí na hledání zaměstnání. Výzkumník se domnívá, že to může souviset s nízkou znalostí reálného dopadu exekucí na snahy o stabilizaci životní situace, případně s tím, že mladí lidé vzhledem ke svému věku a nedostatečným pracovním zkušenostem ještě neznají rozsah svých dluhů nebo o jejich existenci netuší.

Vliv vzdělání

■ *Drtivá většina respondentů má pouze základní vzdělání nebo nedokončený učební obor. Někteří uvádějí, že se vyučili v oboru, ale práci v oboru nesehnali nebo ji neudrželi, a to především z důvodu špatné situace na trhu práce, předčasného odchodu z domova či selhání podpory v přechodových fázích. Výjimečně má respondent dokončené středoškolské vzdělání. R2: „Jenom základní školu dokončenou. Já jsem se učil na cukráře. Nevyučil jsem se, protože mi zavřeli nevlastního tátu a mamka by to finančně nedala.“; R5: „Mám vystudovanou mediální grafiku...to je soukromá střední škola...”*

Analýza HMP (Median, s.r.o. pro CSSP, 2020) popisuje nízkou kvalifikaci osob bez domova. Studie (Vágnerová, M., Marek, J., Csémy, L., Karolinum, 2013) potvrzuje zásadní roli nízkého vzdělání jako bariéry na trhu práce a význam systémových faktorů (selhání vzdělávacího systému v podpoře ohrožených dětí a mladých lidí, absence kariérního poradenství).

Výzkumná data jednoznačně ukazují, že hledání vhodného kariérního směřování je pro mladé lidi bez domova v situaci, kdy nemají zajištěny základní potřeby a pocit bezpečí, prakticky nereálné. Obecně rozšířený argument, že „mladý člověk má dost sil, aby pracoval“, zde ztrácí opodstatnění – pokud nejsou naplněny základní potřeby, jako je dostatek jídla, bezpečné a stabilní zázemí či možnost pravidelného odpočinku, nelze očekávat, že si člověk, i mladý člověk, bude schopen dlouhodobě udržet zaměstnání nebo se soustředit na rozvoj své profesní dráhy. Tento závěr potvrzuje, že skutečná možnost pracovního a osobního rozvoje je pro mladé lidi bez domova reálná až ve chvíli, kdy mají zajištěny základní potřeby, a teprve tehdy mohou uvažovat o kariérních cílech a dlouhodobé budoucnosti.

3.7. SOCIÁLNÍ SLUŽBY A JEJICH HODNOCENÍ

Využívané sociální služby

■ Šetření potvrzuje, že mladí lidé bez domova využívají sociální služby především k zajištění základních potřeb – sprcha, jídlo, oblečení, základní zdravotní péče, pomoc s doklady a základní poradenství. Klíčovou roli v podpoře respondentů hrají nízkoprahová a kontaktní centra (např. NDC v pražské pobočce NADĚJE Bolzanova, Kontaktní centrum Sananim). Dalším respondenty zmiňovanými službami jsou azylové domy, noclehárny, krizové noclehárny v rámci zimních humanitárních opatření a další organizace poskytující materiální podporu, např. ošacení, potravinovou pomoc. Služby jsou navštěvovány buď pravidelně (například denní sprcha, jídlo), nebo pouze v krizových situacích (například do noclehárny v zimě nebo při nemoci). R1: „Chodili jsme do Naděje na Hlaváku... dali sprchu a dostala jsem tam občas jídlo... oblečení jsme tam dostávali, a to je jediný, co jsme využívali. Tam jsou i dobrý sociální pracovníci. Prostě jsem za nima i chodila, jakoby občas za nějakou radou.“ R6: „Když jsem byl venku, tak sprchu, počítač, sociální poradenství, pevnou linku, rodnej list u Pěnkavy.“; R7: „Tak v tom Sanáči, tam mně pomáhali. Tam byl jsem se tam vysprchovat, hadry mi dali...“

Většina respondentů v průběhu rozhovoru hodnotí velmi pozitivně služby NDC v pražské pobočce NADĚJE Bolzanova – R9: „Tady se zaregistrujete, i když nemáte občanku, je to v pohodě. Pondělí až pátek tady máte máš hezky stravu, když potřebujete internet, můžete si tady něco vyřídit. Maily, najít práci, vysprchovat. A když chcete, máte tu hlavu trošku v píči z těch drog, tak vám tady s tím pomůžou. A ty konzultace tady máte s téma sociálníma.“; R10: „Najdete Naději, tak ta vám do začátku pomůže. To stačí jako za pomoc, na to, abyste se vykoupal. Samozřejmě jo, člověk čím víc toho má, tím víc toho chce, to teda jo. To je psychologie taková, ale samozřejmě už stačí jenom to, že najdete Naději, že se vysprchujete. že dostanete chleba.“

Je třeba reflektovat, že odpovědi respondentů k tématu využívání sociálních služeb mohou být ovlivněny samotným výběrem výzkumného souboru.

Důvody nevyužívání služeb a bariéry

■ Respondenti často odmítají využívat pobytové služby kvůli špatným hygienickým podmínkám (vši, štěnice, špinavé prostředí), přítomnosti osob pod vlivem alkoholu nebo drog, nedostatku soukromí, strachu z krádeží a dlouhým čekacím lhůtám. R10: „Ne. Nedávám to, tam jsou vši, štěnice a takovýchle věci. Je tam prostě zoo.“; R6: „Ale letos jsem tam už nešel, protože když tam jsou ty štěnice.“ R9: „Já nechci být na těch místech s těma lidma, takovýma feťákama a zlodějema.“

Většina respondentů upřednostňuje vlastní řešení (například přespání u známých, v MHD, squat), aby se vyhnula prostředí služeb, které je vnímají jako problematické. Výrazně zaznívá potřeba oddělených služeb pro mladé, což pravděpodobně souvisí s odlišným vnímáním své situace oproti starším osobám bez domova ale i s v rozhovorech zmiňovaným pocitem „nepřijetí“. R10: „A samozřejmě mladým se nedává šance, radši vezmou dědka, protože to aspoň vypadá, na oko.“ Někteří respondenti uvádějí, že jsou pro ně ve využívání služeb překážkou i drobné poplatky za konkrétní služby (např. poplatky v charitativních šatnících).

Analýza HMP (Median, s.r.o. pro CSSP, 2020) uvádí stejné obecné bariéry pro využívání služeb – hygiena, bezpečí, administrativa, čekací doby Studie (Vágnerová, M., Marek, J., Csémy, L., Karolinum, 2013) i pohled poskytovatelů z Analytické zprávy z výzkumného šetření mezi poskytovateli sociálních služeb CS na území HMP¹⁹ navíc reflektuje generační rozdíly: mladí se nechtějí identifikovat se staršími klienty v noclehárnách a preferují služby zaměřené přímo na jejich věkovou skupinu. Studie (Vágnerová, M., Marek, J., Csémy, L., Karolinum, 2013) zmiňuje i pocit „nepřijetí“ v běžných nízkoprahových ambulantních a pobytových službách.

¹⁹ NADĚJE, pobočka Praha. Analytická zpráva z výzkumného šetření mezi poskytovateli sociálních služeb CS na území HMP, která tvoří první část tohoto dokumentu

Z šetření mezi poskytovateli napříč službami vyplývá, že obecně dostupnost služeb pro mladé lidi bez domova není limitována kapacitami v případě poradenských nebo podpůrných služeb (například sociální kurátoři, poradenství). Tyto služby však mladí lidé často nevyužívají, protože nereflktují jejich aktuální potřeby nebo pro ně nejsou dostatečně atraktivní. Naopak služby, které by odpovídaly primární potřebě cílové skupiny – tedy zajištění základních potřeb a zázemí – narážejí na jiné bariéry. Poskytovatelé v rozhovorech zmiňují, že tzv. „snížený práh“ těchto služeb umožňuje vstup i osobám pod vlivem alkoholu nebo s agresivním chováním, což může být pro mladé lidi odrazující. Zároveň respondenti tohoto výzkumu často vnímají jako překážku i sdílení služeb s klienty staršího věku, se kterými se neztotožňují. Využívání stejných služeb je mladými často vnímáno jako stigmatizující a demotivující. Tento generační rozdíl a pocit stigmatizace tak představují významnou překážku v efektivním využívání pobytových služeb mladými lidmi bez domova a potvrzuje ho jak naše šetření, tak výzkum mezi poskytovateli služeb.

Výzkumník by rád také využil prostor k tematizování důstojnosti prostředí těchto služeb. Některé služby jsou v povědomí nejen mladých lidí se zkušeností s bezdomovectvím dlouhodobě vnímány jako nedůstojné – jako například noclehárna Hermes, která byla v rozhovorech explicitně zmíněna. Během uplynulé dekády nedošlo k dostatečnému přizpůsobení těchto služeb aktuálním potřebám klientů. Výrazným problémem je nedostatek bezpečného prostoru, který by umožňoval například soukromý rozhovor se sociálním pracovníkem. Často se totiž stává, že rozhovor probíhá v prostředí, kde může být slyšen ostatními pracovníky či klienty, což výrazně snižuje pocit důstojnosti a bezpečí klientů. Nedostatek soukromí je běžnou, často neměnnou, praxí nízkoprahových zařízení, vč. služeb organizace NADĚJE, pobočka Praha. Nedostatek vhodných prostor a někdy i nedostatečný důraz ze strany poskytovatelů služeb na zajištění dostatečného soukromí mohou vést k menší ochotě CS službu využívat.

První kontakt se sociální službou

■ *První kontakt se sociální službou často nastává až v situaci akutní nouze – po ztrátě bydlení, při potřebě jídla, hygieny nebo dokladů. Informace o službách získávají respondenti nejčastěji od známých, kamarádů z ulice nebo přímo od pracovníků organizací. R2: „To našla moje přítelkyně, ona říká, hele tady se můžeme vysprchovat...“; R5: „Přišel jeden člověk a řekl - hele tady na Hlaváku je prostě centrum.“; R7: „Sanáč... A ty mě dokázali nasměrovat na tu Bolzanku.“*

Z rozhovorů vyplývá, že respondenti jako první zkušenost se sociální službou uvádějí až situaci, kdy se ocitnou na ulici, přestože je z kontextu některých rozhovorů patrné, že se se sociální službou nebo sociální prací setkali již dříve (například v rámci ústavní výchovy nebo pěstounské péče). Tento jev je pochopitelný, protože rozhovor se zaměřuje na jejich aktuální životní zkušenost s bezdomovectvím.

Informovanost o existenci a možnostech sociálních služeb je mezi mladými lidmi, kteří se nově dostanou na ulici velmi nízká. Nízkoprahové i pobytové služby často volí strategii nenápadnosti a záměrně se nepropagují v širším veřejném prostoru, aby nevzbuzovaly společenské pohoršení v lokalitě, kde působí. To však v praxi znamená, že lidé v nouzi se k informacím o službách dostávají pozdě nebo vůbec. Naštěstí funguje solidarita a sdílení informací mezi lidmi, kteří mají podobnou zkušenost a informace se šíří neformálně „z ulice na ulici“. Tento způsob sdílení je ale nespolehlivý a může vést k předávání nepřesných nebo zkreslených informací, případně k tomu, že některé služby zůstanou zcela opomenuty.

Chybí systematická informovanost o službách ve veřejném prostoru, a to nejen pro mladé lidi se zkušeností s bezdomovectvím, ale i pro další ohrožené skupiny. Pozitivní zkušenost ze zahraničí přináší respondent R7: „V tom Německu mají to, že už rovnou přímo na nádraží vlakovým poznáte, kam máte jít... já tam přijel jako bezdomovec, na Mnichov, a tam bylo už napsaný přímo na nádraží - tam a tam běžte... Je zároveň příhodný, že to tu máme ještě u Hlaváku a že se dá porovnat jako... oni to tam mají

označený fakt skoro všude, kromě těch menších měst, ale fakt... přijedete do každého většího města a už víte, kam máte jít, aby vám pomohli a i vám třeba nabídnou práci... Všude jsou cedule a těm rozumíte, jestli máte aspoň základní vzdělání... hilfe je help, že jo.“

Z rozhovorů s poskytovateli sociálních služeb vyplývá, že klienti jsou často odkazováni pouze na služby, se kterými mají pracovníci přímou zkušenost. Propojenost mezi jednotlivými službami je tedy omezená. Důvodem může být jednak nedostatek vhodných platforem pro síťování mezi službami a sociálními odbory, jednak časová a kapacitní omezení pracovníků a v krajním případě neochota pracovníků aktivně vyhledávat nové kontakty. Dalším významným faktorem je skutečnost, že jednotliví poskytovatelé služeb mezi sebou nemohou sdílet informace o klientech – ať už z důvodu anonymního poskytování služeb, nebo kvůli ochraně osobních údajů. Podle poskytovatelů to významně ztěžuje efektivní case management a koordinaci podpory. Tento nedostatek propojení a sdílení informací mezi službami je problematický nejen pro mladé lidi bez domova, ale i pro další cílové skupiny.

Chybějící a potřebné služby, návrhy na zlepšení

■ *Konkrétní návrhy služeb se objevují v rozhovorech okrajově. Nejčastěji je zmiňována potřeba větší dostupnosti bezplatného a důstojného oblečení a důstojného hygienického zázemí. Někteří respondenti uvádějí, že by uvítali lepší informovanost a orientaci v systému služeb. Výrazně zaznívá potřeba služeb otevřených mimo běžnou pracovní dobu, zejména o víkendech a večerech (potřeba mířena především na NDC v pražské pobočce NADĚJE Bolzanova), a rozšíření služeb cílených přímo na mladé lidi.*

V rámci šetření se zřetelně ukazuje, že mladí lidé bez domova vnímají užívání sociálních služeb často jako stigmatizující, což je významná bariéra jejich využívání. Tento pocit je umocňován nejen samotnou nálepkou „bezdomovec“, ale i strukturou služeb, která je v Praze rozčleněná do mnoha specifických zařízení podle typu cílové skupiny (například zvlášť pro osoby bez domova, zvlášť pro matky samoživitelky, zvlášť pro lidi

s drogovou zkušeností atd.). Takové rozdělení vede k tomu, že mladí lidé mají tendenci vnímat služby jako „místo pro ty druhé“, případně jako prostředí, kde se setkávají s lidmi, se kterými se nechtějí nebo nedokážou identifikovat.

Zajímavým kontrastem k české realitě je zkušenost jednoho z respondentů ze zahraničí, konkrétně z Německa, která popisuje komunitně orientovanou službu otevřenou všem lidem v nouzi bez ohledu na to, do jaké cílové skupiny jsou obvykle zařazovány (např. uprchlík, matka samoživitelka, osoba bez domova). Právě tento model, založený na komunitním poskytování služeb bez ostrého rozdělení podle typu uživatele, podporuje větší důvěru ve službu, jelikož předchází nálepkování a stigmatizaci jednotlivých skupin.

Je však třeba dodat, že žádný jiný respondent tohoto výzkumu komunitní centra nebo komunitní model služeb jako potřebnou a chybějící službu nezmiňuje. Naopak, v kontextu jejich požadavků na specializované služby určené pouze pro mladé lidi bez přístřeší působí komunitní centrum paradoxně – rozšiřuje cílovou skupinu a tím jde proti preferované potřebě oddělených služeb pro mladé. Tento rozpor může být dán i tím, že s komunitními službami v širším slova smyslu nemají respondenti v Praze osobní zkušenost²⁰, a proto o ně neprojevuji zájem. Zájem o komunitní centra propojující potřeby napříč různými skupinami by tak mohl být předmětem dalšího výzkumu, které by ověřilo, zda by tento model mohl v českém prostředí přispět ke snížení stigmatizace a zvýšení dostupnosti služeb.

Podobný apel na posílení komunitních aspektů sociální práce zaznívá i od poskytovatelů v rámci šetření – jeden z poskytovatelů navrhuje rozvoj komunitní práce a komunitních služeb přímo v prostředí blízkém této úzké cílové skupině, například ve squatech, jelikož vnímá tento potenciál komunitní pospolitosti a sdílené podpory v rámci této skupiny.

²⁰ Služby tohoto charakteru se v Praze nevyskytují

Poskytovatelé sociálních služeb v Praze vnímají jako zásadní nedostatek nabídky služeb pro mladé lidi bez domova především nízkou dostupnost a kapacitu služeb orientovaných na podporu bydlení, což přímo koresponduje s potřebami respondentů tohoto výzkumu. Poskytovatelé kromě nedostatečných kapacit vnímají jako další příčinu nevyužívání pobytových sociálních služeb cílovou skupinou „snížení prahovosti“ těchto služeb, což umožňuje využívání služeb i například osobám s agresivními sklony nebo pod vlivem návykových látek. Paradoxně tak dochází k situaci, kdy jsou služby na jedné straně poskytovateli vnímány jako příliš otevřené (nízkoprahovost), ale zároveň zůstávají pro mladé kvůli nedostatku míst fakticky nedostupné – tento rozpor je poskytovateli označován jako „vysokoprahovost v důsledku kapacitního omezení a nevhodné skladby klientely“. Tato zkušenost je v souladu s výpověďmi respondentů, kteří často odmítají sdílet služby se staršími nebo intoxikovanými osobami a vnímají to jako významnou bariéru a současně upozorňují na nedostatečné kapacity těchto služeb.

Poskytovatelé dále shodně s vyzněním odpovědí respondentů zmiňují nedostatečnou nabídku služeb zaměřených na podporu bydlení a poskytovatelé navíc zmiňují nedostatečnou prevenci vzniku bezdomovectví u mladých lidí, kteří opouštějí ústavní nebo náhradní rodinnou péči.

Významným tématem je také oblast podpory duševního zdraví. Poskytovatelé vnímají jako zásadní nedostatečnou nedostupnost psychiatrické a psychologické péče, zejména pokud jde o finančně dostupnou a dlouhodobou podporu. Respondenti tohoto výzkumu si na nedostatek těchto služeb explicitně nestěžují, často proto, že psychologickou podporu nevyužívají. Důvody nevyužívání psychologické podpory nejsou respondenty konkrétně zmiňovány – výzkumník se domnívá, že služby na podporu duševního zdraví nejsou využívány buď z důvodu předchozích negativních zkušeností, nízké důvěry v instituce nebo jedince poskytující tuto formu podpory, nebo proto, že péče o duševní zdraví může být v jejich prostředí vnímána jako stigmatizující. Navíc je patrné, že nenaplnění základních životních potřeb (bydlení, jídlo, bezpečí) brání tomu, aby byla intenzivně řešena oblast duševního zdraví. Latentní potřeba psychologické podpory

tak může být v šetření respondenty podhodnocena, což i poskytovatelé označují za významný problém.

Poskytovatelé zároveň v případě nízkoprahových center zdůrazňují potřebu jejich větší decentralizace, aby byla snížena zátěž městských částí, které tyto služby poskytují. Decentralizace by mohla přispět k lepší dostupnosti služeb v různých lokalitách a zároveň snížit koncentraci klientů v několika málo centrech, což je dlouhodobě vnímáno jako problém jak z pohledu poskytovatelů, tak z pohledu obyvatel MČ s větší koncentrací osob zatížených bezdomovectvím.

Další často zmiňovanou oblastí poskytovateli je nedostatečné propojení sociálních a zdravotnických služeb. Respondenti v šetření však nedostupnost zdravotnických služeb většinou explicitně neuvádějí jako problém, což lze přičíst jejich věku a relativní odolnosti vůči zdravotním komplikacím; zdravotní prevenci v rozhovorech našeho výzkumu zmiňuje pouze jeden respondent, což může naznačovat obecně nedostatečnou zkušenost s preventivními programy.

4. ZÁVĚR

S ohledem na koncentraci vzorku na klienty jednoho poskytovatele (Naděje Praha) a nižší počet participantů byla věrohodnost výsledků posílena porovnáním s poznatky studie *Bezdomovectví jako alternativní existence mladých lidí* (Vágnerová, Csémy, Marek, 2013). Tato komparace potvrdila stabilitu klíčových zjištění napříč časovým obdobím, a to zejména v těchto oblastech:

- Nestabilní rodinné zázemí nebo jeho absence jako rizikový faktor vzniku bezdomovectví
- Nedostatečná připravenost na samostatné bydlení po opuštění ústavní péče
- Komplexnost bariér pro vstup do standardního bydlení

Hlavní příčiny bezdomovectví v této cílové skupině spočívají v neschopnosti získat a udržet si standardní bydlení, což je důsledkem kombinace strukturálních a samozřejmě individuálních faktorů. „Udržení bydlení“ představuje komplexní dovednost vyžadující pro začátek velkou dávku podpory (finanční, emocionální, v některých případech právní), kterou cílová skupina, pro kterou je typická absence jakékoli blízké nebo důvěrné osoby, nemá k dispozici. Pozorujeme, že mladí lidé, kteří dlouhodobě žijí v nestabilních podmínkách nebo nemají možnost získat zkušenost s tím, co je pro udržení stabilního bydlení potřeba, si tyto dovednosti nemohou osvojit.

Z odpovědí respondentů jasně vyplývá, že pojem „standardní bydlení“ není pro mladé lidi bez domova totožný s tím, jak jej vnímá většinová společnost. Zatímco většina lidí považuje za standardní bydlení samostatný byt nebo dům, pro řadu respondentů představují „standard“ již ubytovny nebo sociální ubytovací služby – tedy formy nouzového či přechodného ubytování, které jsou v běžné společnosti vnímány spíše jako poslední možnost nebo krizové řešení.

Šetření potvrzuje, že většina mladých lidí bez domova v Praze žije přímo „na ulici“, tedy v extrémně nestabilních podmínkách. Typické je střídání různých forem improvizovaného přespávání – v opuštěných objektech, ve stanech, pod mostem, v MHD. Výběr konkrétního místa se přizpůsobuje aktuálním okolnostem, zejména počasí, bezpečnosti a dostupnosti služeb. Stabilnější formy bydlení, například v sociálních službách či podpůrných projektech, využívá naprostá menšina respondentů. Během zimy jsou mladí lidé otevřenější využívání nouzových nocleháren, ovšem ne jakožto prostředku k postupné stabilizaci bydlení, ale jako nástroji k přežití.

V každodenním životě mladých lidí bez domova se „volný čas“ většinou přirozeně prolíná s běžnými denními činnostmi. Věnování se zájmovým aktivitám je mezi respondenty spíše

výjimečné – realizace jakýchkoli koníčků nebo strukturovaných zájmů se objevuje jen zřídka. Nabídka služeb, které by se zaměřovaly na smysluplné naplňování volného času této cílové skupiny, je velmi omezená až téměř neexistující. Právě tato oblast však představuje potenciál pro rozvoj sociálních služeb, prostřednictvím podporování zájmových aktivit. Současně je detekován prostor pro další výzkum, jelikož vliv zájmových a volnočasových aktivit na motivaci ke změně životní situace mladých lidí bez domova zatím není dostatečně prozkoumán.

Mezi mladými lidmi bez domova přetrvává nízká důvěra k ostatním a silný důraz na nutnost spoléhat se především sám na sebe. Tam, kde se výjimečně podaří navázat nebo udržet důvěrný vztah, může tento vztah představovat důležitý zdroj podpory, ale většina mladých lidí stabilního bydlení deklaruje velmi omezenou síť blízkých osob.

Novým prvkem v českém prostředí je vznik specializovaných projektů na podporu bydlení mladých lidí. Tato možnost podpory je však stále výjimečná a kapacitně omezená, takže pro většinu mladých lidí zůstává stabilní podporované bydlení nedostupné. Pozorujeme, že stabilní bydlení s dostatečnou podporu v oblasti sociální práce je pro respondenty klíčovou potřebou a základním předpokladem pro další pozitivní změny v životě.

Šetření ukazuje, že mladí lidé se zkušeností s bezdomovectvím v Praze nejčastěji kombinují krátkodobé brigády, příležitostné práce a neformální příjmy. Stabilní zaměstnání na hlavní pracovní poměr se u respondentů prakticky nevyskytuje. Pokud se objeví zkušenost s dlouhodobějším stabilnějším zaměstnáním, jedná se převážně o manuální a nízkokvalifikované pozice a tako zkušenost je častější u těch respondentů, kteří v době šetření žili ve stabilnějším bydlení, například v projektu Housing Youth nebo v azylovém domě.

Významnou roli v pracovním životě hraje absence pracovních návyků a pravidelného denního režimu, což souvisí s dlouhodobou nestabilitou bydlení. Sami respondenti často uvádějí, že pro ně není obtížné pouze práci najít, ale zejména si ji udržet.

Šetření dále naznačuje, že rozšíření možností podporovaného zaměstnávání a individualizované pracovní podpory by mohlo významně zvýšit šance mladých lidí bez domova na dlouhodobé uplatnění na trhu práce.

Mladí lidé bez domova v Praze často subjektivně hodnotí svůj zdravotní stav jako dobrý, přestože se v jejich životě vyskytují významná zdravotní rizika spojená s životem na ulici, špatnými hygienickými podmínkami, nepravidelným spánkem nebo a užíváním návykových látek. Lékařskou péči vyhledávají převážně až v akutních případech, zatímco preventivní prohlídky a pravidelná péče jsou naprostou výjimkou. Péče o duševní zdraví je v této skupině minimální, přestože poskytovatelé sociálních služeb identifikují velkou potřebu podpory v této oblasti. Pozorujeme, že dokud nejsou naplněny základní potřeby (bydlení, jídlo, bezpečí), zůstává péče o duševní zdraví pro mladé lidi bez domova na okraji zájmu.

Užívání návykových látek (především pervitinu a konopí) je mezi mladými lidmi bez domova rozšířené. Z rozhovorů i ze zkušeností pracovníků vyplývá, že užívání návykových látek není v této skupině směrem navenek (mimo komunitu osob se stejnou zkušeností) vnímáno jako něco, na co by byli mladí lidé hrdí; spíše jej reflektují jako součást každodenní reality na ulici a někdy i jako problém, který by chtěli řešit.

Šetření potvrzuje, že zkušenost s dysfunkčním rodinným prostředím nebo absence pozitivních zkušeností s rodinnými vazbami patří mezi klíčové faktory vzniku bezdomovectví. Negativní zážitky z dětství a dospívání spojené s nedostatkem podpory se v dospělosti promítají nejen do obtíží při udržení stabilního bydlení, ale často i do schopnosti navazovat a udržovat podpůrné vztahy. Pokud respondenti udržují kontakt s rodinou, děje se tak většinou spíše z nutnosti než z vnitřní potřeby, přičemž tyto vztahy bývají často omezeny pouze na několik jednotlivců z rodiny.

Navzdory těmto komplikacím zůstávají blízké vztahy pro mladé lidi bez domova důležité. V rozhovorech se opakovaně objevuje motivace udržet si alespoň jeden důvěrný vztah, ať už partnerský, přátelský nebo rodičovský. Tyto vztahy bývají často nestabilní a mohou

být spojeny s riziky, zejména v případě žen, které obecně čelí zvýšenému ohrožení násilím.

Většina respondentů vnímá svůj současný stav jako přechodný – věří, že jejich situace není trvalá a že je možné ji změnit. Tento aspekt je významný z hlediska práce s motivací: vědomé posilování této perspektivy může být klíčovým prvkem při plánování a realizaci podpůrných intervencí. Práce s motivací a posilování naděje na změnu by měly být integrální součástí sociální práce s touto cílovou skupinou.

Bariéry pro užívání služeb a návrhy řešení

Nejvýznamnější překážkou pro využívání sociálních služeb je nedostatek oddělených služeb určených přímo pro mladé. Respondenti opakovaně uvádějí, že sdílení zařízení s výrazně staršími klienty, často pod vlivem alkoholu nebo drog, je pro ně demotivující a vede k odmítání služeb. Z tohoto důvodu doporučujeme zvýšit kapacitu specializovaných služeb pro mladé lidi bez domova, například zřízením oddělených azylových domů nebo rozšíření služeb nízkoprahových denních center pro mladé osoby se zkušeností s bezdomovectvím.

Pro mladé lidi bez domova je využívání některých sociálních služeb spojeno se silným pocitem stigmatizace. Nejde jen o to, že jsou označováni nálepkou „bezdomovec“, ale také o to, že se v mnoha službách necítí být přijati. Mladí lidé často vnímají, že do těchto služeb nepatří, a někdy mají dokonce pocit, že jim je dáváno najevo, že služba není určena pro ně. Tento pocit „nepatříčnosti“ a obavy ze stigmatizace pak vedou k tomu, že mladí lidé služby využívají jen v krajní nouzi, nebo se jim zcela vyhýbají a volí alternativní strategie řešení.

Z rozhovorů je patrné, že většina mladých lidí bez domova preferuje oddělené specializované služby určené pouze pro jejich věkovou skupinu. Na základě našich

zkušeností a inspirace zahraničními modely²¹ však pozorujeme, že rozvoj komunitních a inkluzivnějších služeb může v budoucnu přispět ke snížení stigmatizace a zvýšení dostupnosti podpory i pro ty, kteří se v tradičních službách necítí být přijati. Tento směr se v českém prostředí zatím neprosazuje, ale v zahraničí se ukazuje jako efektivní cesta, jak oslovit širší skupinu mladých lidí v nouzi a poskytnout jim bezpečné a otevřené prostředí. Doporučujeme proto zvážit podporu vzniku široce komunitně orientovaných služeb bez zaměření na konkrétní cílovou skupinu, které by mohly doplnit stávající nabídku služeb a reflektovat různorodost potřeb osob v krizi.

Další významnou bariérou při využívání sociálních služeb je subjektivní nízké hodnocení kvality zejména pobytových služeb samotnými mladými lidmi se zkušeností s bezdomovectvím, přičemž nejčastěji zmiňují špatné hygienické podmínky a nedostatek soukromí. Tyto aspekty ve většině případů vedou k tomu, že mladí lidé preferují alternativní strategie přespávání. Pozorujeme, že důraz na posílení soukromí je žádoucí nejen v pobytových, ale i v nízkoprahových službách. Mladí lidé často postrádají možnost soukromého rozhovoru se sociálním pracovníkem, což je ovšem v mnoha případech dáno prostorovým uspořádáním služeb a jejich personálním zajištěním, které tuto potřebu jen obtížně umožňuje. Doporučujeme tedy klást důraz na hodnocení kvality poskytovaných služeb samotnými uživateli těchto služeb a neustále usilovat o zvyšování kvality jednotlivých služeb samotnými poskytovateli.

Nízká informovanost o existujících službách je dalším faktorem, který brání včasnému využití podpory. Mladí lidé získávají informace převážně neformálně, což vede k opožděnému kontaktu se službami nebo jejich úplnému opomenutí. Doporučujeme proto zlepšit informovanost prostřednictvím viditelné navigace ke službám ve veřejném i online prostoru.

²¹ Např. komunitní centrum a komunitní služby organizace Trajekt v Maastrichtu v Nizozemsku (více na <https://www.trajekt.nl/trajekt>) nebo komunitní centrum Happy Center Bolognina v Boloni v Itálii (více na <https://piazzagrande.coop/>)

Šetření ukazuje, že mladí lidé opouštějící ústavní nebo náhradní rodinnou péči často postrádají potřebné dovednosti a zázemí pro samostatný život. Proto doporučujeme posílit preventivní opatření zaměřená na tuto rizikovou skupinu již v průběhu institucionální péče – rizikové faktory lze identifikovat na základě životních příběhů a individuálních potřeb mladých lidí ještě před jejich odchodem z péče. Po opuštění instituce je vhodné zaměřit se na individuální doprovázení s důrazem na respektování specifických potřeb každého jedince, a to formou intenzivní a dlouhodobé podpory při adaptaci na samostatný život.

V oblasti zdravotních a sociálních služeb se ukazuje potřeba jejich užšího propojení a lepší návaznosti. Šetření potvrzuje, že mladí lidé bez domova často nevyužívají psychologickou nebo psychiatrickou péči, přestože je potřeba podpory v oblasti duševního zdraví zřejmá. Hlavní bariérou je, že péči o duševní zdraví nepřipisují důležitost do doby, než mají zajištěné základní potřeby, jako je bydlení, jídlo a bezpečí. Podporu duševního zdraví mladých lidí bez domova je třeba posílit rozšířením krizové intervence v nízkoprahových službách, například prostřednictvím podpory školením pracovníků a napříč službami podporou neotřelých terapeutických aktivit (např. zážitkové terapie).

V neposlední řadě je nutné, jak již bylo v závěru zmíněno, rozšířit možnosti podporovaného zaměstnávání, včetně individuálního doprovázení. Pravidelný příjem a pracovní zkušenost jsou zásadní pro stabilizaci životní situace mladých lidí.

Jako důležitý krok vnímáme také nutnou obecnou decentralizaci služeb, aby byly služby dostupné v různých městských částech a nebyly koncentrovány pouze v několika málo lokalitách. Tím se sníží zátěž pro jednotlivé oblasti a zvýší dostupnost podpory pro všechny osoby v krizi. Je však nutné dodat, že s decentralizací přichází i určité obavy ohledně fungování celého systému. Spolupráce mezi službami a organizacemi je již dnes často vnímaná jako nedostatečná, a existuje riziko, že s rozptýlením služeb do více oblastí dojde k dalšímu oslabení vzájemné komunikace a koordinace. Bez pečlivého plánování, koordinace a podpory funkčních vazeb mezi organizacemi může decentralizace vést k větší roztříštěnosti podpůrného systému a zkomplikovat tak cestu ke komplexní a efektivní pomoci osobám v krizi.

Bariéra	Doporučení / návrh řešení
Nedostatek oddělených služeb pro mladé	Zvýšit kapacitu specializovaných služeb pro mladé (rozšíření nízkoprahových center/pobytových služeb a zvyšování jejich standardů s důrazem na podporu samostatnosti a dostatek soukromí)
Silný pocit stigmatizace	Podpora vzniku komunitních a inkluzivnějších služeb, které reflektují různorodost potřeb a snižují stigma
Nízké hodnocení kvality pobytových služeb (hygiena, soukromí) uživateli	Důraz na zvyšování kvality služeb, zapojení uživatelů do hodnocení, posílení soukromí v pobytových i nízkoprahových službách
Nízká informovanost o službách, informace získávány neformálně	Zlepšit informovanost (viditelná navigace ve veřejném prostoru, aktualizované informace v online prostoru)
Chybějící podpora při přechodu z ústavní či náhradní péče	Posílit preventivní opatření v institucionální péči, individuální doprovázení po odchodu
Nízké využívání psychologické péče	Podpora vzdělávání v krizové intervenci v nízkoprahových službách a rozšíření dostupnosti atraktivnějších terapeutických aktivit, např. zážitkových aktivit
Omezené možnosti podporovaného zaměstnávání	Rozšířit možnosti podporovaného zaměstnávání, včetně individuálního doprovázení
Koncentrace služeb v několika lokalitách, nedostupnost v jiných částech města	Decentralizace služeb v případě podpory efektivní spolupráce mezi organizacemi

Navržená opatření přímo reagují na hlavní cíle výzkumu, tedy identifikovat klíčové bariéry v životní situaci mladých lidí bez domova a nabídnout konkrétní kroky ke zlepšení jejich postavení v Praze. Komplexní realizace těchto opatření má potenciál významně snížit rizika dlouhodobého sociálního vyloučení a podpořit mladé lidi na cestě k samostatnosti, stabilnímu bydlení a začlenění do společnosti.

PŘÍLOHY

1. Přílohy k analytickému šetření mezi poskytovateli

Příloha 1.1: Abecední seznam oslovených organizací a jejich služeb na území HMP

Arcidiecézní Charita, azylový dům Sv. Terezie
Arcidiecézní Charita, NDC
Arcidiecézní Charita, noclehárna
Armáda Spásy, NDC Praha 7
Armáda spásy, noclehárna Praha 7
Armáda spásy, terénní program Streetwork
Baobab, projekt Housing First
Beztíže
Bona, projekt Housing First
Centrum sociálních služeb, terénní programy
Člověk v Tísni, všechny sociální služby
Dětský domov, Praha 9, Klánovice
Diagnostický ústav a středisko výchovné péče Hodkovičky
Diakonie, azylový dům a krizové služby
DOM, dům na půl cesty
Domov na půl cesty Maják
Drop In, nízkoprahové centrum
Fokus, Centrum duševního zdraví pro Prahu 8
Fokus, Centrum duševního zdraví pro Prahu 9
Greendoors, Kavárna V. kolona
Greendoors, tréninkový program Café na půl cesty
Jahoda
K srdci klíč
La Strada
Letní dům
Magdalena, adiktologická ambulance a doléčovací centrum
Magistrát HMP, Odbor sociálních věcí
Magistrát HMP, kontaktní místo pro bydlení
Naděje, azylový dům pro muže Žižkov
Naděje, azylový dům Vršovice
Naděje, denní centrum U Bulhara
Naděje, NDC Bolzanova
Naděje, terénní program
Neposeda, program Křižovatka
Policie ČR, Odbor prevence
Poradna pro občanská a lidská práva, Ladislav Zamboj

Progressive, terénní tým
Proxima Sociale
Probační a mediační služba
Restart Shop
R-mosty
Rozkoš bez rizika
Rubikon Centrum
Sananim, kontaktní centrum
Sananim, terénní program
Společnou cestou, občanská poradna
Společnou cestou, azylový dům
ÚMČ Praha 1, sociální kurátoři
ÚMČ Praha 2, sociální kurátoři
ÚMČ Praha 3, sociální kurátoři
ÚMČ Praha 3, kontaktní místo pro bydlení
ÚMČ Praha 4, sociální kurátoři
ÚMČ Praha 5, sociální kurátoři
ÚMČ Praha 6, sociální kurátoři
ÚMČ Praha 7, sociální kurátoři
ÚMČ Praha 8, sociální kurátoři
ÚMČ Praha 9, sociální kurátoři
ÚMČ Praha 10, sociální kurátoři
ÚMČ Praha 11, sociální kurátoři
ÚMČ Praha 12, sociální kurátoři
ÚMČ Praha 13, sociální kurátoři
ÚMČ Praha 14, sociální kurátoři
ÚMČ Praha 14, projekt sociálního bydlení
ÚMČ Praha 15, sociální kurátoři
ÚMČ Praha 16, sociální kurátoři
ÚMČ Praha 17, sociální kurátoři
ÚMČ Praha 18, sociální kurátoři
ÚMČ Praha 19, sociální kurátoři
ÚMČ Praha 20, sociální kurátoři
ÚMČ Praha 21, sociální kurátoři
ÚMČ Praha 22, sociální kurátoři
Věznice Praha Pankrác
Věznice Praha Ruzyně
YMCA

2. Přílohy k analytickému šetření mezi uživateli

Příloha 2.1: Okruhy témat a otázek pro rozhovory s CS

Demografické údaje CS

Kolik Vám je let?

Jako jaké pohlaví se identifikujete?

Můžete určit nejčastější lokalitu v Praze a okolí, kde momentálně přespáváte?

Kolik znáte mladých lidí, kteří žijí na ulici?

Dokázal/a byste si tipnout, kolik takových CS v podobném věku jako vy může v Praze být?

Životní styl

Můžete mi popsat, jak vypadá váš normální den? Co běžně děláte, jak trávíte svůj den a noc? "

Jaké máte zájmy? Čemu se rád/a věnujete?

Trávíte svůj volný čas sám/a, nebo s kamarády, s partnerkou, s někým z rodiny?

Co je pro vás v životě na ulici teď nejlepší?

Co naopak je pro vás pro tento způsob života naopak nejméně příjemné, s čím se musíte potýkat?

Co by byla první věc, kterou byste doporučil/a člověku, který se ocitne na ulici?

Když byste měl/a možnost, aby se vám teď splnilo vše, co byste chtěl/a, co vás napadá, že byste teď ve svém životě potřeboval/a, a nemáte?

Jaké máte sny a plány do budoucna?

Bydlení

Můžete popsat, jak vypadá vaše současná situace s bydlením? Kde nejčastěji přespáváte?

Můžete popsat vaše běžné přenocování v posledních letech?

Kde je pro vás v současnosti nejlepší možnost přespát? A Proč?

V čem vám alternativní formy přespávání vyhovují, co je na nich pozitivního?

Je pro vás teď důležité si najít stálé bydlení? Co jste pro to případně udělal nebo se chystáte dělat?

Pokud o bydlení stojíte, co je pro vás největší bariérou v dostupnosti bydlení? Co by vám pomohlo, aby pro vás bylo standardní bydlení více dostupné?

V čem vidíte bariéry při získání a udržení bydlení?

Jak si takové standardní bydlení představujete?

Jak je pro vás důležité, s kým přespáváte?

Jste spíše samotář*ka, nebo vyhledáváte společnost komunity lidí, kteří jsou na tom podobně jako vy?

Využíváte pro přespávání pobytové služby pro osoby bez domova (azylové domy, noclehárny)?

Rodina, vztahy, životní příběh

Můžete mi prosím říct, jak byste popsal*a vaše dětství? Jak na něj vzpomínáte, co si z něj vybavujete? S kým z rodičů/příbuzných jste vyrůstal*a?

Můžete mi přiblížit více vaše rodinné vztahy jak v minulosti, tak v současnosti?

Je tu pro vás nějaká blízká, klíčová osoba, na kterou se můžete v případě problémů obrátit pro podporu?

Máte zkušenosti s ústavní výchovou nebo s nějakou formou náhradní rodinné péče? Jak byste tyto zkušenosti popsal*a? Jsou tyto zkušenosti pro vás spíše pozitivní, nebo negativní?

Hrála ve vašem dětství a dospívání roli nějaká forma násilí? Pokud ano, jak byste toto násilí konkrétně charakterizoval*a, pokud o něm chcete a můžete otevřeně hovořit?

Měl nebo má alespoň jeden z vašich biologických rodičů zkušenost se závislostmi?

Stalo se vám, že jste během života překročil*a zákon? Proč se to podle vás stalo?

Máte zkušenost s nápravnými zařízeními? Jak hodnotíte vaši zkušenost s nápravným zařízením?

Vzpomenete si, zda jste se cítil*a ze strany institucí diskriminovaný/á? Můžete popsat tuto situaci?

Zdravotní stav, závislost

Jak se teď cítíte po fyzické a psychické stránce? Trápí vás nějaké obtíže, nebo se cítíte ve fyzické a psychické pohodě?

Měl*a jste v minulosti nějaký zdravotní problém? Pokud ano, podařilo se vám jej vyřešit?

Byla vám ze strany institucí v minulosti diagnostikovaná nějaká nemoc nebo psychická porucha?

Co vám pomáhá, když se necítíte dobře?

Můžete popsat, jak se cítíte, když vám není dobře, co se s vámi děje?

Pomohla vám v minulosti nebo vám teď pomáhá s vaším zdravotním stavem nějaká osoba nebo instituce?

Jaké jsou vaše osobní zkušenosti s lékařskou péčí? Jaké jsou vaše zkušenosti s psychiatrickou či terapeutickou péčí?

Berete pravidelně nějaké léky? Pokud ano, jaké to jsou a jak vám pomáhají?

Můžeme se spolu otevřeně pobavit o užívání návykových látek?

Můžete mi prozradit, zda jste uživatelem*kou nějakých návykových látek?

Mohl*a byste specifikovat, jaké látky to konkrétně jsou? Jaké látky užíváte podle vás nejčastěji?

Pociťujete v případě absence psychoaktivní látky nějaké abstinенční příznaky?

Máte pocit, že byste se bez nějaké návykové látky neobešel*a, že byste bez ní obtížně fungoval*a?

Jsou nějaké návykové látky, které užíváte rekreačně, nepravidelně?

Zkoušel*a jste někdy v minulosti nitrožilní aplikaci nějaké látky?

Jste v současnosti nitrožilním uživatelem*kou nějaké látky?

Měl nebo má někdo ve vašem okolí problém s určitou závislostí?

Práce

Jakým způsobem získáváte finanční prostředky na svou obživu?

Pracujete někde na pracovní smlouvu nebo na DPP a DPČ?

Vyděláváte si tzv. na ruku, bez smlouvy?

Vyděláváte si finanční prostředky nelegální činností?

Jste příjemcem*příjemkyní finanční pomoci ze strany státu? O jakou pomoc se jedná?

Proč si myslíte, že je pro vás obtížné najít si stabilní práci?

Pomohla by vám nějaká specifická forma zaměstnání, která by vám vyhovovala?

Jaké je vaše nejvyšší dosažené vzdělání nebo vaše kvalifikace?

Jaký má váš současný životní styl vliv na možnost získat a udržet si práci?

Hodnocení podpory ze strany poskytovatelů sociálních služeb na území HMP

Co byste poradil*a udělat jako první věc mladému člověku, který se nově ocitne na ulici?

Kdybyste mohl*a lidem na ulici pomoci nějakou službou, která by to byla?

Vzpomenete si na první kontakt s nějakou sociální službou? Jak byste ji zpětně hodnotil*a?

Jaké všechny služby v Praze využíváte? A proč zrovna ty?

Dokážete si představit službu, která tu teď nefunguje a vy byste jí potřeboval*a?

Jste raději v kontaktu s mužským nebo ženským pracovníkem?

Co Vám pomáhá ze strany pracovníků, abyste se cítil/a dobře a bezpečně?

Co ve Vás budí důvěru, když vidí sociálního pracovníka?

Proč nevyužíváte některé z dostupných sociálních služeb?

Jak jste se o službách dozvěděl*a?

Příloha 2.2 Ukázka z kódovacího souboru

100

	R1	R2	R3	R4	R5	R6	R7	R8	R9	R10
popis běžného dne a noci	No tak jako na ulici, na ulici. Tak jsme ráno vstali ze stanu, šli jsme krást, abychom měli co jíst. A pak jsme si šli koupit ty drogy občas (smích), no a pak jsme se furt hádali, takže běžnej den. Takže v tom areálu to vypadalo tak, že jsem ráno vstala, vůbec nic se mi nechťelo dělat, to jsme dostávali vymrďáno za něco, co jsme neudělali, nebo přítel vstal, musel jít pracovat, krást jakoby v tom areálu železo	Ráno vstaneme a jdeme sem do Naděje, vysprchujeme se a jdeme na sociáku. Páč máme děti spolu... Chodíme po sociálkách a tak, sháníme si práci a tak... Spíme (doplnění: přes noc)...třeba s přítelkyní koukáme na filmy pak normálně spát, jako normální lidi. Ráno vstaneme a fungujeme jako normální lidi. ...doplněno: R uvádí, že pracuje noční směny na dohodu Já přes noc nespím takhle. Chodím jenom domů se vyspat, já nevím. Třeba ráno přijdu z noční a jdu, deme chvilku s přítelkyní a na chvilku jdu spát já nevím, pak kolem devíti vstanu a jdu do práce... také uvádí že: Já třeba skončím noční, jdu se vypnout chvilku, prospím se, jdu sem, přijedeme domů, chvilku koukáme. Projdeme se s přítelkyní třeba po Praze. Pak jdeme domů a já jsem ráno úplně mrtvej, tak spím třeba do	No tak jako my to máme teď, že věčně tedka poslední dobou jako lítáme po úřadech a takovýhle ty věci, takže tak. ... Úřady, tam chodíme, pak chodíme se poptávat jako někde po brigádách, nebo prostě shánět někde práci, jako tak furt dokola no, takže.	No tak běžný den, vstanu, v kolik se proudím, protože telefon mám sice, ale nenabíjí mi, zajdu si semka na Naději, vysprchuju se, vezmu balíček. A jdu večer na nádraží. Tam sedím, někdy s někým kecám, projdu si město. A do večera to vždycky uběhne a jdu spát. pozn: spát jde někdy k ránu někdy dřív... Někdy piju, že jo, co si budem, občas tam byly i fety. ...	V posledních týdnech můj běžnej den vypadá tak, že teď já chodím třeba na plazmu na odběr, když můžu, protože jsem v pohodě, jako že nemám žádný nemoci, takže vlastně já jsem v pořádku s plazmou ... takže teď lítám po pohovorech jako, snažím se někde uchytit ... , abych se nenudil, nikde jsem neseseděl, tak já ještě chodím do fitka vlastně.	První dva dny jsem spal na hlavním nádraží na lavičce. Ale pak jsem si našel, nevím, jak to popsat, takovou opuštěnou budovu na Palmovce... Jenom na noc prostě. A přes den jsem normálně chodil, chodil ven. Vždycky ráno jsem vstal, šel jsem na Naději se najíst ... Šel jsem se sem ráno najíst, šel jsem pokačat s pár lidma na hlavní nádraží.	Tři čtvrtě roku mi trvalo, než jsem si vybudoval návyk chodit do práce... Teď už to zvládám skvěle, práce mě motivuje... Když jsem byl bez domova, přespával jsem u kamarádů, v Crossu, někdy v opuštěných domech, někdy v hromadné dopravě – tělo bylo tak vyčerpané, že jsem se probudil na konečně. (pozn:by studoval zároveň ještě jakoby, nebo končil jsem školu akorát. Tak jsem jako by měl aspoň nějaký zázemí nebo kamarády, aspoň který, u kterých jsem teda mohl přespát tak jako, no ale jinak úplně na hovno...my jsme byli prostě od pondělí do neděle, jakoby když už, tak v Crossu (a nepotřebovali jsme spát) jako při nejhorším. ... přes den třeba v nějaký hromadný dopravě... kámoš kámoš, jakoby jeho brácha, podědil barák. Neplatil tam elektřinu, nic tam neplatil. Ale měl v plánu to prodávat, a tak nás tam zatím nechal.	Můj den na ulici vypadá tak, že bych jako by celý den třeba čekal. Vlastně čekal jakoby na peníze, který mi buď někdo pošle, anebo který si třeba asi na někoho feknu, jakoby od lidí, ale spíš jakoby volat známým a takhle, takže nějak tak no. ... Fetuju, fetuju že jo, takže nemusím ani shánět jakoby drogy, drogy nemusím shánět, protože k nim mám takovej menší přístup, že jo, takže spíš se úplně cejtím, že se nudím, celý dny se nudím.	Tak záleží, co je za den... Když bude třeba pátek, tak půjdu někdy ráno třeba v devět do jednoho baru, kam vždycky chodím, prostě mě tam už znaj, no a většinou se pak najím a když se nevyspím, tak pak většinou spím třeba v MHD, v metru, jezďm prostě autobusem nebo tramvají....No, třeba jo. No, ale často se mi stává, že prostě třeba někdy jdeme ještě někým na privát, s více lidma tam pak spíme, nebo u nějakýho random cizince. ...Chill, no. Chodím po centru nebo třeba jedu někým metrem nebo někdy jdu na ten Chodov nebo na Smíchov. Chodov hlavně.	Standardní den je takový, že ráno vstanu, Pokud nemám na brko, tak jako se nehnu, samozřejmě tráva to je moje, to je jediný. Jako prostě perník, jako ten jenom, když někdo přinese, a to mě ještě jako musí přemlouvat. ... Musí se člověk starat samozřejmě... Tak musí mít nějaký lidi, vidět, že jo, prostě starat se, některý lezou do popelnic, některý jako okrádají, jako prostě postarat se.... Tak já dělám z každého kousek. Což nemyslím popelnice, ale jako prostě tu druhou stránku, co jinému člověku už zbejvá, prostě nebude lízt do popelnice (pozn. krádeže).....Jsem všude, po celý Praze, kámoš a nikde, jak se říkal....V noci spím a přes den lítám. Jako samozřejmě, někdy musíte i v tý noci jako vyčkat, takže jako jo, někdy mám taky noční směnu, když to feknu bibě (směje se), ale jako většinou se snažím spát. No ale já mám problém se spavostí. Já třeba usnu až ve 4 ráno, tak pro mě taky jako je těžká ta noc.

		dvou do druhého dne...								
zájmy a volnočasové aktivity		Hokeji. Miluju hokej. Hraju ho od 6 let. ... Pak hraju na kytaru, na klávesy. Jako mám nějakou kytaru	Jako spíš povětšinou jakoby čtení a samozřejmě jakoby zvířata, ale jinak jako úplně největší hobby jsou děti.		již zmíněné fitko ... miluji prostě oblečení, fashion prostě a tak ... natáčel na youtube a streamoval	V mládí a v děčáku jsem hrál hodně fotbal. Chopení ven, jsem strašně, jsem strašně aktivní. Prostě mě, já jsem, mě nebaví spíš furt sedět dá se říct na zadku a koukat do blba, musím furt něco dělat	Studoval jsem na obchodní akademii, mám rád komunikaci s lidmi, práce v gastru mě baví... Hrál jsem fotbal.	Dělám hudbu - hip hop a trap	Baví mě Fotbal, hry. Mám rád psy jo.	Tak já jsem sportovec. Jako zájmy, já si samozřejmě můžu jít zaběhat, ale záleží, co chci, ale taky, to člověk na ulici, kterej nemá stravu, tak jasný, že si nepůjde zaběhat. Nepůjde. Tam nemáte pravidelnou stravu, nemáte pitnej režim, prostě nepůjete si zaběhat.
s kým tráví čas	jakoby oni nás k sobě vzali taková partička lidí na Palmovce, hnedka naproti Kauflandu. Tam bydlí taková menší komunita, komunita lidí taky pod stanama	Já mám s přítelkyní náš život ... Jenom s ní (doplněno:tráví čas jenom s přítelkyní)...	hlavně s přítelem	Většinou třeba s kámošem. Jak dlouho se mnou nebyl, tak jsem předtím jsem byl sám právě. Jak kdy, někdy sám někdy s lidma, někdy s kámošem. ... Ono tam spí ještě pár lidí, co znám takhle z ulice už (pod mostem u Hlaváku... teďka se třeba držím toho kámoše, jsme spolu (pozn. z kontextu vzájemně se motivují k tomu aby vydržel respondent bez drog)	v poslední době, jak už jsem se dostal do ty lepší vrstvy, že jako už já jak vypadám, dokážu nějak žít, mám telefon prostě, tak už nemá, tak už se bavím normálně jako s mejma kamarádama ze základky, ze střední, takže jako už normálně jsem v ty vrstvě spíš normálních lidí, ale jako dřív jsem jako už jel pak jenom na vlastní pěst, do týhle doby, no.	jako součást běžného dne popisuje: pokecat s pár lidma na hlavní nádraží. Jelikož když jsem byl v děčáku, popravdě, chodil jsem sem už na úteky, takže tady ty lidi znám už nějakou dobu určitým způsobem.	Trávil jsem čas s kamarády (pozn. v minulosti)	Já jsem hrozně takovej introvert, takže mi vadí lidi, jakoby mi vadí, když na mě někdo kouká, takže jsem radši jakoby sám	Spíš s kamarádama, co potkám ten den	Spíš sám. Někdy jako já samozřejmě mám kamarády, ale jako prostě sám, vždycky vnitřně sám jo. Tady může bejt, jak to říká Viktor? (nevím kdo), tady může bejt sto lidí, ale i v tom jsem sám jako prostě
pozitiva života na ulici	dobrý je, že ten člověk, když si tím projde, tak dokáže pochopit ostatní lidi, kteří na tom jsou tak špatně.	Ne. Není... Jenom že je tady prostě ta Náděj, která těm lidem pomáhá. To je, asi jedna z mála (doplněno: pozitivních) věcí, jinak nic.	Pozitivního určitě ne	Ono je léto, tak jako to spaní se dá třeba jo, člověk si lehne kamkoliv. Ale nic moc dobrýho to není, spíš to člověku vezme, než dá, ta ulice.	protože prostě na tom není nic dobrýho, mě se tam nelíbilo.	Já si myslím, že ne, za mě, za mě určitě ne.			Ne, to si nemyslím vůbec, vůbec. Některý lidi tady, ty tam právě říkají, že tady jsou už 5 let a že jim to je jedno. Prostě já říkám, ne, vůbec, se z toho chci dostat, tak až budu mít občanku na práci, fuj	Svoboda, ale je to těžká daň, ale jste svobodnej, netíží vás čas

negativa a obtíže života na ulici	Drogy a hádky s přítelem... nonstop jsme kradli a ani jsme skoro nejedli, spíš jsme kradli na ty drogy no. Abychom vůbec nějak zvládli přežít to, co je venku.	Když každý den potkávám nějaký feťáci nebo vožralové, který furt somrjou, žebraj o peníze. Tak to mi na tom, to mi na tom vadí, že prostě si neuměj říct hele kašleme na to, jdeme, jdeme si najít práci. Ne, oni si tady radši sednou na nádraží, že, koupí si támhle flašku vína za 35 korun, tamhle se ztřískají a tamhle spí na lavičce.	Nejmíň příjemný? No, jako že jsem vlastně bez těch dětí. Ne fakt jako prostě jako mě je úplně nanic bez nich. Já se cítím úplně jako taková prázdná	Ty lidi některý. Ty, který i na squatu jo dokážou okrást bezdák bezdák. To se mi taky nelíbí. ... pozn.: také uvádí, že je pro něj těžký, že neumí somrovat (žádat lidi o peníze)...	hlavní problém vlastně ten spánek, že vlastně v tom KFC člověk, jakmile jste si lehl na ten stůl na Václaváku, tak hned vás vyhodili. Takže tam vlastně jsem ponocoval a byl jsem vlastně v podstatě furt vzhůru. A ten spánkový deficit prostě pak už je jako, jako ... na tý ulici nemůžete nikomu věřit ...	Prostě dá se říct, že feťáci, zloději, podvodníci.	přespání právě takhle u těch kamarádů, to bylo to nejhorší, co si člověk může myslet. Právě že to nefungovalo absolutně. ... Squaty jsou odporný, v životě bych to nikomu nedoporučoval	Skončil jsem tam, protože jsem asi neměl na vybranou	když chcete spát, nemůžete v klidu doma na posteli, umýt se můžete tady vždycky jenom v Naději, ale nemáte peníze vždycky na jídlo a na různé věci, co chcete, někam chodit na zábavu a takhle.	Je to boj prostě, tam bojujete sám jakoby se sebou, a ne jenom sám se sebou, že jo, tam jako dělá hodně to okolí, že jo, jako prostě nepůjdete jako smradlavý jo, dva dny se nekoupete nebo tak... Z kontextu: během chvilky můžete přijít o všechno
doporučení člověku, co se nově ocitne na ulici	Kopat se do prdele a dostat se z toho co nejdřív	Ať se z toho co nejvíc nejrýchleji dostane	No, aby se snažil z toho co nejdřív dostat	Kdybych byl mladší, tak si zajít semka, kdyby starší, tak k Bulharovi, protože aspoň nějak tomu člověku pomůžou, když chce, musí sám člověk chtít, když chce, musí sám člověk chtít, a co nejrýchleji se postaví za nohy, no.	Tak jako ono záleží, jako takhle třeba jako i bez občanky, jakože nebo jako no, tak to co nejrýchleji si zařídí doklady, jít sem prostě, první věc, co bych jim řekl a věděl bych o tom, jít sem zařídít si doklady a najít si práci jako.	Určitě vyhledat takovouhle organizaci. Nějakou organizaci, která by jim nějak mohla pomoci, ať s osobními doklady nebo tak... aby se vyhejbal lidem, co nabízejí drogy a tak, protože to je první krůček k tomu, jak se z tý ulice dostat, protože většina lidí na ulici je, jsou závislí na drogách, zase prostě ...		Já bych byl rád, kdyby mi s tím aspoň někdo třeba pomohl nebo takhle. Protože já sám jakoby nevím.	Když má občanku na úřad práce... Tam se zaeviduje, zaeviduje a pak hned dostane ten měsíc, nebo nevím, jestli to jde, nebo ne, nebo tak po tom měsíci dostane nějaký ty peníze určitý. Nebo se může jít zaregistrovat na azyl, ale azyláky jsou čekací doba.	Zůstat normální, jako by prostě furt se snažit. Ono taky záleží, jestli člověk jako do tý práce chce, nebo jestli prostě jo, jste samozřejmě, hledáte se, jako prostě jste furt dítě, jako by sice vám je 18, 20, ale furt jste dítě, co si budeme povídat, jste nevyspělý.
sny, cíle a představy o budoucnosti	No, chtěla bych začít chodit do práce. Chtěla bych si brát děti na víkendy. A postupně, jakoby si šetřit. Hlavně bych chtěla přítele, přítel nikdy nebyl u moře, takže bych chtěla, aby se tam podíval někdy, k moři... chtěla bych se občas udělat krásnou, udělat si nehty a takhle...	Jasný. Chci mít byt. Chci mít zpátky moje děti, je to moje vlastní krev... Byl bych asi v práci... Zedničinu (bych chtěla dělat)	z kontextu: Nemá ucelenou představu o budoucnosti, konkrétně zmiňuje, že vidí budoucnost s dětma	Do budoucna? Bydlení a práce. ... Bylo by to asi v bytě, co bych dělal? Kdybych vstal, tak bych si uvařil kafe. ... Posnídal bych, kdybych měl volno, tak bych byl doma s přítelem nebo s kamarádem. A kdyby nebylo volno tak bych šel do práce potom.	tak určitě, když jsem studoval grafiku, tak určitě bych chtěl pracovat vlastně v nějakém tom grafickém jako kruhu. Chtěl bych se určitě věnovat tomu natáčení znova na Youtube. A vlastně i ty nějaký videotvorbě a to bych chtěl právě spojit i pak nějak s cestováním, právě protože já miluju prostě třeba thajskou, čínskou kuchyni. Takže bych	. Chci to bydlení prostě klasický, už udržet si práci a časem si, najít si i nějakou normální ženskou a žít dobrý život.	Cestovat po celém světě, ideálně pracovat za barem někde v tropech ... barmanský kurz	Nevím. Normálně žít, chodit do práce, najít si třeba jednu holku, že třeba bych si mohl jednou najít. A to je asi všechno. ... Mně by stačilo mít byt. Stačilo by mít byt, takový krásný byt. Vybavený. A u toho normální postel, velká. A u toho, aby byla třeba normální hodná holka. To by mi asi úplně stačilo, víc bych si asi nepřál.	Určitě udělat si občanku. Hezky normální práce, ale pak prostě se to nějak. No právě jsem říkal, že když jsou ty peníze, tak za ty peníze si nekoupím hned bydlení, to bych šel hned do toho housing housu, kdyžtak za těch 7000. ... nebude to ještě můj byt, vlastně v nějakém bytě, s mojí holkou, přátelky. Maximálně 1 dítě (pozn. a několik psů).	Tak samozřejmě práci bych chtěl furt, ale jako mám rád tu zedničinu, jako ta mi vůbec nevalila, ba naopak mám rád manuální činnost. Já mám rád, když za mnou je co vidět, prostě i ta architektura, postavíte barák, kterež víte, že jste stavěl vy. A to je něco, co vám člověk nevezme. A to mám rád zase tohle.

					chtěl se prostě podívat do nějakých takovýchle, prostě Bangkok a tak. ... No a pak samozřejmě jako vlastní bydlení, jako nějaké byt, takže jako.					
život na ulici na škále svobodné volby		respondent život na ulici považuje za přechodný stav	z kontextu: Nechce dopadnout jako ti, kteří vypadají jakože se z té situace nechťejí dostat	Není to pro mě vyhovující na té ulici.	beru to prostě jako bílou fázi jako mého mládí, no.	Udržet si hlavně práci. A jelikož na tom azylovým bytě můžu být nejdíl rok, tak si našetřit na nějaký nájem zase	V 18 letech, když mi padlo 18, tak jsem se prostě jako strašně sebral a vypadnul jsem z baráku. ... Jakože se tady o sebe postarám, no nepostarál.	Skončil jsem tam, protože jsem asi neměl na vybranou.		To je povinnost taková prostě. To už ani není jako volba, to už je povinnost takzvaně.... Svoboda, ale je to těžká daň, ale jste svobodnej, netíží vás čas ... Tak sám sebe že jo, vaše mentalita, jste prostě dítě, samozřejmě přijde právě ta, ten nůž do toho srdce udělá hodně, že jo, já jsem udělal prachy jako dost. Měl jsem hodně peněz, nebo mohl jsem mít hodně do toho startu. Samozřejmě, šel jsem si po tom, jo, že jsem začínal jakoby lehce podnikat nebo podnikat, jako no, podnikal jsem jo lehce a vynášelo mi to hodně. No ale pak přišla zrada. Od jakoby, ze strany rodiny, a to byla prostě taková zrada. Když jsem přišel v tu chvíli jakoby o peníze, o byt, dítě jako, zraněno a jako v tu chvíli jsem se rozhod, že prostě chci skončit se životem
spokojenost s životem na ulici			Pozitivního určitě ne (doplněno: není nic)	Ale nic moc dobrého to není, spíš to člověku vezme, než dá, ta ulice.						
motivace ke změně v souvislosti s životem na ulici	Jako že já si myslím, že to bude teda možná poslední šance, kterou nám jakoby život dává, abychom se někdy vyplhali.	chceme je (doplněno: děti) zpátky do péče... tak teď si přítelkyně najde práci, budeme chtít být aspoň chvíli na ubytovně a až po nějaký výplaty třeba dvouch,	Já se držím nad vodou hlavně kvůli dětem	Tak přestal jsem fetovat, přes noc jsem to vyhodil všechno, co jsem měl v batohu k tomu, to jsem vyhodil. A jenom teďka se třeba držím toho Kevina, toho kámoše, jsme	jsem měl papír, na kterým jsem si napsal body, prostě zaříd' si občanku, vydělej si tolik, kup si mobil, najdi si práci, najdi si bydlení. A to mě vlastně udržovalo v hlavě takovej ten jako harmonogram	(pozn: Chce) dělat všechno pro to, abych se už na tu ulici snad nikdy už nedostal.	prostě že mě to jako motivuje prostě chodit do tý práce	Já bych byl rád, kdyby mi s tím aspoň někdo třeba pomohl nebo takhle. Protože já sám jakoby nevím ... Chtěl bych se dát do kupy konečně. ... Ale až budu bydlet, prostě se z toho všeho vyspím nejdřív, potom si		

		najdeme si nějakou ubytovnu, pak spojíme peníze a zaplatíme ten nájem, kauci a tak.		spolu, nerozdělovat se. Protože když on je se mnou, tak já nefetuju. On zase nedělá blbosti. ...	určítej, kterej chci splňovat.			vyhledám tu pomoc a potom si najdu práci a pak si budu žít, nejdřív se musím z toho vyspat.		
zkušenost s porušováním zákona	ve škole v 9. třídě (doplněno: u mě) našli marihuanu ... jsme měli elektriku na černo ... šli jsme krást, abychom měli co jíst. Pak jsme si šli koupit ty drogy... na balkóně pěstuju (doplněno: konopí)		explicitně nezmiňuje vlastní zkušenost	Uuuu, myslím, že jednou ano. A to jsem byl jenom 48 hodin v cele, protože jsme rozbili, vlastně výtržnictví, rozbili jsme vchodový dveře od školy a hodili jsme popelnice se sklem, ožralý.	. Kdybych to měl popsat, tak ve vás se spustí takovej pud. Prostě sežeň si jídlo, sežeň si tohle, sežeň si tamto, za každou cenu. A vlastně pak už to přebíjí i takové ty etické hranice slušnosti, jakože. Takže vlastně děláš tyhle věci, tenhle ten pud prostě mě třeba nutil, když jsem byl v Tesco prostě, vzít si prostě sušenku do kapsy a jít prostě a ono je to vlastně, když ono se to dá ze začátku takhle ještě podle mě dost jako ovlivnit, jako že když se dá přestat, jako když to je jednou, OK, právě na tý ulici to prostě dělá každý druhý, řekněme. A vlastně u mě byl problém, že já jsem třeba chodil do New Yorkeru, jako že prostě to začalo být, že jsem si na to začal jako zvykat, že poprvý to vyšlo, podruhé to vyšlo. Já jsem si řekl, ty jo, jako. Tak znovu, no... , jakože poprvé mě chytlý, myslím, že pětkrát to jsou pokuty ... , byl jsem v podmínce... ale mám jí prodlouženou (po krádeži mobilního telefonu)	Jednou. Člověk měl hlad... tak mě nenapadlo nic jiného, než prostě jít krást. Abych se prostě najedl... byl jsem v jednom obchodáku asi třikrát, na potřetí mě už bohužel sekuriťák vzal... dali mi bohužel pokutu 1000 korun... šel jsem jenom po jídle, po ničem jiném.	Tedka, prosím vás, ty jsem měl tříletou podmínku vloupání (pozn: udání sestry, jelikož se jednalo o vniknutí do domácnosti otce, došlo ke rvačce a otec den poté umírá na infarkt); držení většího množství nelegální látky (extáze)	z kontextu: prodává perník; Občas jsem něco ukradl, hlavně jídlo nebo cigarety, když jsem neměl peníze. Ale nikdy nic velkého, spíš z nouze ... Tak byl jsem ve vazbě - Půl roku, za nic, protože jsem byl jakoby s jiným klukem a ten udělal loupež na svýho strýce. A ten strýc řekl, že jsem to udělal já s ním. Přitom jsem tam akorát okolo toho byl, takže jsem dostal podmínku úplně za nic.	krádež oblečení	No jasný, však člověk si něco musí přivlastnit, jo, co jako člověk, kterej nečetl zákoník, tak udělá, nevím, kolik, přes 10 z toho přešlapů jako zákonných. Já sám jsem nečetl zákoník, jako kolikrát jsem byl jako takhle s policajtem v háčku, vole ... (pozn. krádeže)

PODĚKOVÁNÍ

Děkujeme všem respondentům, kteří se zapojili do těchto kvalitativních šetření a byli ochotni se s námi otevřeně podělit o své profesní i životní zkušenosti. Velmi si vážíme upřímnosti a ochoty reflektovat často citlivá a náročná témata, jejichž prozkoumání je nezbytné pro hlubší pochopení situace mladých lidí se zkušeností s bezdomovectvím.

Autoři/autorky: Jakub Tesař, Kateřina Sehnoutková,
Mariana Nová, Michaela Hykyšová